

Mdi Angie Motshekga,
Tona ya Thuto ya Motheo

Mna Enver Surty,
Motlatša-Tona ya Thuto
ya Motheo

Dipukutšhomo tše di tšweleditšwe go thuša bana ba Afrika-Borwa ka tlase ga boetapele bja Tona ya Thuto ya Motheo. Mdi Angie Motshekga, le Motlatša-Tona wa Thuto ya Motheo. Mna Enver Surty.

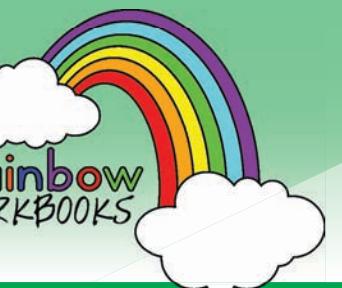
Rainbow Workbooks di bopa karolo ya mohlwaela a tsenogare woo maikemišetšo a wona e lego go kaonafatša mošomo wa barutwana ba Afrika-Borwa bao ba lego mephatong ye tshela ya mathomo. Projekye ye, bjalo ka ge e le ye nngwe ya dinepokgolo tša Dithulaganyo tša go Diragatša tša Mmušo, e kgonne go diragala ka thekgo ya mašeleng a go tšwa, ka ntłe le go kgokgona go Sešegotlotlo sa Bosetšhaba. Se se kgontšitše Kgoro go dira dipukutšhomo tše, ka maleme ka moka a semmušo, ka ntłe ga gore Kgoro e lefe.

Re hutša gore barutiši ba tla holega ka dipuku tše mošomong wa bona wa tšatši ka tšatši wa go ruta, le go kgonthiša gore barutwana ba kgonna go fetša lenanethuto. Re hlokometše gore re hlahle barutiši ditirong ka moka ka go tsenya maswao a ditaetši ao a laetšago seo morutwana a swanetšego go se dira.

Re tloga re hutša gore bana ba tla ipshina ka go dira mešomo ye e lego ka mo dipukwaneng tše ge ba dutše ba gola, ba ithuta, le gore wena, morutiši, o tla ipshina le bona mo lethabong la go ithuta.

Re kganyogela lena, barutiši, le barutwana ba lena, katlego, ka tšhomiošo ya dipukutšhomo tše.

ISBN 978-1-920458-65-2

SEPEDI HOME LANGUAGE
GRADE 5 – BOOK 1
TERMS 1 & 2

ISBN 978-1-920458-65-2

THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.

a b c d e
f g h i j
k l m n o p
q r s t u
v w x y z

ISBN 978-1-920458-65-2

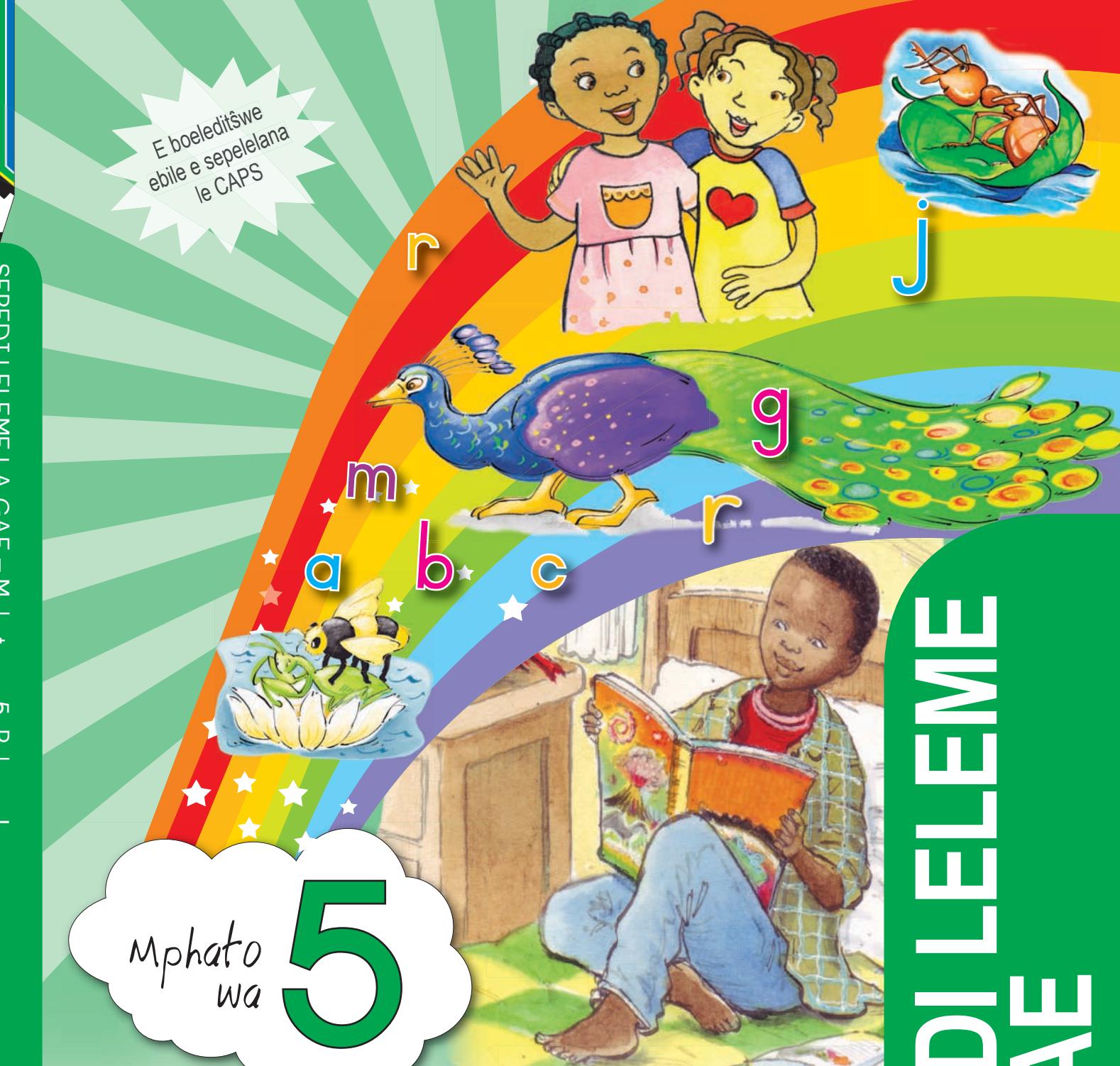
SEPEDI LELEME LA GAE – Mphato wa 5 Puku ya |

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

E booleditšwe
ebile e sepelelana
le CAPS

SEPEDI LELEME LA GAE

Puku ya 1
Kotara ya 1 & 2

Tshepedišo ya go ngwala

Peakanyo

Tšeа sephetho mabapi le hlogo ya gago. Bolela le sehlopha sa gago gore o kgoboketše dikgopololo. Šomiša mmepe wa monagano go otlolla dikgopololo tša gago ka ga thulaganyo, baanegwa le tikologo.

Mokgwarinyo

Ngwala mokgwarinyo wa gago wa mathomo. Gopola batheeletši, sebopego le temana ye nngwe le ye nngwe.

Boeletša

Bala mokgwarinyo wa gago ka tsitsinkelo gomme o hwetše ditshwayatshwayo go tšwa go barutwana le morutiši.

Rulaganya

Rulaganya ka go lebelela ka šedi mopeleto le maswaodikga. Ngwala ditokišo tša mošomo wa mokgwarinyo.

Gatiša

Ngwalolla ka bothakga mošomo wa mokgwarinyo wo o badilwego wa ba wa badišwa gore o tšweletše sengwalwa sa gago sa mafelelo sa go hloka diphošo.

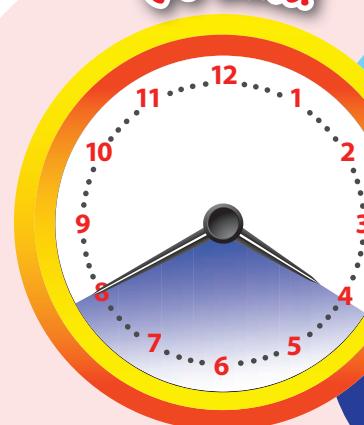
Tshepedišo ya go bala

Go balela pele

- Nagana ka ga seo o šetšego o se tseba ka ga hlogo.
- Gopola ka ga mongwadi le letšatšikgwedi la kgatišo.
- Bala temana ya mathomo le temana ya mafelelo ya karolo.
- Leka go bolelela pele gore sengwalwa se tla ba mabapi le eng.

Go bala

- Ge o dutše o bala, fela o khutša gore o bone ge eba o a kwešiša.
- Bapetša tše o bego o akanya gore e tla ba tšona le seo o se balago.
- Ge o sa kgone go fa ditlhalošo tša mantšu ao o sa a tsebegō gona šomiša pukuntšu.
- Ge o sa kwešiše karolo ye o e balago, gona e bale gape ka go iketla. E balele godimo.

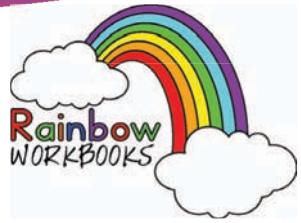
Go bala ka morago

- Leka go gopola tshedimošo ye e itšego.
- Thala mmepe wa monagano ka ga dikgopololo tše bohlokwa.
- Ngwala kakaretšo gore e go thuše go gopola dikgopololo tše bohlokwa.
- Šomiša dikgopololo go tšwa go se o se balago ka mongwalo wa gago.

Mphato wa **5**

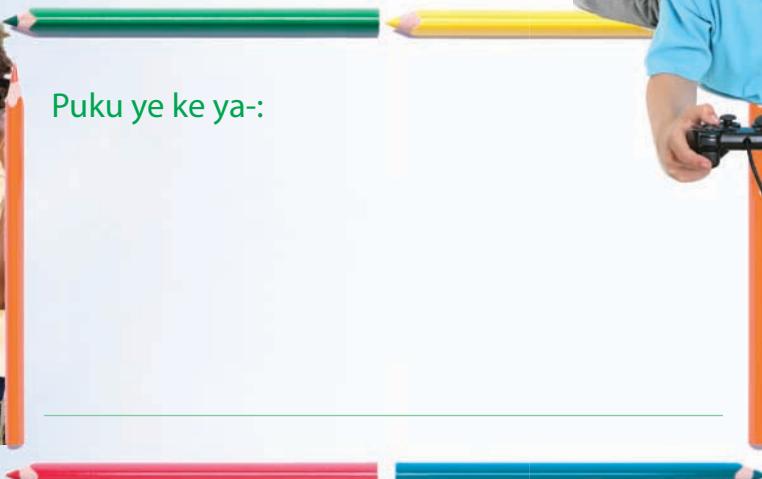

L e i e m e I a
g a e

KA SEPEDI

Puku ye ke ya-:

SEPEDI

Puku ya

I

TLHAHLO YA GO ŠOMIŠA PUKUTŠHOMO YE

Re a go amogela mo go Pukutšhomo ya Leleme la gae la Sehlopha sa gare.

Maikemišetšo a Kgato ya Leleme la gae la sehlopha sa gare ke go tšwetša pele bokgoni bja polelo ya barutwana ka go kgokagano bjo bo nyakegago maemong a leago le go tšweletša pele mabokgoni a bona a go kwešiša dithuto tše di lego bohlokwa dithutong ka moka tša lenanethuto. Re hutša gore Pukutšhomo ye, e tla go tšwela mohola ge o tšweletša pele mabokgoni a, a barutwana ba gago.

Pukutšhomo ye e rulagantšwe go ya ka leboo la bekepedi la SEPHOLEKE(CAPS). O tla hwetša kakaretšo ya seo se swanetšego go rutwa mo go ye nngwe le ye nngwe ya dibeke tše pedi, mo matlakaleng a, 1, 35, 69 le la 103 a Pukutšhomo ye. Leboo le lengwe le le lengwe la bekepedi le hlophilwe go akaretša mabokgoni a polelo a mane:

1 Go theeletša le Go bolela (Bomolomo) – Diiri tše 2 mo go leboo la bekepedi

A re boleleng

Barutwana ba swanetše go hwetša dibaka tša kgafetšakgafetša go tšweletša pele mabokgoni a go kcona Go theeletša le Go bolela gore ba kgone go kgoboketša tshedimošo, go rarolla mathata le go tšweletša dikgopolole tebelelo ya dilo. Pukutšhomo e na le mešongwana ye mmalwa ya go akaretša ya go bolela le go theeletša yeo o ka e oketšago go kgonthiša gore barutwana ba ba le sebaka se sentši sa go ithuta go bolela.

2 Go bala le Go bogela – Diiri tše 5 mo go leboo la bekepedi

A re baleng

SEPHOLEKE(CAPS) se nyaka gore barutwana ba bale le go bogela dingwalo tše itšego le mehuta ya go fapania ya dingwalo mo go leboo le lengwe le le lengwe la bekepedi. Se se akaretša go bala: dikanegelokopana, dinonwane, dikanegelo tša maitemogelo a gago, mangwalo, diemeile, ditsenya ka go pukutšatši, tiragatšo, diathekele tša dikuranta, diathekele tša dikgatišobaka, dipoledišano tša radio, theto, ditemana tša go kgodiša, dipapatšo, ditaelo, ditaetšo le ditshepetšo. Godimo ga fao, SEPHOLEKE se nyaka gore barutwana ba bale dingwalo tša tshedimošo tša diswantšho: mebepe, ditšhate, mananeo, dithalwa, mebepe ya monagano, ditšhate tša boso, diphoustara, ditsebišo, diswantšho le kerafo. O tla hwetša mohuta wo wa dingwalo ka bontši ka mo go Pukutšhomo ye. SEPHOLEKE(CAPS) e laetša tshepetšo ya go bala ya dikgato tše, go balelapele, go bala le go bušeletša go bala.

O tla hwetša ditlhalošo ka diswantšho tša go ba le mohola mabapi le tshepedišo ya go bala mo letlakaleng la ka gare la mathomong la puku ye.

3 Go ngwala le Go hlagiša – Diiri tše 4 mo go leboo la bekepedi

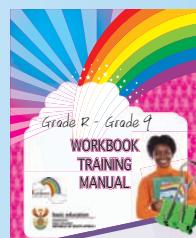
A re ngwaleng

SEPHOLEKE(CAPS) se nyaka gore barutwana ba fiwe sebaka kgafetšakgafetša sa go ithuta go ngwala mabapi le diteng tša go fapania. Pukutšhomo ye e na le mekgwa ya go ngwala ye mmalwa le dithulaganyo tša go hlopholla mokgwa wa go hlagiša dingwalo tša go ngwalwa, tša go bonwa le tša bophatlalatšintši. O tla hwetša mokgwa wa go hlaloša ka diswantšho tshepedišong ya go ngwala mo letlakaleng la mafelelo la bokagare bja khabara ya Pukutšhomo.

4 Dibopego le melao ya tšhomiošo ya polelo – Iri e 1mo go leboo la bekepedi

SEPHOLEKE(CAPS) se fa lenaneo la Dibopego le melao ya tšhomiošo ya polelo tše di swanetšego go rutwa mhatong wo mongwe le wo mongwe.

Pukutšhomo e akaretša mešongwana ye itšego mo go leboo la bekepedi ye nngwe le ye nngwe. Mo gontši mešongwana ye e akaretša ‘temošo’ yeo go yona go hlalošwago karolo ya polelo ye itšego.

A re ngwaleng

LELEME LA GAE

Go hwetša tlhahlo ye nngwe, hle lebelela mošupatsela wa Pukutšhomo.

Morero wa 1: Go anega dinonwane

Dikanegelo

Kotara ya 1: Beke ya 1 - 2

1 Pele - O hlakana hlogo ka ga kgwele ya maoto 2

Go bolela ka ga seswantšho se se sepelelanago le kanegelo.
Go bala sengwalwa ka ga Pele, moraloki wa kgwele ya maoto.
Go araba dipotšio tseo di theilwego godimo ga sengwalwa.
Go ntšha maikutlo le dikgopololo ka ga Pele.
Go šupa dipotšio le go di araba.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

2 Se sengwe gape ka ga Pele 4

Go rerišana ka ga dipotšio le dihlopha.
Go araba dipotšio ka ga moanegwa, lefelo le kgopolokgolo ya kanegelo.
Go beakanya kakaretšo, o šomiša mmepe wa segokgo.
Go ngwala kakaretšo.

3 Porchia o sekaseka kanegelo ya kgwele ya maoto 6

Go bala tshekatsheko ya puku.
Go araba dipotšio ka ga tshekatsheko.
Go šupa mongwadi, leina la puku le diteng tša tshekatsheko ya puku.
Go fa lebaka la gore ke ka lebaka la eng bana ba tla ipshina ka kanegelo.
Go feleletša mafoko o šomiša madiri a lefetile.
Go fetoša mafoko go tloga go lefetile go ya go lebjale.

4 Go ngwala tshekatsheko 8

Go hlopha mafoko.
Go šomiša bolepu bja segokgo go beakanya tshekatsheko.
Go ngwala tshekatsheko, go latelwa dihlopha tše di kgethetšwego seo.
Go thala diswantšho tše di laetšago gore puku e bolela ka eng.

5 Go fetoša maikutlo 10

Go rerišana ka seswantšho.
Go bala kanegelo ka ga mošemaneyo a ithutago go ipshina ka tša dipapadi.
Go araba dipotšio tše di lego mabapi le kanegelo.
Go ngwala temana.
Go fa kanegelo leina.
Go šupa mainaina le mainagohle.

6 Go ngwala go ya pele 12

Go šomiša thulaganyo ye e filwego go beakanyetša kanegelo.
Go fa kanegelo leina.
Go ngwala matseno a kanegelo.
Go hlaloša tikologo ya kanegelo.
Go šupa le go lemoga baanegwa ka mo kanegelong.
Go šupa le go lemoga thulaganyo ya kanegelo.

Go iša kanegelo sehloweng.
Go šomiša dihlopha go hlama mantšu a mafsa.
Go šomiša meselana go hlama mantšu a mafsa.
Go ngwalolla mafoko, o šomiša difegelwana ka mo go lebanego.

7 Papadi ya Pele ya mafelelo 14

Go fana ka polelo, ka hlogo ye: 'Ke ka lebaka la eng dipapadi di le bohlokwa.'
Go ela polelo ye e filwego ke seholpha.
Go bala temana ye e lego mabapi le papadi ya mafelelo ya Pele.
Go araba dipotšio tše di lego mabapi le temana.
Go šupa mahlalošetšagotee mo lefokong goba mo mafokong.

8 Go di tlisa mmogo ka moka/Go ya bofelong 16

Go ngwala tiragatšo ka ga Pele.
Go hlagiša papadi ka phapošiborutelong.
Go ngwala tshekatsheko ya papadi.
Go šupa gore papadi e mabapi le eng.
Gore baanegwa ke bomang.
Mohuta wa polelo ye e šomišwago, mabaka a a ka dirago gore motho a bone goba a se bone papadi.
Go šomiša dikhutlo, ditlhakagkolo, difegelwana, maswaopotšio le ditsebjana mo temaneng ye e filwego.
Go dira lenaneo o šomiša lebjale.
Go ngwala mafoko ka lefetile.

Dingwalwatshedimošo

Kotara ya 1: Beke ya 3 - 4

9 Mmutla wo o kgethilwego kudu 18

Go šupa dipapano gare ga diswantšho tše pedi.
Go bala sengwalwa ka ga Mmutla wa Nokeng.
Go araba dipotšio tše di amanago le sengwalwa.

10 Tše dingwe gape ka ga Mmutla wa Nokeng 20

Go šupa sererwa le mafoko a a se thekgago.
Go feleletša mmepe wa segokgo ka ga Mmutla wa Nokeng.
Go ngwala kakaretšo ya temana ye e lego mabapi le Mmutla wa Nokeng.

11 Dinomoro di laodiša kanegelo ya bošula 22

Go bala kerafo ye e lego mabapi le Mmutla wa Nokeng.
Go kwešiša le go ngwala ka ga kerafo ye e lego mabapi le Mmutla wa Nokeng.
Go kwešiša le go ngwala ka ga kerafo ye e lego mabapi le Mmutla wa Nokeng.
Go šupa ditlhalošo tša mantšu.
Go lemoga mahlalošetšagotee.

Go ngwala mantšu ka pukuntšung.
Go kopanya mafoko o šomiša makopanyi a: le, eupša, gobane, ge, ka fao, le ge.

12 Se sengwe gape ka ga mmutla wa nokeng 24

Go ngwala mafoko ka tatelano ya maleba gore a hlame temana ya go kwešišega.
Go šupa lefokokgolo la temana.
Go šomiša mantšu a go kopanya mafoko:
Sa pele, ka morago, gwa latela, ka morago ga fao.
Go ngwala temana ye e kwalago ya tatelano ya maleba.

13 Tše dingwe gape ka ga mebutla 26

Go bala sengwalwa se se bolelagoo ka ga mebutla ye e thapilego (ye e dulago le batho) le ya lešoka.
Go araba dipotšio tše di theilwego godimo ga sengwalwa.
Go ngwala hlogo ya sengwalwa.
Go hlopha dipapano gare ga mebutla ya lešoka le ye e thapilego.
Go lemoga dinnete.
Go šomiša lediri-go.

14 Go bona mebutla ye e thapilego le ya lešoka 28

Go ngwala temana ye e laetšago ka fao mmutla wa lešoka o hlokamelago ngwana wa wona.
Go lokiša mafoko, o šomiša sebopego sa lediri ka boteeng le ka bontšing.
Go šupa madirifeledi le madirigo mo mafokong.
Go ngwala kakaretšo ya sengwalwa se se bolelagoo ka ga mehuta ye e fapanego ya Mebutla.

15 Go lebelela dikapolelo 30

Go bala sengwalwa se se bolelagoo ka ga segagabikakanywa.
Go šupa ditshwantšhišo mo sengwalweng.
Go nyalanya dika le ditlhalošo tša tšona.
Go šupa dika mo mafokong.
Go lemoga mothofatšo.
Go nyalanya diema le ditlhalošo tša tšona.

16 Go lebelela gape tša go ngwala 32

Go lebelela gape go ngwala.
Go fana dikgopololo poledišanong ya taodišo ka ga phoofolo.
Go beakanyetša taodišo ka ga phoofolo o šomiša mmepe wa segokgo.
Go ngwala taodišo, o bolela gore phoofolo yeo e dula kae, sebopego sa yona le bogolo, mokgwa wa yona wa go tsebišana, gore e phela nako ye kae, le gore e mo kotsing ya go se hlwe e eba gona goba aowa.

1 Pele - O hlakana hlogo ka ga kgwele ya maoto

A re boleleng

Go bolela ka ga seswantšho.

A re baleng

"Ge ke ekwa Koša ya Setšaba ya Brazil, ke ikwa eke ke a lora. Ke leka go **naganishiša** gabotse mabapi le ka fao ke tla ralokago ka gona, fela ke dula ke nagana gore: na go tla bjang gore ke be mo, ka gare ga sehlopha sa Brazil, lefaseng la Sweden? Re kgauswi le go thoma go ralokela naga ya gešo. E swanetše go ba e le toro ...!"

Yo ke Pele, a na le mengwaga ye 17, a raloka papadi ya gagwe ya mathomo ka go dipapadi tša Mogopo wa Lefase tša Kgwele ya Maoto tša makgaolakgang. Na mošemane yo ke mang? Na o fihlile bjang ka go Dipapadi tša Mogopo wa Lefase? Na o ikwa bjang mabapi le kgwele ya maoto, papadi yeo e mo dirilego gore a **tume**?

Pele o be a dula torotswaneng ye nnyane kua Brazil. Lapa la gabu le be le itlhakela kudu. Pele e be e le mošemane yo a bego a raloka kgwele ya maoto ka nako ye a bego a swanetše go ba a le sekolong ka yona. O be a le mahlatse ka ge tatagwe le yena e be e le sebapadi sa kgwele ya maoto, ebile a mo rutile gore go kgoga motšoko le go nwa bjala ga se tša mo lokela.

Pele o re MaBrazil a rata kgwele ya maoto kudu. Ba ithuta go raga ge ba thoma go ema. Go sepela go tla ka morago. O thomile sehlopha sa gagwe sa mathomo sa kgwele ya maoto sa "The Shoeless Ones" (Bao ba se nago Dieta) a na le mengwaga ye 10. O be a kgonna kudu. Ge a na le mengwaga ye 14 o ile a ralokela sehlopha sa diatletiki sa tikologo.

Mo lebakeng le o be a se sa šoma gabotse ka sekolong. O be a **rata** kudu go raloka kgwele ya maoto. O ile a palelwa dithutong tša gagwe mo ngwageng o tee. O tlogetše sekolo ge a na le mengwaga ye 14 gomme a thoma go šoma femeng ya dieta. Ge a šetše a godile o ile a thoma go itshola ge a ile a tlogela sekolo. O ile a boela sekolong gomme a ya yunibesiti ka morago ga ge a nyetše a bile a na le ngwana.

Ge a na le mengwaga ye 15 o ile a ya go raloka kgwele ya maoto, a ralokela sehlopha sa go tuma sa go bitšwa Santos. Mengwaga ye mebedi ya go latela a ralokela Brazil ka go Mogopo wa Lefase wa 1958 go la Sweden. O ile a nweša dino tše lesome ka go **makgaolakgang**, moo Brazil e ilego ya fenya.

Morago ga fao a raloka dipapadi tše dintši gomme a nweša dino tše dingwe gape tša go feta tše 1 300.

Na ke ka lebaka la eng Pele a ile a **atlega** ka tsela ye? Go na le mabaka a mantši. Sa pele, o be a rata kgwele ya maoto. Sa bobedi, o be a le bohlale kudu mabapi le ka fao a bego a raloka papadi ka gona gape, sa mafelelo ke gore o be a sa ithalokele: o be a ralokela sehlopha.

Pele e be e se sebapadi se sekaone fela sa kgwele ya maoto. O šomile gape kudu go lwela ditokelo tša baraloki ba kgwele ya maoto. O ile a kgonthiša gore ge ba be ba lwala goba ba gobetše ba tšwele pele go hwetša megolo ya bona.

Kgwele ya maoto ke ye nngwe ya dipapadi tša go tuma lefaseng ka bophara. Na o a e rata? Ke mang yo a lego naletšana ya gago ya kgwele ya maoto ya mamoratwa? Ke eng se se dirago gore a be mamoratwa wa gago? Na o a mo hlompha? Lebaka ke lefe?

A re ngwaleng

Na Pele o ile a ikwa bjang ge a be a raloka papadi ya gagwe ya mathomo ya naga ya gab?

Pele o dumela tabeng tša gore motho a dule a phetše gabotse. Na o tseba bjang?

Pele o ile a boela sekolong ge a šetše a nyetše. Na o nagana gore se se be se le bonolo goba se le boima? Efa lebaka.

Na ke ka lebaka la eng o nagana gore Pele e be e le sebapadi se sekaone sa kgwele ya maoto?

Ke mang yo a bolelago ka go temana ya pele?

Na o nagana gore Pele o be a ikgantšha ka go ralokela sehlopha sa Brazil? Na o tseba bjang?

Bana gantsi ba thoma ka go abula pele ba ka sepela. Na Pele o re bana ba dira eng ka Brazil?

Dipotšišo tše tharo di botšišwa go tšwa ka go temana ya 2 ya kanegelo. Di ngwale.

Ngwala dikarabo tša dipotšišo tše tharo.

Potšišo ya 1	
Karabo	
Potšišo ya 2	
Karabo	
Potšišo ya 3	
Karabo	

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Thala mothalo go tšwa go lentšu le
lengwe le le lengwe ka go la nngele go
ya go tlhalošo ya lona ka go la go ja.

itlhakela

tumile

mamoratwa

makgaolakgang

atlega

go tsebega kudu

motho yo a
rategago kududiphadišano tša
mafelelo

tšwelela

go hloka sa gago

Se sengwe gape ka ga Pele

A re ngwaleng

Sa mathomo, ahlaahlang dipotšišo tše
sehlopheng sa lena. Ka morago, ngwalang.
dikarabo.

Moanegwathwadi ke mang mo kanegelong?

Ke ka lebaka la eng o nagana gore ke moanegwathwadi?

Ka mantšu a gago, ngwala gore kanegelo ye e diragala kae?

Ka mantšu a gago, ngwala se o naganago gore ke kgopolokgolo mo kanegelong.

A re ngwaleng

O ile go ngwala kakaretšo ya kanegelo ka ga Pele.

Šomiša mmepe wa monagano go beakanya kakaretšo ya gago.

Mo polokong ye nngwe le ye nngwe, ngwala kgopolokgolo goba
lefoko le le rwelego tabakgolo.

Šomiša tše dingwe tša dikgopolo tše le tshedimošo yeo e lego
letlakaleng la go feta, o di diriše kgopolongkgolo ya gago.

papadi yeo a bego a e rata

ba lapa la gabon

mo a bego a dula gona

sehlopha seo a se thomilego

go tsena sekolo

mabaka a go atlega ga gagwe

dipapadi tša diolimpiki

sehlopha sa mathomo
se a se raloketšego

● Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago ● Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya ● Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago ● Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokiso tše di nyakegago ● Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

A re ngwaleng

Ahlaahla kakaretšo ya gago le sehlopha sa gago. Bjale ngwala kakaretšo ya gago.

TEACHER: Sign _____ Date _____

A re baleng

Bala tshekatsheko ye ya puku ka ga kanegelo yeo e ngwadilwego ke motswala wa Pele, Sam.

Kgwele ya maoto, Sam

Mongwadi: Portia Nchabeleng

Kua mathomong a kanegelo Sam o ya go kopana le motswala wa gagwe, Pele, yo a fihlilego go tšwa Brazil. Ka sekolong Pele ga a kgone go raloka khrikete, rugby goba thenese. Ebile ga a rate le go ithuta. O rata papadi e tee fela, kgwele ya maoto! Pele o rutile mogwera wa gagwe wa ka mphatong wa bona go raloka kgwele ya maoto. Bala puku ye go hwetša ge eba ba ka kcona go fenza sehlopha sa mphato wa bohlano.

Ke rata puku ye ka lebaka la gore ke rata kgwele ya maoto. Diswantšho di thadilwe gabotse ebile di na le mebala, mola baanegwa ba bonagala eke ba raloka kgwele ya maoto ka nnete. Ke rata ka moo mongwadi a ngwalago ka gona ka ge a efa kgwele ya maoto bophelo.

Ke nagana gore batho bao ba ratago kgwele ya maoto ba swanetše go bala puku ye ka ge ke nagana gore mokgwa wa go ngwala ke wa maemo a godimo gomme le kanegelo e tloga e kgahliša kudu.

A re ngwaleng

Araba dipotšišo tše mabapi le tshekatsheko ya puku.

Na leina la puku ye ke eng?

Ke mang yo a ngwadilego tshekatsheko ya puku ye?

Na puku e mabapi le eng?

Na ke ka lebaka la eng Portia a rata kanegelo ye?

Na o nagana gore bana ba bangwe ba tla e rata? Hlaloša gore ka lebaka la eng.

A re ngwaleng

Fetola mafoko a ka tlase go tšwa go lebaka
le le fetilego go tla go lebaka la bjale,
gomme o ngwale lefoko le lefsa.

Mohlala

Pele o be a **dula** torotswaneng ye nnyane go la Brazil.

Pele o dula torotswaneng ye
nnyane go la Brazil.

Ke ka lebaka la eng Pele a ile a atlega ka tsela ye?

O ile a ithomela seholpha sa gagwe.

O ile a tlogela sekolo gore a raloke kgwele ya maoto.

O ile a thuša dibapadi tše dintši.

Pele e be e le sebapadi sa maemo sa kgwele ya maoto.

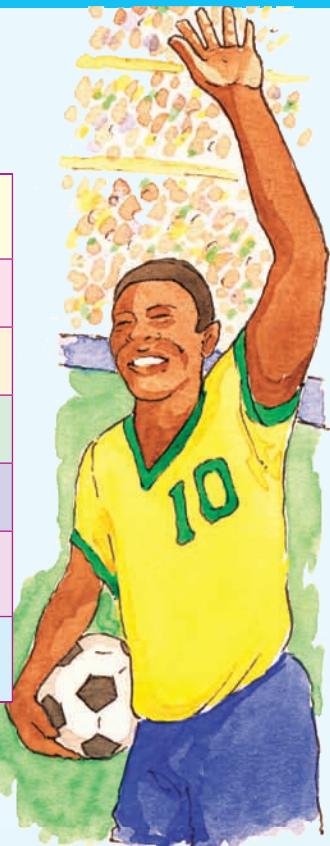
Go ngwala tshekatsheko

A re ngwaleng

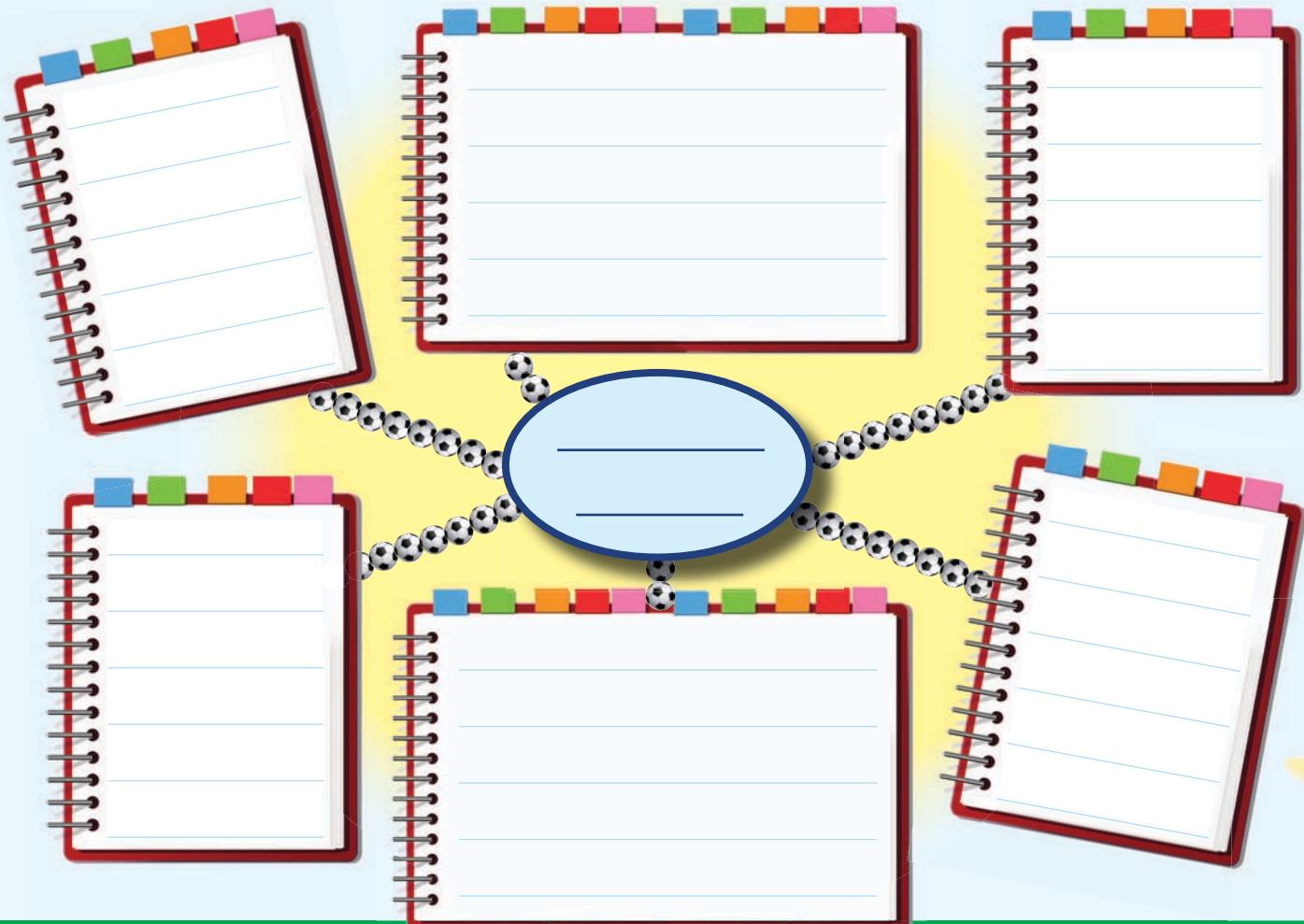
Tatelano ya mafoko a e phošagetše. A ngwale ka telano ya maleba gomme o a nomore.

	Ke nagana gore bana ba ba ratago kgwele ya maoto ba swanetše go bala puku ye.
	Bala puku ye o hwetše ge eba ba ka fenza ba mphato wa bohlano.
	O rata papadi e tee: Kgwele ya maoto!
	Sekolong Pele ga a kgone go bapala khrikhete, rugby goba thenisi.
	Ke rata puku ye ka gore ke rata kgwele ya maoto.
	Ke rata sengwalwa sa mongwadi ka gore o dira gore kgwele ya maoto e phele.
	Ke be ke nagana gore mokgwa wa go ngwala o gabotsebotse, gomme kanegelo e a thakgatša.

A re ngwaleng

O tlie go ngwala tshekatsheko ya kanegelo ka ga Pele. Sa mathomo, beakanyetša tshekatsheko ya gago. Šomiša mmepe wo wa monagano go beakanyetša tshekatsheko ya gago.

A re ngwaleng

Kanegelo e mabapi le

Bjale ngwala tshekatsheko ya gago ya
kanegelo ya Pele.

Ngwala mafoko a mane ka tlase ga hlogo
ye nngwe le ye nngwe.

Pele ke mohlala wo mobotse go bafsa ka gore

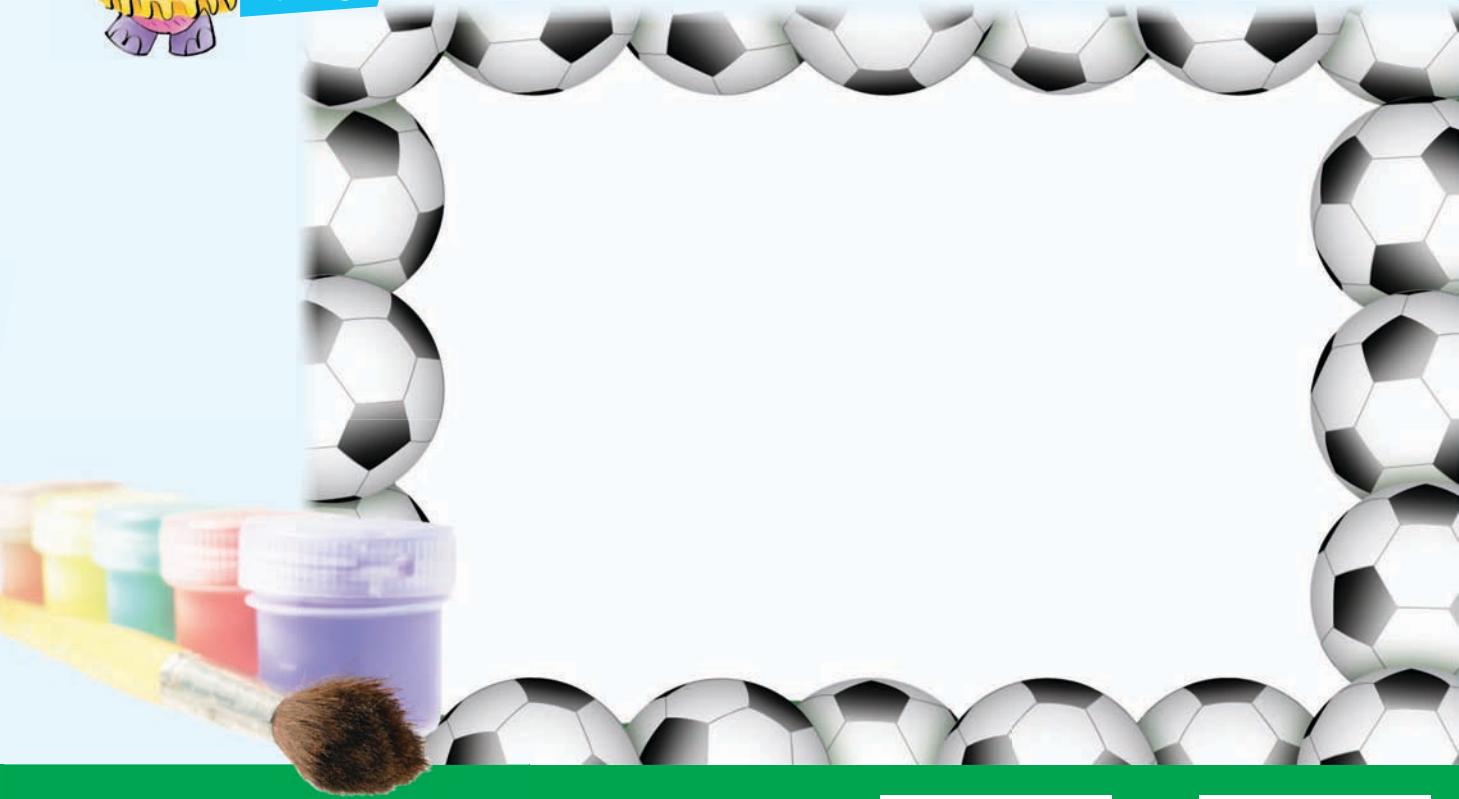

Ke ratile/ga se ka rata kanegelo ye ka gore

O swanetše go/ga se wa swanela go bala kanegelo ye ka gobane

Lapologa

Bjale thala seswantšho se se bontšago gore kanegelo e mabapi le eng.
Efa seswantšho sa gago hlogo.

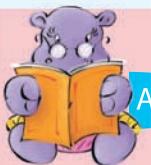

A re boleleng

Ahlaahlang seswantšho
sehlopheng sa lena.

Na o nagana gore mošemane o na le kgahlego go eng? Na o nagana gore o rata go kgatha tema dipapading? Se o se tseba bjang? Ge o ka be o le mogwera wa gagwe, o be o tla mo fenya ka polelo gore a dire eng? Botša bagwera ba gago mo sehlopheng.

A re baleng

Ga se aka ka rata
kgwele ya maoto. Lebaka e se gore
ke be ke sa bone
e kgahliša, eupša, lebaka ke gore
ke be ke sa e kwešiše. Go ya ka
nna, seo se bontšha go se hlalefe. Metsotso ye 90 ka
moka, ba dira se! nka bala puku ye e kgahlišago ka e fetša!

Ke be ke le mahlabišadihlong go tate. O ile a ba a mpha bolo ya go ba le leina la Pele mo go yona, e le mpho ya letšatši la matswalo a ka. E be e bonagala e segiša. E be e phuthetšwe ka pampering ya go phuthela dimpho; gape go be go na le karata yeo e bego e ngwadilwe: "Eba le letšatši la matswalo la lethabo, Reabetšwe. Ka lerato, go tšwa go Mma le Papa." Ke beile bolo yela, e sa phuthetšwe ka pampiri ya go phuthela dimpho, godimo ga tafolana ye ke e šomišago ge ke ithuta – gore ke no e lebelela.

Tšatši le lengwe, mogwera wa ka yo mofsa, o ile a tla go nketela. O mpotšišitše a re: "Ga o ye go yo bapala?" ke mo arabile ka lebelo leo ke bego nka kgona, ka re: "Aowa!" o ile a phekola Mahlo, a a lebiša go bolo. "Ke ya mang yela?". A botšiša ka lethabo. "Ke ya ka", ka realo. O ile a iša letsogo go yona. O tlošitše dipampiri tšela di bego di e phuthetše gomme a e pampiša mo gohle. "Ebla! Tla re sepele. Re tla bapala ka ntla ka yona." Ke ile ka dumela ka hlogo. E be e le bolo ya ka, ka fao ke ile ka mo šala morago. Ke tlogetše puku ya ka godimo ga mpete.

Ke be ke sa tsebe gore ke be ke swanetše go dira eng, ge ke eme gare ga lepatlelo. Ke ile ka no ema moo, ke lebeletše mogwera wa ka yo mofsa ge a bapala ka lethabo ka bolo ya ka. O ile a ragela bolo go nna. Ke be ke le yo mofsa gomme ke sa tsebe gore ke swanetše go dira eng. Ke ile ka topa bolo, ka kitima ka yona. "Nthagele yona!", a goelela a le ka thoko yela ya lepatlelo. Ka fao ke ile ka bea bolo kgauswi le maoto a ka, ka e raga ka maatla ao ke bego nka kgona. Ke be ke e ragile ka sa morago, gomme ya itia mosetsana yo a bego a le ka pele ga ka. Ke ile ka šala ke gakanegile. Ka mahlatse ga se ya mo gobatša!

Ka pelanyana ya ba bana ba bangwe ba tla go rena. Ka moka ra ikaba gomme ra dira dihlopha tše pedi. Ka nako yeo ke be ke sa tsebe melao, eupša go lebelela ba bangwe le go kitima fela, e le go no re ke be karolo ya bao ba ralokago, ke ile ka ithuta ka pela. Ga se ka nweša, eupša seo se be se sa tshwenye.

Go ile gwa makatša ge ke ile ka thoma go ipshina ka maitemogelo – le sethitho le maraga. Ka morago, ke ile ka tšama ke tiribola bolo ke eya gae. Mma ge a mpona, o ile a palelwa le ka go bolela. Ka morago o ile a nywanywa, gomme a re: "Rola dieta tše mo, monna. Ga ke nyake maraga ka ngwakong wa ka!" ke ile ka kitimela ka gare, ke tlolatlola, ke eya phapošingbohlapelo.

Go tloga letšatši leo le go ya pele, ke ile ka rata go bapala kgwele ye maoto. Ke bile ke ithuta yona ka phapošing ya ka, ka nako!

Pele o thoma go bala
Lebelela diswantšho le dihlogo
gomme o leke go akanya gore
sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

A re ngwaleng Araba dipotšišo tše.

Na o nagana gore ke ka lebaka la eng Reabetšwe a ile a ba mahlabišadihlong go tatagwe?

O ile a ipshina ka go kgatha tema dipapading? Bolela gore ke ka lebaka la eng.

Na o be a na le kgahlego go eng?

Ngwala temana ka mantšu a gago, o bolele gore go diregile eng ge mogwera wa gagwe yo mofsa a mo etetše.

Mmagwe o ile a ikwa bjang ge a etla gae ka maoto a maraga?

Efa kanegelo hlogo.

A re ngwaleng

Bala setsopolwa se se latelago sa go tšwa kanegelong.

Thalela mainagohle ka moka ka bohubedu gomme o direle mainaina sediko ka botalalerata.

Ga se aka ka rata kgwele ya maoto. Lebaka e se gore ke be ke sa bone e kgahliša, eupša lebaka ke gore ke be ke sa e kwešše. Go ya ka nna, seo se bontšha go se hlalefe. Dihlopha tše pedi di ragela kgwele ka nneteng ye kgolo. Metsotso ye 90 ka moka, ba dirile se! nka bala puku ye e kgahlišago, ka e fetša!

Ke be ke le mahlabišadihlong go tate. O ile a ba a mpha bolo ya go ba le leina la Pele mo go yona, e le mpho ya letšatši la matswalo a ka. E be e bonagala e segiša. E be e phuthetšwe ka pampering ya go phuthela dimpho; gape go be go na le karata yeo e bego e ngwadilwe: "Eba le letšatši la matswalo la lethabo, Reabetšwe. Ka lerato, go tšwa go Mma le Papa." Ke beile bolo yela, e sa phuthetšwe ka pampiri ya go phuthela dimpho, godimo ga tafolana ye ke e šomišago ge ke ithuta – gore ke no e lebelela.

Go ngwala go ya pele

A re ngwaleng Šomang ka dihlopha.

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boelletsä sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

Šomiša thulaganyo ye go go beakanyetša kanegelo. Mosetsana goba mošemane o tšwa setšhabeng sa go diila. Yena ke moatletiki wa go ba le bokgoni kudu; mosetsana goba mošemane o thopa sefoka sa mabelo sa boditšhabatšhaba goba mosetsana goba mošemane o a huma a ba a tuma.

Efa kanegelo ya gago hlogo.

Thulaganyo ke kakaretšo ya seo se diregago mo kanegelong.

Ngwala matseno a a thakgatšago.

Tikologo ke eng? Kanegelo e diragala kae le gona neng?

Baanegwa ke bomang?

Kanegelo e fela bjang?

A re ngwaleng

Dihlogo le ditlhalošo tša tšona šedi.

mo-	hlogo ka boteeng
ba-	hlogo ka bontšing
se-	hlogo ka boteeng

di-	hlogo ka bontšing
i-	hlogo: tiro e wela go modiri. Ke leitiri
n-	hlogo: tiro e wela godimo ga seboledi. Ke lentiri.

Ngwala hlogo ya maleba kgauswi le kutu ya lentšu.

<input type="text"/>	bona	tiro e wela godimo ga modiri
<input type="text"/>	loma	tiro e wela godimo ga seboledi
<input type="text"/>	-tho	botee bja leina
<input type="text"/>	-tho	bontši bja leina
<input type="text"/>	lona	leina go tšwa go sediri
<input type="text"/>	bona	tiro e wela godimo ga seboledi

A re ngwaleng Meselana ye mengwe še.

-ega**-ntšha****-ela****-ana****-ngwa**

Šomiša meselana ye go hlama mantšu ao a nago le ditlhalošo tše:

Go dirana seo Go dirwa seo Go mo direla seo Gore seo se kgonege Go thuša go dira seo goba go mo
thuša gore a kgone go dira seo

A re ngwaleng

Ngwalolla mafoko.
Ngwala difegelwana mafelong a maleba.

Difegelwana di
šomišetšwa go
arologanya dilo tše di
lego lenaneong, ka ntle
ga ge lentšu le le latelago
e le "le".

Tate o ruile dikgomo dinku dipudi le dipere.

Ke rata go bapala kgwele ya maoto go bogela thelebišene le go ithuta.

Reabetšwe ga a na tsebo ye ntši ka ga khrikhete kgwele ya maoto le rugby.

Papadi ya Pele ya mafelelo

A re boleleng

Bala ditemana ka ga Pele gape, ka morago ga moo, sehlopheng sa lena, bolelang ka ga bohlokwa bja dipapadi. Bjale efa polelo sehlopheng sa lena **ka ga gore ke ka lebaka la eng dipapadi di le bohlokwa.**

Ela polelo ya yo mongwe le yo mongwe o šomiša lenaneo la mo tlase: 5 ke gabotse kudu; 4 ke gabotse; gomme 3 ke: o swanetše go kaonafala.

5	4	3
Molaetša o kwagala gabotse.		
O šomiša dintlha tše maatla, tša go thekga.		
O bolela ka mo go kwagalago, le gona, o lebelela batheeletši.		
O bolela ka lentšu la tlwaelo, la go hlabošega go ka kwagala.		
O bolela ka go thelela, gomme ga a fela a re: "um", "ee" goba "gape" gantši kudu.		
Molaetša o kwešišega gabonolo le gona o goga šedi ya batheeletši.		
O na le matseno a go kwagala gabotse, matseno le bofelo.		
O šomiša mantšu a go fapania, a go kgahliša.		
Mafoko a gagwe ke a maleba, le gona a kwešišega gabonolo.		

A re baleng

Go thwe dilo ka moka tše di botse di a fela; gomme seo se bonagetše e le nnete ka 1977 ge boiphedišo bja sebapadi sa kgwele ya maoto sa go tuma lefase ka bophara, bo fela. E be e le go se tsebege ka mešomo ye mebotse, sa Brazil, se be se bapala papadi ya sona ya mafelelo lebaleng la Giant Stadium ka New York.

Mopresidente wa Dinagakopano tša Amerika, Jimmy Carter, o beile polelo, a direla Pele, gomme ba ile ba tlelwa ke setsebalegi kudu. Muhammad Ali, o ile a ya mo ba lego gona, gomme a feleletša a rile: "Ga ke tsebe ge eba ke seraloki sa go kgonia, eupša ke tseba ka nnete gore ke yo mobotsana go phala yena." Ali ka morago o ile a amogela gore, "go na le boradipapadi bao ba lego ba maemo a godimodimo," a tiišetša maemo a gagwe le a Pele, ba le dinaletšana tše pedi mo polaneteng, tša go bonagala go feta tšohle.

Pele o nošitše nno ya gagwe ya mafelelo pele a bea marapo fase, e le thagotokologo, mašaba a dutše a goelela a re: "Kgoši Pele!" Ka nako ya go khutša, jeresi ya nomoro ya bolesome e ile ya beišwa marapo fase, gomme, ge papadi e fela, go bile dipolelo tše ntši le go phaphasediša difolaga, go feleletša bokgabo le mabaka a letšatši.

Se se bego se senya ditaba tše bose tše, e be e le pula ya go na wa go epolla bahu ka nako ya ge papadi e fela, eupša kuranta ya Brazil, go ya ka kuranta e hlalošitše gore, "Le pula e a lla ge Pele a sa hlwe a tlile go bapala"

A re ngwaleng

Ke ka lebaka la eng ngwaga wa 1977 e be e le ngwaga wa go ikgetha mo go Pele?

MAHLALOŠETŠAGOTEE

Mahlalošetšagotee ke mantšu ao a nago le tlhalošo ya go swana, goba ye e nyakilego go swana.

Mohammad Ali e be e le ramatswele. O nagana gore ke ka lebaka la eng ge a ipolela gore ke yena yo "mobotse"?

Ali o rile yena le Pele ke dibapadi tše pedi tša go tsebega kudu mo go polanete ye.
Ke polanete efe ye a bolelago ka ga yona?

Ke ka lebaka la eng "magodimo a be a lla"?

A re ngwaleng

Kgetha lentšu leo le nyakilego go swana ka tlhalošo,
le mantšu ao a ngwadilwego ka boso. Le ngwale
kgauswi le lefoko la maleba.

moletlo /mokete

thakgala/thaba

hlagala/onala

ngwang/sekoro

gotetša/thumaša

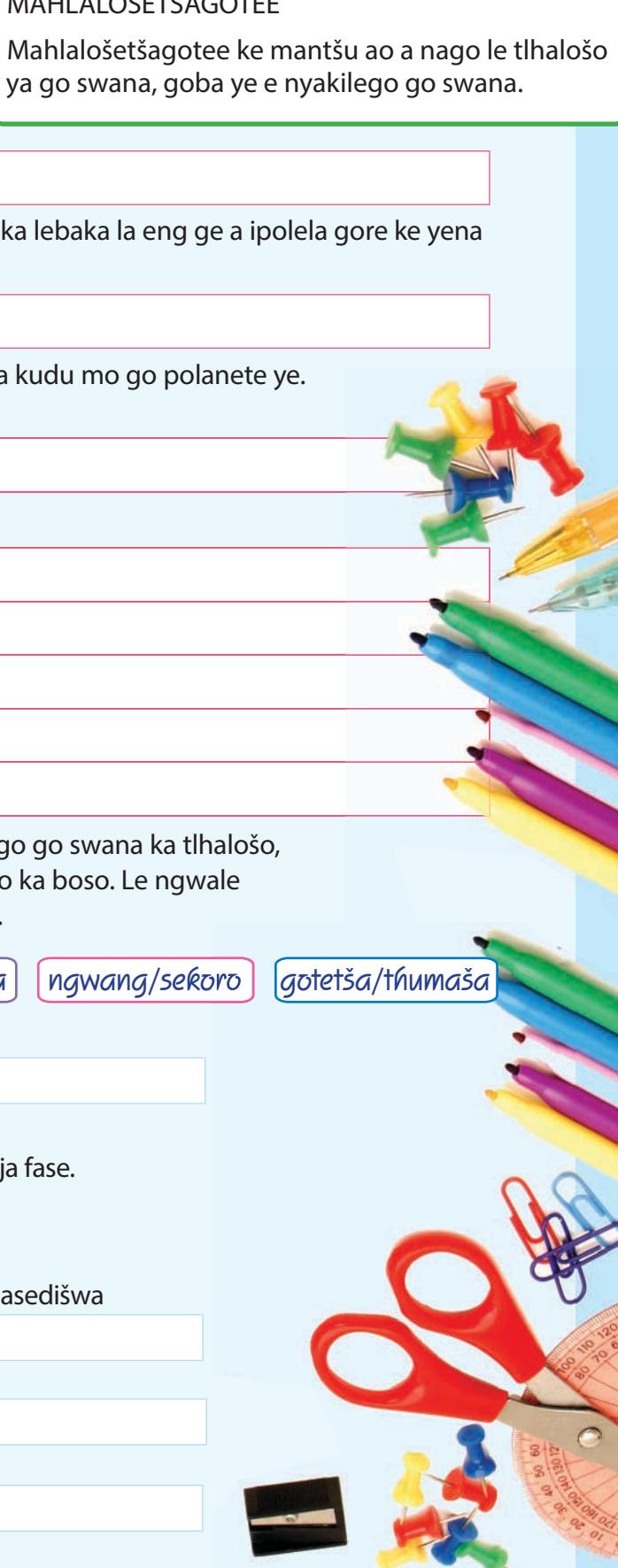
Ba re dilo ka moka tše dibotse di swanetše go fela.

Gempe ya nomoro ya lesome ya Pele e wišeditšwe mebjja fase.

Ge papadi e fedile, go bile le dipolelo gape le go phaphasedišwa
ga difolaga go laetša bogolo bja moletlo.

Pula e be e ena wa go epolla bahu

Tiragalo ye e bego e se ye bose e bile ...

Go di tliša mmogo ka moka/Go ya bofelong

Lapologa

A re bontšheng tiragatšo.

Kopanang le le sehlopha. Diragatšang papadi/tiragatšo ka ga Pele. Bonnyane ebang baanegwa ba bane, mo tiragatšong ya lena.

A re ngwaleng

Ka morago ga go ithuta tiragatšo ya lena, e diragatšeng ka phapošing.

Bjale, ngwalang tshekatsheko ya tiragatšo. Šomiša sebopego se go ngwala tshekatsheko ya gago.

Seo tiragatšo e lego ka ga sona:

Baanegwa/Badiragatši: Na ba be ba kgolwega? Ba bolela gore ba kwagale? Ba a kwagala? Na dika tša bona le mešikinyego ya mebele go go botša ka ga baanegwa? Ke mang yo a bego a tloga a le gabotse? Lebaka?

Polelo: Na kanegelo e be e kwešišega? Na o kwešišitše seo badiragatši ba bego ba se bolela? Polelo ye e šomišitšwego e be e kgahliša?

Ke ka lebaka la eng o se wa swanelo go bona tiragatšo ye?

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago ● Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya ● Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago ● Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago ● Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

A re ngwaleng

Ngwala dikhutlo, ditlhakakgolo, difegelwana, maswaopotšišo le ditsebjana.

Šomiša ditsebjana pele le morago ga mantšu a a boletšwego thwi ke seboledi goba mongwadi.

Mehlala: *Morutiši o rile, "O dirile mošomo wa gago wa gae?" "Ke tseba karabo."* A realo.

Ge ke bapala kgwele ya maoto ke ikwa ke sa fenyge gomme mogopolo wa ka o hlwekile ke ikwa ke thabile gomme kgatelelo ya monagano wa ka e a tloga gape ke rata go ngwala ka gore ke na le kakanyo ke kwa maikutlo a go fapano gomme ge ke dira bjalo ke a a ngwala gantši ke ngwala se ke sa kgonego go se botša batho gomme ke ba dira dikanegelo tšatši le lengwe ke hutša gore yo mongwe o tla mpona ke bapala goba ke bala ye nngwe ya dikanegelo tša ka gomme ka ikwa ke thabile ke fela ke re go bomma ke tloga ke rata se ke se dirago

A re ngwaleng

Dira lenaneo la tše o di dirago tšatši ka tšatši. Šomiša lebjale. Mehlala: *Ke a tsoga. Ke ya sekolong.*

O **šomiša lebaka la bjale** ge o nyaka go bolela ka se sengwe seo o se dirago ka mehla. "Ka mehla ke namela pese."

Gape, o e šomišetša go bolela ka dintlha tšeо ka kakaretšo e lego nnete.

Ngwala gore o dirile eng ge o be o aparela papadi. Ngwala mafoko a gago ka lefetile.

Mehlala: *Ke itħutile methaladi ya ka. Ke boleletše godimo ke bile ke kwagala.*

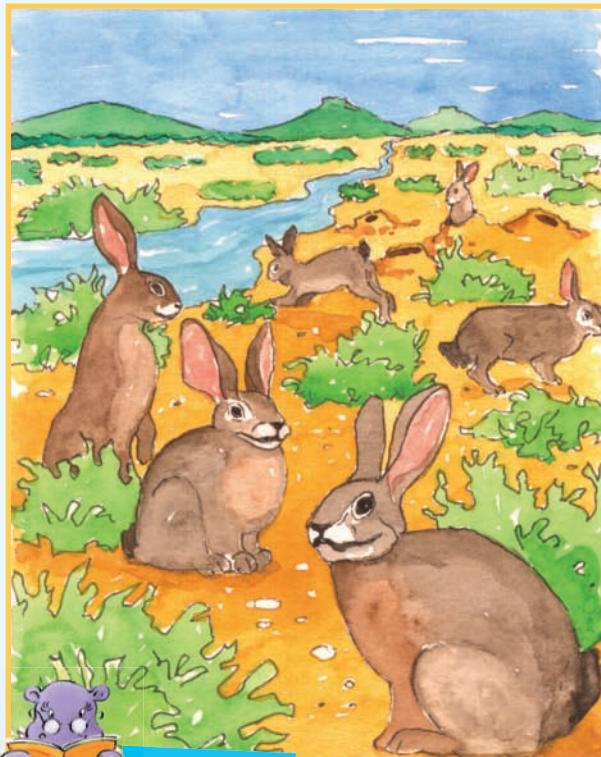

Mmutla wo o kgethilwego kudu

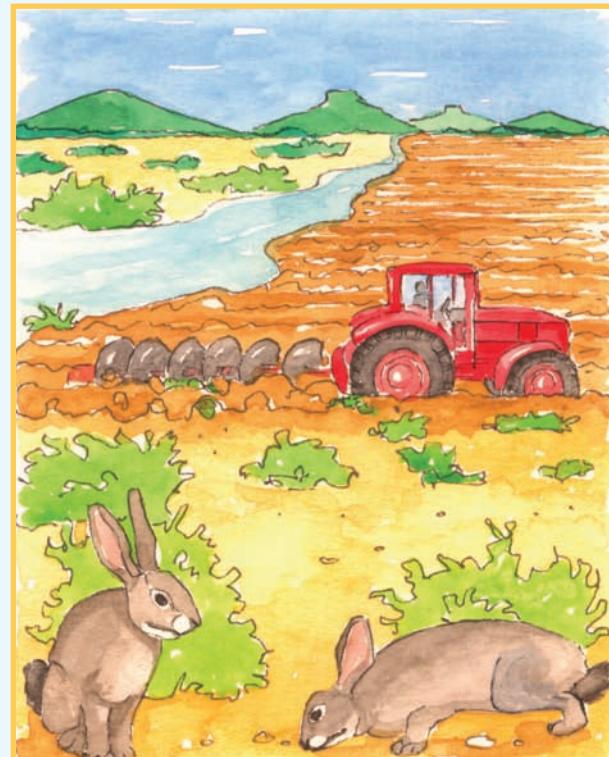
A re boleleng

Lebelela diswantšho.

Lebelela diswantšho. Lebelela seswantšho se se lego ka go la nngele. O bona eng? Lebelela seswantšho se se lego ka go la mmagoja. O bona eng? Na diswantšho di a fapanā? Di fapanā ka eng?

A re baleng

Mebutla ya nokeng e hwetšwa ka Afrika-Borwa fela, ka Karoo. Ka bomadimabe ke diphoofolo tša go nyantšha tše di lego kotsing. Di mo kotsing ya go felela tša se sa hlwa di eba gona.

Mebutla ya nokeng e hwetšagala mo leribeng la noka ya Karoo. Mobu wa gona o e kgontšha go epa melete. Mebutla ya nokeng e hloka melete ya go godišetša bana ba yona bao ba bago ba bannyane kudu ge ba tswalwa – ba nyakile go feta lepokisana la mmankgwari gannyane. Bana ba gona ba bitšwa di kgabutlana.

Balemi ba bangwe ba lemile mo kgauswi le noka; ka fao mebutla ya nokeng e swanetše go ba e bolailwe. Ke mafelo a mmalwanyana fela moo mebutla ye e ka phelago gona ya godiša bana ba yona.

Ba Mokgatlo wa Afrika-Borwa wa Mašoka ba leka go šireletša mebutla ye ya nokeng. Balemi ba bangwe ka Karoo ba dumelanelane ka go šireletša mebutla ka dipolaseng tša bona. Go na gape le lenaneo la go e tswadiša ka Serapeng sa Diphoofolo sa De Wildt. Moo ba tswadiša mebutla ka tlhokomelo. Ba holofela gore ba ka bušetša mebutla ye ka Karoo, moo e dulago gona.

A re kwešieng

Bala gape temana ye e lego mabapi le
mebutla ya nokeng.

Sengwalwa se se re fa tshedimošo. Se re fa tshedimošo ya mohuta mang?

Na mebutla ya nokeng e swana le mebutla ye mengwe fela?

O nagana gore ke ka lebaka la eng e bitšwa mebutla ya nokeng?

Na mmutla wa nokeng o kotsing? Efa lebaka.

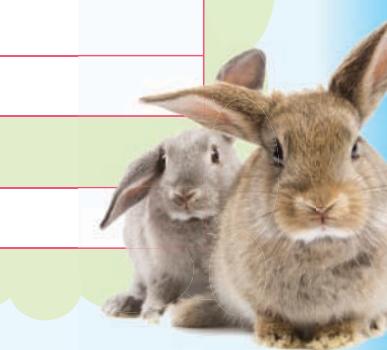
O nagana gore re ka dira eng go phološa mebutla ya nokeng? Ngwala mafoko a mabedi.

Na mebutla ya nokeng e hwetšagala kae?

Bana ge ba belegwa ba ba ba le ba bogolo bjo bokaakang?

Ke ka lebaka la eng go šetše fela palo ye nnyane ya mebutla ya nokeng? Ngwala mafoko a mabedi.

Balemi ba dira eng go phološa mebutla ya nokeng? Ngwala dilo tše pedi.

Lenaneo la tswadišo le hutša go kgona eng?

Tše dingwe gape ka ga Mmutla wa nokeng

A re ngwaleng

Dira sediko se setalalerata go lefokokgolo temaneng ye nngwe le ye nngwe; thalela mafoko a go thekga ka bohubedu.

Lefokokgolo le akaretša tabakgolo mo lefokong.

Mebutla ya nokeng e hwetšwa ka Afrika-Borwa fela, ka Karoo. Ka bomadimabe ke diphoofolo tša go nyantšha tše di lego kotsing. Di mo kotsing ya go felela tša se sa hlwa di eba gona.

Mebutla ya nokeng e hwetšagala mo leribeng la noka ya Karoo. Mobu wa gona o e kgontšha go epa melete. Mebutla ya nokeng e hloka melete ya go godišetša bana ba yona bao ba bago ba bannyane kudu ge ba tswalwa – ba nyakile go feta lepokisana la mmankgwari gannyane. Bana ba gona ba bitšwa dikgabutlana.

Balemi ba bangwe ba lemile mo kgauswi le noka; ka fao mebutla ya nokeng e swanetše go ba e bolailwe. Ke mafelo a mmalwanyana fela moo mebutla ye e ka phelago gona ya godiša bana ba yona.

Ba Mokgatlo wa Afrika-Borwa wa Mašoka ba leka go šireletša mebutla ye ya nokeng. Balemi ba bangwe ka Karoo ba dumelane ka go šireletša mebutla ka dipolaseng tša bona. Go na gape le lenaneo la go e tswadiša ka Serapeng sa Diphoofolo sa De Wildt. Moo ba tswadiša mebutla ka tlhokomelo. Ba holofela gore ba ka bušetša mebutla ye ka Karoo, moo e dulago gona.

A re ngwaleng

Mafoko a šupa a ka tlase a bolela ka ga mmutla wa nokeng. A mahlano a bolela ka ga hlogo ye e swanago, gomme a mabedi mafoko ga a sepelelane le a mangwe ka ge ona a bolela ka ga selo se sengwe fela. Ke mafoko afe ao a sa sepelelanego le a mangwe? A thalele.

Mebutla ya nokeng e dula maribeng a noka ya Karoo.

Mobu wa moo Karoo o loketše go dira gore e kgone go epa melete ya yona.

E ja dibjalo tše di melago kgauswi le noka.

Bana ba yona ba na le bogolo bja go likana le lepokisana la mmankgwari.

E mo kotsing ya go felela ya se sa hlwa e eba gona.

Balemi ba lema kgauswi le noka gomme ba senya melete ya yona.

Bana ba yona ke ba bannyane kudu.

Bjale, feleletša mmepe wo
wa monagano ka ga mebutla
ya nokeng.

Dipharologantšho (gore di
lebelega bjang le gore di rata eng)

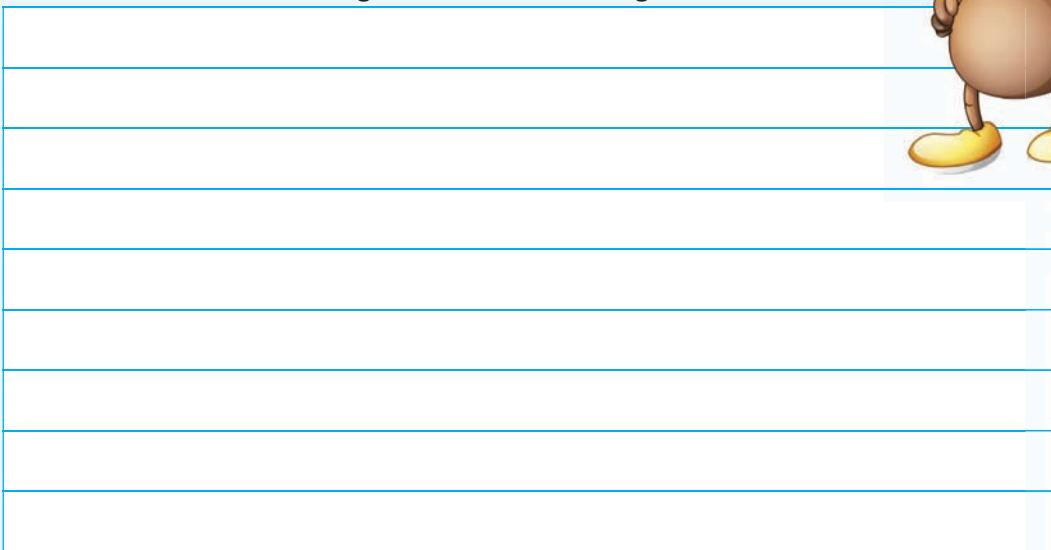
Legae la yona (moo e hwetšagalago)

Šomiša mafokokgolo ao o a diretšego didiko temaneng ya mathomo gore o ngwale kakaretšo ya seo e se bolelago ka ga mmutla wa nokeng.

A re ngwaleng

Dikeletšo ka ga go ngwala kakaretšo:

Bala sengwala ka
lebelo gore o hwetše
dikgopolokgolo (go bala ka
lebelo). Kgonthiša gore o
hweditše dikgopolokgolo
ka moka. (nyakiša ka
tlhokomelo) Thalela
mantšu a bohlokwa
kudu. Ngwala mantšu a
motheo. Šomiša mantšu a
motheo mo mafokongnolo.
Kopanya mafokonolo ka go
šomiša makopanyi. Bapetša
le a mathomo.

Dinomoro di laodiša kanegelo ye bošula

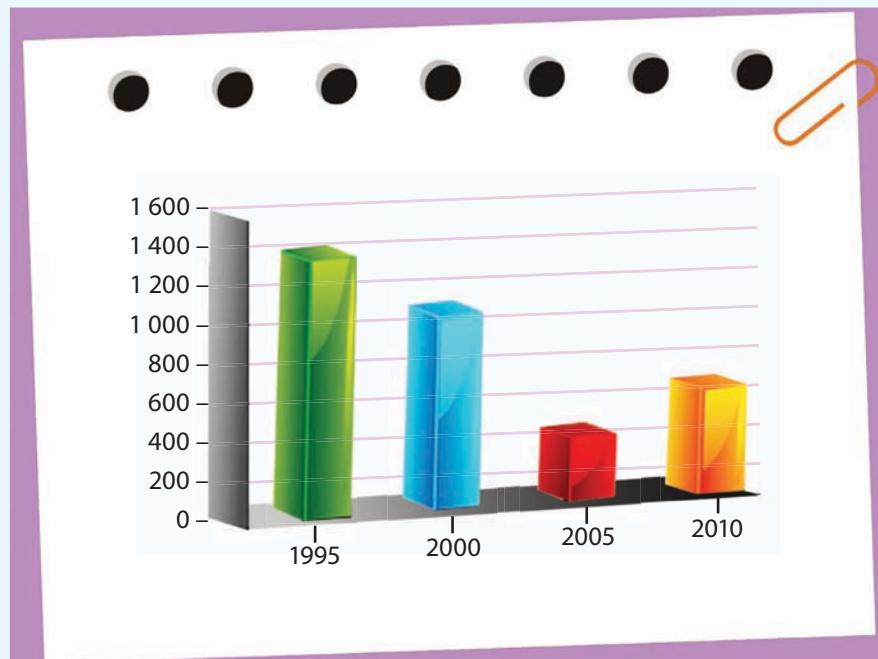
A re baleng

Lebelela kerafo. Bala dinomoro tša ka go la nngele, le matšatšikgwedi a kua tlase.

A re kwešišeng

Hwetša gore kerafo e re botša eng. Ka morago o arabe dipotšišo.

Kerafo e laetša eng?

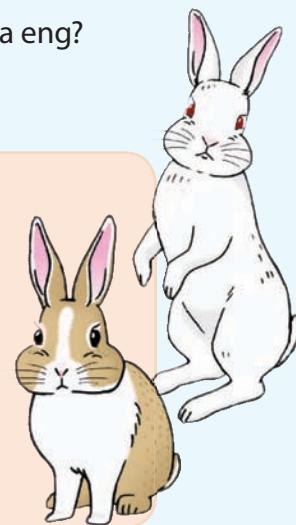
Go be go na le mebutla ya nokeng ye mekae ka 1995?

Ke ngwaga mang wo palo ya mebutla ya nokeng e bego e le fase go feta?

Na palo ya mebutla ya nokeng e ile ya oketšega gare ga 2005 le 2010?

Ke ka lebaka la eng o realo?

Mebutla ye ke mohuta wa mebutla wo o lego kotsing ya go felela. Na se se ra eng? Kgetha e tee ya dikarabo tše tharo tša mo tlase.

1. E mo kotsing ya go timelela sa ruri.

2. E šuthišetšwa karolong ye nngwe ya Afrika-Borwa.

3. E šuthišeditšwe dipolaseng tše di lego ka ntle ga Karoo.

A re ngwaleng

Mothalong wo mongwe le wo mongwe, nyalanya lentšu la mathomo le le ngwadilwego ka boso le tlhalošo ya lona mo lenaneong. A mangwe mantšu mo lenaneong a nyakile go ra selo se tee. Kgetha lentšu le lekaone go feta.

Ngwala mantšu ao a kotofaditšwego ka pukuntšung ya gago.

okametšwe ke kotsi	sepetše	nyamile	fela	bobe
diamuši	dinonyana	dinose	diphooftolo	digwagwa
timelela	fokotšega	galoga	oketšega	bonagala
mekoti	dithanele	petse	melete	mehlare
sentšwe	tšhogile	gobetše	tlogetšwe	senyegile

A re ngwaleng

Kopanya phere ye nngwe le ye nngwe ya mafoko gore e be lefoko le tee. Šomiša a mangwe a mantšu a go a kopanya:

ge

ka morago

gobane

eupša

Mohlala:

Mebutla ya nokeng e kotsing ya go nyamela.

le

Mokgatlo wa Afrika-Borwa wa Mašoka o leka go e šireletša.

ka fao

Mebutla ya nokeng e kotsing ya go nyamela **ka fao ba** mokgatlo wa mašoka o thuša go e šireletša.

Mebutla ya nokeng e swanetše go epa melete ka mathoko ga dinoka.

Balemi ba lema kgauswi le dinoka.

Go na le lenaneo la go tswadiša. Ba tswadiša mebutla ka katlego.

Ba hutša gore ba tla bušetša mebutla nokeng. Mebutla e itokišitše.

Mebutla e ka se be kotsing. Lenaneo le a atlega.

Bea mafoko a ka tatelano ya maleba gore temana ya gago e be ye e kwagalago.

A re ngwaleng

Ka morago ga go bala puku ye, ba tla tseba e sego fela gore
mebutla e dira dilo bjang, eupša ke ka lebaka la eng e dira dilo bjalo.
Mebutla e ka bogolo bja go fapania, mebala le maboya a go fapania.
Puku ye ya tshedimošo e ruta babadi mekgwa ya go hlokomela
mebutla ya bona, ba sa lebelele gore ke mehuta mang.
Go na le mebutla ye e fapanego ya go feta 40, lefaseng ka bophara.
Go na le ditšhišinyo tša go fa dijo ka letšatši, gammogo le
maikarabelo a go hlwekiša le dikeletšo mabapi le tšidollo.

Ngwala lefokokgolo la temana ya gago.

A re ngwaleng

Šomiša makopanyi a go kopanya mafoko a a mo tlase,
gomme o ngwale temana ye e kwagalago.

sa mathomo

se se latelago

bofelong

Mokgwa wa go hlwekiša hoko ya mmutla

Ntšha mmutla wa gago ka malaong. O bee ka gare ga manki goba khreiti ya go itšhidollela. Gogola boy a bja ditšhila bjo bo kotilwego gomme o bo tšhele ka gare ga mokotlana wa setšheladitlakala. Hlatswa lebato gomme o tšhele sa go bolaya ditwatši mo bolaong. Phumola lebato ka toulo ya kgale gore le ome. Bea boy a bjo bo hlwekilego. Kgonthiša gore go na le meetse a a hlwekilego le dijo.

morago ga fao

ka nako yeo

A re ngwaleng

Ngwala temana ka ga phokotšego ya mebutla ya nokeng gare ga 1995 le 2010. Temana ya gago e se ke ya ba ya botelele bja methalo ye seswai. Kerafo ya lephephetšhomo la 11 e na le tshedimošo yeo e tlago go go thuša go ngwala temana ya gago.

A re baleng

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo
gomme o leke go akanya gore
sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

Go na le mebutla ya lešoka le ye e thapilego. Mebutla ye e thapilego e ka ba seruiwaratwa se bosele, sa go ba le lerato. Mebutla ya lešoka e hwetšagala kontinenteng ye nngwe le ye nngwe ka ntle le Antarctica. Mebutla ka moka ye e thapilego ke meloko ya mebutla ya Yuropa, yeo gape e bitšwago mebutla ye e tlwaelegilego.

Go na gape le mebutla ye megolo le ye mennyane. Mebutla ye mengwe e na le dihlogo tše tshesane, tša dintlha, mola ye mengwe e na le dihlogo tša bopphara, tše mphaphathi. Mebutla ye e fapanego e na le boy a bja mebala ya go fapano. Mebutla ya lešoka e na le boy a bjo bo nyakilego go ba bjo sotho, eupša mebutla ye e thapilego e na le boy a bjo bokopana bjo bo ka bago bjo bošweu, bjo boso goba bjo bopududu. Boy a bja yona bo dira gore e kwe borutho.

Mebutla e na le maoto a morago a maatla ao e a šomišetšago go tlolatlola. E kgona go kitima ka lebelo la dikilometara tše 5.

Mmutla o botile go kwa ga wona mo go botsebotse mo o kgonago go kwa medumo ye e tšwago mathoko ohle. Mahlo a mmutla a ka mathoko ga hlogo. Ka lebaka la se, o kgona go bona ka mathoko ohle, gammogo le ka pele le ka morago. Gape, mebutla e kgona go bona le mo leswiswing. Mmutla o na le bokgoni bja go dupelela.

Mebutla e ja dibjalo tša matlakala. Meno a yona a pele ga a emiše go gola, le go loma le go sohla go thuša go thibela gore meno a se ke a ba a matelele kudu. Ka nako ya dikgwedi tša marega e phela ka sekgamathi, makalana le dienywa tša kgale tša dihlahla le mehlare.

Mebutla e sela bošego. E a ja, ya bapala nako ye ntši ya bošego, go thoma ka phirimane go fihla ka masa. Ka nako ya mosegare e a khutša ya ba ya robala.

Seruiwaratwa, se bjalo ka mmutla, ge se hlokamelwa gabotse, se ka phela mengwaga ye seswai go ya go ye lesomepedi.

Kua lešokeng mmutla o ka phela go fihla o eba le mengwaga ye mehlano. Mmutla wa tona o bitšwa mogajana; mmutla wa tshadi o bitšwa letabo gomme mmutla wo o sa tšwago go tswalwa, wa dibekenyana, o bitšwa kgabutlanyana. Dikgabutlanyana di tswalwa di tswaletše mahlo, di se na boy a. Gore dikgabutlana di kwe borutho, mmatšona o di khupetša ka mabjang le matopana a boy a bja yona ka segoleng seo o se epago mo mobung. Ge go fetile beke, dikgabutlanyana di tla be di butše Mahlo, di bile di hlogile boy a. Ge di le bogolo bja dibeke tše pedi, dikgabutlanyana di tšwa ka segoleng. Mmatšona o di hlokamelwa nakwana ya dibekenyana mola tša thomago go phela. Go tloga ka nako yeo, di thoma go inyakela dijo. Ge di na le dikgwedi tše tshela, di thoma go tswala tša ba tša thoma go itlhokomelela le go ikgodisetša dikgabutlanyana tša tšona.

A re ngwaleng

Sengwalwa se se mabapi le eng?

Efa sengwalwa se hlogo.

Mo lenaneong la mo tlase, ngwala diphapano gare ga mebutla ye e thapilego le ya lešoka.

Mebutla ye e thapilego	Mebutla ya lešoka

Ngwala dintlha tše tlhano tša go tšwa go sengwalwa.

Feleletša mafoko ka go šomiša modirišogo wa madiri a a filwego ka mašakaneng.

Na o nyaka (hlwekiša) hoko ya mmutla le nna?Ga se wa swanela (tloga) gona bjale – ga o šeiwe ke nako.O se ke wa lebala (tšeela) mmutla wa gago furu ye e hlwekilego, le bjang.Ke nyaka (ya) go bona mmutla wa mogwera wa ka ka Lamorena.Na o akanya gore mmutla o ka (phela) nako ye kaakang?

Madiri ka moka a na le modirišogo. "Go bona", "go bolela" le "go bina" ke mehlala ya modirišogo. Mohuta wo wa lediri ga o na lebaka, le gona ga o na bontši. Gape, ga o na sediri mo lefokong. Mohlala: O ka se re "Ke go bona sefatanaga"

Go bona mebutla ye e thapilego le ya lešoka

A re ngwaleng

Lebelela sengwalwa se se lego mabapi le mebutla ye e thapilego le ya lešoka.

Ngwala temana ye e hlalošago ka fao mmutla wa tshadi wa lešoka o hlokomelago dikgabutlanyana tša wona.

Handwriting practice lines for the sentence: Lebelela sengwalwa se se lego mabapi le mebutla ye e thapilego le ya lešoka.

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a mo tlase gape ka go šomiša lekgokasediri la maleba.

Go na le mebutla ye/o mentši ka sethoggweng.

Handwriting practice lines for the sentence: Go na le mebutla ye/o mentši ka sethoggweng.

Mebutla o/ye mentši e a tswala ngwaga ka ngwaga.

Handwriting practice lines for the sentence: Mebutla o/ye mentši e a tswala ngwaga ka ngwaga.

Molemi ba/o lema kgauswi le noka.

Handwriting practice lines for the sentence: Molemi ba/o lema kgauswi le noka.

Mmutla e/o senya dihlahla le dimela tše dingwe.

Handwriting practice lines for the sentence: Mmutla e/o senya dihlahla le dimela tše dingwe.

A re ngwaleng

Thalela medirišogo gomme o dire sediko mo
go madirifeledi mafokong a.

Ke rata go ba le mmuṭla bjalo ka seruiwaratwa.

Le ge ke rata mebutla ke swanela go boloka tšhelete pele nka o reka.

Go bothata go nna go boloka tšhelete ka gore ke rata go ya mabenkeleng.

Ke tšhaba go ya mmolong ka gore ke a tseba gore ke tla šomiša
tšhelete ya ka ka moka.

Ge ke beakanyetša go boloka tšhelete ya ka ya go reka mmuṭla, ke tloga
ke swanetše go lwantšha go lekwa.

Mma o mpoditše gore ke mo fe tšhelete ya ka gore a e sware, eupša
ke mmoditše gore ke swanetše go ithuta go laola tšhelete ya ka.

A re ngwaleng

Bala gape temana ye e lego mabapi
le Mehuta ye e fapanego ya mebutla.
Bjale, ngwala kakaretšo ya temana.

Kgonhiša gore o dira tše di latelago:

• Fokotša sengwalwa sa mathomong ka teetharong.	• Ngwala fela dikgopolokgolo.
• Kopanya ditaodišo tše di itšego gore o hlame ditaodišo tša go akaretša.	• Fetoša poleloseboledi goba polelopego.

Bala temana ye gomme o arabe dipotšišo

A re baleng

E tlie ka maatla, maotwana a tšhetšwe oli, maoto a šia sekgala se setelele makgathe a ona; e tsatsampetše dinao tše masometharo ka godimo ga mehlare, bjalo ka mamokebe, e mena menotlo ya yona ya go hlekesetšwa kgauswi le kgara ya yona ya segagabi. Karolo ya ka fase ya leoto le lengwe le le lengwe, e le bjalo ka phistene, diponto tše sekete (boima) tša lerapo le boima, le nanganetše gare ga maswethe a digoba, bjalo ka diaparotshireletšo tša mohlabani. Serope se sengwe le se sengwe e le tone ye nama, sefo ya aevori le setala, gomme go tšwa mafahleng a magolo a metato, karolong ya godimo ya mmele go lekelela matsogo a pele, ka seatla seo se ka topago, sa sekaseka banna bjalo ka dibapadišwa.

Ka Ray Bradbury

A re ngwaleng

O nagana gore sebopiwa se ke eng?

Ke lentšu lefe leo le go botšago gore ke se segologolo?

Mongwadi o bapetša maotwana a sona le eng?

O šomiša seka sefe sa polelo go dira papetšo ye?

Mongwadi o re serope se sengwe le se sengwe se be se le tone ya nama. Na se ke seka sefe sa polelo?

A re ngwaleng

Nyalanya dika kholomong ya go la nngele le dithhalošo tša tšona kholomong ya mmagoja.

Seka

go ba le pelo

go kgaoga pelo

go fifala pelo

go kgoka pelo

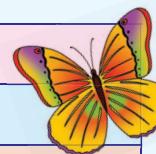
Tlhalošo

go šokwa.

go se itlwaetše go duma dilo
tša batho kudu dijo

go nyama

go kgotlelela

A re ngwaleng

Thalela seka lefokong le lengwe le le lengwe
mo tlase. Bjale, bolela gore se ra eng.

Mokgadi o rata go apea dijo a le lebelong a gopotše go yo bapala.
Lehono o sotše dijo nama e sa lebaleba.

Ka sekapolelo sa
mothofatšo, dilo tše di
sa phelego di bolelwa tše
nkego di a phela, di na le
dikwi tša go swana le go
kwa, go kgwatha goba go
bolela. Bangwadi ba šomiša
mothofatšo go dira gore
selo se bonagale kudu.

Maabane mathari a motse wa gešo a thakgile lenyalo la malome ka mmino wa setšo.
Moropa o llile wa ba wa hwa lentšu.

Lehlwa le le welego kua Engelane la go dira gore le difofane di iletšwe go fofa le ile la dira
gore lefase ka bophara le tshoge kudu.

A re ngwaleng

Thalela selo se se sego motho gomme o dire sediko
go selo seo se laetšago bomotho mo mafokong a.

Marega a ile **a gokarela** Motse-Kapa ka lehlwa le lentši kudu.

Mpša e llile kudu ge mahodu a hlasela.

Letšhogo le ile la ntshwara ge ke ekwa dikgato tša motho ka morago ga ka.

Dinaledi di ile tša mponyaponyetša mahlo go tšwa kua leratadimeng.

Piano e ile ya opela koša ya yona ya lethabo.

Mehlare e ile ya hemela godimo ge e ekwa phefšana ya mantšiboa.

A re ngwaleng

Nyalanya diema le ditlhalošo tša tšona.

Thala mothalo go tloga go seema go ya go tlhalošo ya sona.

Seema

Pudi ya ja leotša e fetetša tše
dingwe.

Tau tša hloka seboka di šiwa ke nare
e hlotša.

Moeng tla ka gešo re je ka wena.

Tlhalošo

Moeng ge a etile ba lapa ba hwetša goba ba
ja dijo tše bose tše ba sa kego ba di ja, tše di
diretšwego moeng.

Ge motho a selekile bao ba sepelago le yena
le bona ba a amega ge a ahlolwa.

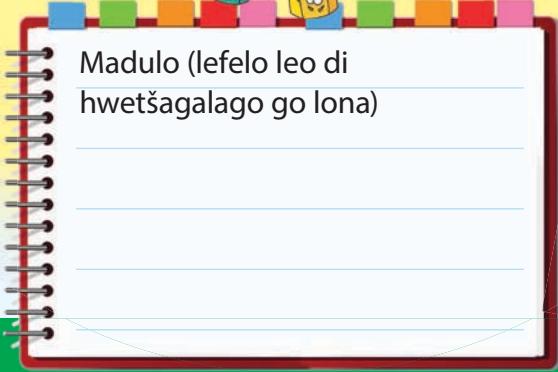
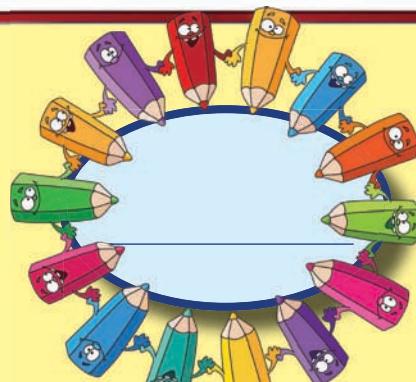
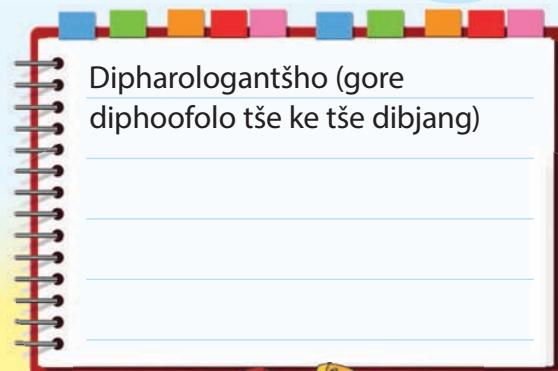
Batho ge ba sa šomišane ba palelwa le ke go
dira mešomo ye e sego boima.

A re ngwaleng

O ya go ngwala taodišo ka ga phoofolo, eupša o swanetše go thoma ka go e beakanya. Taodišo ya gago e swanetše go ba le botelele bja ditemana tše nne.

Abagana dikgopololo le bagwera ba gago. Ngwala dilo tše ntši tše o ka di gopolago.

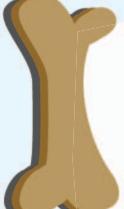
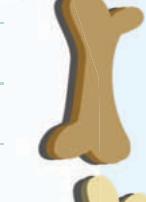
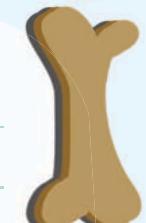
- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago ● Ngwala ka mogwera wa go kgwarakgwarinya ● Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mogkgwarakgwarinyo wa gago ● Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago ● Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

A re ngwaleng

Bjale ngwala taodišo ya gago.

- Temaneng ya mathomo bolela gore diphoofolo di hwetšagala kae, le gore di phela ka botee goba ka sehlopha.
- Temaneng ya bobedi, hlaloša phoofolo yeo: bogolo bja yona, le sebopego sa yona.
- Temaneng ya boraro, hlaloša ka fao phoofolo ya gago e ikgokantšago le tše dingwe, gape le wena. E dira medumo ya mohuta mang.
- Bofelong, bolela gore phoofolo ya gago e phela nako ye kae, le ge eba ga se goba ke phoofolo ye e lego kotsing ya go ka nyamela.

Ke kgona go

- bala sengwalwa
 araba dipotšišo tše di theilwego godimo ga sengwalwa
 nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona
 beakanya le go ngwala kakaretšo
 ngwala mafoko ka lebjale le ka lefetile
 fetoša mafoko go tloga go lefetile go ya go lebjale
 bea mafoko ka tatelano
 šomiša mmepe wa segokgo
 ngwala tshekatsheko ya puku
 tiišetša puku ka mehlala
 bolela ka ga seswantšho
 ngwala temana
 šupa mainaina le mainagohle
 šomiša dihlogo le meselana go hlama mantšu a mafsa
 ngwala maswaodikga mo temaneng
 fa polelo
 ngwala le go tšweletša papadi
 dira lenaneo
 šupa sererwa/tabakgolo le mafoko ao a se thekgago
 feleletša mmepe wa monagano
 bala kerafo
 šupa ditlhalošo tša mantšu
 lemoga mahlalošetšagotee
 šomiša makopanyi
 ngwala temana
 hlopha diphapano
 šupa dintlha
 šomiša botee le bontši bja lediri
 šupa madirifeledi le modirišogo
 lemoga le go šomiša ditshwantšhišo le mothofatšo
 šomiša dika
 nyalanya diema le dotlhalošo tša tšona
 beakanya le go ngwala taodišo

Morero wa 2: Diathekele tša dikuranta

**Basadi ba tšwelela ditabeng
tša dikuranta**
Kotara ya 1: Beke ya 5 - 6

**17 Nothemb - seopedi sa
moswananoši** **36**

Go bala athekele ya kuranta ka ga Nothemb. Go araba dipotšio tše di lego mabapi le diathekele tša dikuranta. Go šupa ditlhalošo tša mantšu. Go šomiša lefetile ge o ngwala mafoko. Go šomiša matlema ge o feleletša mafoko.

**18 Tše dingwe gape ka
ga Nothemb** **38**

Go šomiša makopanyi ge o feleletša mafoko le go itirela mafoko. Go ngwala mafoko a go hlaloša. Go bolela ka ga seswantšo. Go hlopha mantšu ka lefetile le ka lebjale.

**19 Tše dingwe gape ka ga
Nothemb** **40**

Go bala tshedimošo ye nngwe gape ka ga Nothemb. Go araba dipotšio tše di lego mabapi le sengwalwa. Go fa kgopoloy a gago. Go šupa malatodi a a lego mo sengwalweng. Go ngwala mafoko ka letlago.

20 Ditaba ka ga Nothemb **42**

Go šupa tabakgolo, mongwadi, dintlhla tše bohllokwa le diboledi tša athekele. Go hlaloša seswantšo le hlogo ya athekele. Go ngwala athekele. Go thala seswantšo le go ngwala hlogo ya sona.

21 O fofa lefaufaung **44**

Go šoma le sehlopha. Go bolela ka ga seswantšo. Go bala athekele ka ga mothobolli. Go araba dipotšio tše di lego mabapi le sengwalwa. Go ahlaahla tabakgolo ya sengwalwa. Go šupa mehuta ya dingwalo.

22 Tše dingwe gape ka ga Edith **46**

Go ngwala temana ka ga Edith Moetsi. Go nyalanya tabakgolo le dipapadi. Go ngwala mafokogolo a athekele. Go šupa madiri mo go ditabakgolo. Go ngwala ditabakgolo ka go šomiša madiri ao a lego ka lefetile.

**23 Ke nako ya gago ya go ba
mmege wa ditaba** **48**

Go bolela ka diathekele tša go fapano tše di tšwelelagoo kuranteng ya selegae. Go bala athekele ka ga Edith. Go araba dipotšio tše di amanago le sengwalwa. Go šupa lefokokgolo. Go fa tlhalošo ya hlogo. Go šomiša mabotšiši mo mafokong.

24 Mongwalo **50**

Go beakanyetša athekele ya kuranta ya sekolo ka go šomiša mmepe wa segokgo. Go ahlaahla le go ngwala athekele, o kgonthiša gore athekele e na le tabakgolo, temana ya matseno le ya bofelo, poleloseboledi, seswantšho le tlhalošo ya seswantšho. Go fetola dipego gore di be dipotšio. Go feleletša mafoko ka go šomiša mabopi a go laetša lefelo: mo, ka, godimo ga, ka fase ga, thoko ga. Go feleletša mafoko ka go šomiša (boitšego) mantšu a go hlaloša: ba bangwe, yo mongwe, bohole, bj.bj.

**Dinonwane tša kakanyatlhalošo
let ſa pheleletšannek**
Kotara ya 1: Beke ya 7 - 8

25 Tšhošwane le leeba **52**

Go ahlaahla dipharologantšho tša nonwanetsholo. Go bala nonwanetsholo. Go araba dipotšio ka ga nonwanetsholo. Go šupa dipapano gare ga kanegelo ye e lego ya nnete le ye e lego ya boikakanyetšo. Go fa kgopoloy a gago. Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

**26 Go nagana ka ga tšhošwane
le leeba** **54**

Go ngwala mafoko a mararo a go hlaloša. Go feleletša mafoko. Go šupa le go feleletša dipharologantšho tša nonwanetsholo: hlogo, tikologo, baanegwa, thulano, tharollo le thutasetho. Go amanya diphoofolo le mekgwa/ dipharologantšho tša tšona. Go šupa dithutasetho tše di kgonagalago tša nonwanetsholo.

27 Tšhošwane ye e šomago **56**

Go šoma ka dihlopha. Go ahlaahla dipotšio tša go amana le ditšošwane. Go bala sengwalwa sa go amana le ditšošwane. Go araba dipotšio tša go amana le temana. Go amantšha mantšu le ditlhalošo tša ona. Go šomiša mašala mafokong. Go ngwala mafoko ka go šomiša mahlaodi le mahlathi.

28 Go beakanya kanegelo **58**

Go ngwala tlhalošo ka go šomiša dipharologantšho tša diphoofolo. Go ahlaahla le go ngwala bohllokwa bja go fa keletšo. Go kopanya mafoko ka makopanyi: le, eupša le gobane. Go beakanya tshedimošo go dira temana ye e kgohlaganago.

29 Tau le legotlo **60**

Go ahlaahla dipotšio ka dihlopha. Go bala sengwalwa se se lego mabapi le nonwanetsholo ye: Tau le legotlo. Go araba dipotšio tše di lego mabapi le sengwalwa. Go ahlaahla ditlhalošo tša diema.

30 Go nagana ka ga tau le legotlo **62**

Go kgokagantšha mafoko. Go bala sengwalwa ka lebelo. Go beakanyetša nonwanetsholo ka go šomiša tšhate.

**31 Meghan o sekeseka
nonwanetsholo** **64**

Go bala ka ga *Tau le Legotlo*. Go araba dipotšio tše di theilwego godimo ga tshekatsheko. Go thala seswantšho se se sepelelanago le tshekatsheko. Go šoma ka diema. Go kgetha kgokasediri ka botee goba ka bontši.

32 Nonwanetsholo ya bofelo **66**

Go ngwala tshedimošo ka poleloseboledi. Go ngwala nonwane ka ga legotlo leo le thušago tau ka go šomiša dihlogo.

Nothembí - seopedi sa moswananoši

A re boleleng

Etla sekolong o swere kuranta. Mo motseng wa geno go na le dikuranta tšeо di sa lefelwego. Kgonthiša gore athekele yeo o tlago o e swere e mabapi le seo se go kgahlago.

Bala athekele gomme le ahlaahle dipotšišo mo sehlopheng sa lena.

- Tabakgolo ya kanegelo ya gago e reng?
- Tabakgolo yeo e na le mantšu a makae?
- Athekale e ngwadilwe ke mang?
- Athekale e mabapi le mang?
- Go diragetše eng?
- Seo se diragetše neng?
- Seo se diragetše kae?
- Le boditšwe eng gape?

- Na athekale e na le seswantšho? Se bontšha eng? Tloga o hlaloša seo o se bonago.
- Na kanegelo ya lena e na le ditsopolwa? Ge go le bjalo, go be go bolelwa eng? Go be go bolela mang?
- Ditsopolwa tšeо di sepelelana bjang le tiragalo?
- Tlhaloša ya seswantšho seo e reng?

A re baleng

Bala karolo ya mathomo ya athekele gomme o arabe dipotšišo.

MMA WA GO BAPALA KATARA

Nothembí Mkhwebane ke seopedi sa mmíno wa setšo wa Setebele gomme o gola ka lebelo go ba naletšana ya boditšhabatšhaba. Gonabjale kgauswi, o opetše le sehlopha sa gagwe sa The Siblings ka Johannesburg. JJ Phiri o boletše le yena.

Ke kwele ka ga mosadi yo a bego a diragatša ka Kippies, klapa ya ka Johannesburg. O apara moaparo wa setšo sa Matebele, gomme o raloka katara ya mohlagase "Le gatee", ka realo. Efela ke be ke tloga ke rata go tseba. Ke ile ka nyaka go iponela ka a ka mahlo. Ka fao ka ya Kippies, gona fao ka mo hwetša.

Ke be ka sa kgolwe mahlo a ka ge Nothembí a namela sefaleng. O be a lebelelelega e le yo mogolo kudu. A na le mebalabala, diphethiane di mo khupeditše maoto le matsogo. O be a apere lepai la go taga la go ba le dipheta, gomme a apere mongatse wo mogolo wa setšo.

Nothembí o ile a emiša matsogo a gagwe go dumediša lešaba. O ile a topa katara ya gagwe ya mohlagase. Ijo! e be e tloga e le yona katara ka nnete! E be e kgabišitšwe ka mekgabo ya Matebele ebole e pentilwe ka mebala ka moka ya molalatladi.

Nothembí o ile a thoma go e raloka. O ile a dira gore katara ya gagwe e bolele, e opele, e lle, e gaele e be e hlabe mokgoši.

Mmakgoši wa Moafrika wa Mmino wa Setebele

A re ngwaleng

Ke mang yo a bolelago mo temaneng ya mathomo?
Na o nagana gore ke Nothemb i goba mongwadi? Efa lebaka.

O nagana gore "Ke be ke sa kgolwe mahlo a ka" go ra eng?

Nothemb i o be a šomiša mebala ye mebjang go kgabiša katara ya gagwe?

Mongwadi o šomiša mothofatšo go hlaloša ka mokgwa wo Nothemb i a bapalago katara ya gagwe. O re katara e a bolela, e a opela, e a lla, e a goelela, e bile e hlaba mokgoši. Tše ke dilo tše batho ba di dirago. Gape o šomiša lebjale.

Mothofatšo ke sekapolelo se (dilo, kgopolo goba phoofolo) tše di sa phelego di bolelwa tše nkego di a phela di na le dikwi go no swana le batho.

Tsenya taelo ka godimo ga ye. Ka fao, sa mathomo mongwadi o šomiša, ka morago ga: Lebelela sengwalwa gape. Thalela maina ka bohubedu, mahlathi ka botalalerata gomme o dire sediko go matlema ka botalamorogo.

Ka morago o šomiše a mararo a madiri.

Šomiša madiri a mararo a a lego mo go athekele o ngwale mafoko a o ithomelago ona, ka lefetile.

A re ngwaleng

Šomiša matlema a go feleletša mafoko a a mo tlase.

mo

ka

rua

pele

Nothemb i o opela Kippies, bokopanelo bjo bo lego
 Johannesburg.

a etla Mamelodi, o be a dula polaseng.

Diopedi tše dintši, kganyogo ye kgolo ya bokgoni di e lebeletše yena, ka gobane a ba thušitše go hwetša mošomo.

Tše dingwe gape ka ga Nothembì

A re ngwaleng

A re thomeng ka tshepetšo ya go ngwala ka go šomiša makopanyi go kopanya dikarolo tše pedi tša mafoko a.

Šomiša makopanyi a, go feleletša mafoko a.

eupša

le ge go le bjalo

gobane

ka fao

ka morago

Ke rata go go bona gosasa, Nothembì, etla re ye mmogo dijong tša letena.

Go ja gona ke a go rata, Nothembì o swanetše go hlokomela gore o ja eng.

Nothembì ge a be a le sekolong o be a ithuta diiri tše dintši o be a hutša gore o tla šoma gabotse melekong ya gagwe.

Sa mathomo, Nothembì o ile a apara, a itokiša moriri.

O rata go thuša ditsebi tša moopelo, ka mehla ga a ke a kgona go tšwa a ye dijong tša letena.

A re ngwaleng

Šomiša makopanyi a a latelago gomme o hlame mafoko a gago.

Makopanyi (goba mantšu a go kgokaganya) a šomišetšwa go kgokaganya mafoko le dikgopololo. Ge o a šomiša ka mokgwa wa maleba, mongwalo wa gago o tla kwešišega gabonolo.

gobane

ka ge

le ge

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a mararo ao a hlalošago Nothemb. O ka a kopisa go tšwa mo kanegelong goba o ka ingwalela a gago.

(Handwriting practice area)

Lebelela seswantšho. Ngwala ka ga diaparo tša Nothemb le mofollego wa dipheta. Bolela gore di lebelega bjang; ke tša mebala ya mohuta mang, le ge eba o ka rata go apara ka tsela yeo.

(Handwriting practice area)

A re ngwaleng

Lebelela mantšu a a tšerwego mo temaneng ya athekele ao a bolelago ka ga Nothemb.

šomile

o na le mañlatse

Ngwala mantšu ao a bolelago ka ga dilo tšeо di ilego tša direga ka nako yeo le bjale, mo dikholomong tša maleba.

swanelwa ke go hlókomela

diragatša

MOHLANG WOO

MOHLANG WON

(Handwriting practice area)

Tše dingwe gape ka ga Nothembi

Bala karolo ya bofelo ya
A re baleng athekele ka ga Nothembi

MMA WA GO BAPALA KATARA

Nothembi le yena o a opela. Dikoša tša gagwe di mabapi le ditikologo tša magaeng: dinoka le bophelo bja dipolaseng bjoo a bo gopolago go tloga bonnyaneng. Go be go na le mmino ka gohle. "Malome wa ka o nthutile go raloka katara ke sa le yo monnyane," gwa realo Nothembi. "Ke be ke fela ke opela mahung le menyanyeng. Ka 1983 ka bopa sehlopha sa ka sa mmino ka Mamelodi. Ga se basadi ba bantši bao ba bego ba raloka katara ka nako yeo. Ge batho ba mpona ba be ba nagana gore ke a makatša. Efela nna ke be ke sa bone e le gore ke a makatša. Ke no rata mmino le go raloka katara. Ke ikwa ke sa swane le batho ba bangwe ge ke diragatša. Ke ikwa ke le yo maatla."

O re o na le mahlatse. "Ke iphediša ka go opela. Mo mengwageng ya bo bo 1980, ke be ke šoma bjalo ka mošomi wa ka lapeng ka ge ke be ke swanetše go hlokomela bana ba ka ba babedi."

A re ngwaleng

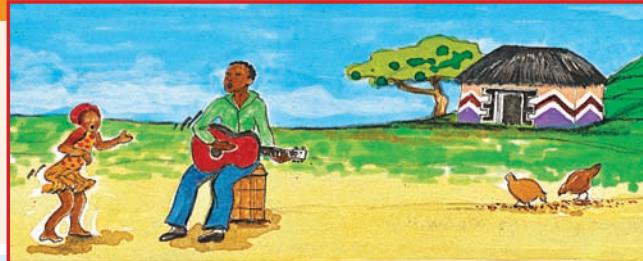
Nothembi o bopile sehlopha sa gagwe neng?

Nothembi o re batho ba be ba bona go makatša ge a bapala katara ya mohlagase ka gore ke mosadi. Na go na le dilo tše dingwe tšeо batho ba bonago go makatša ge di dirwa ke mosadi? Ngwala dilo tše pedi tšeо o di gopolago.

Nothembi o re o ikwa a le maatla ge a bapala katara ya gagwe. O nagana gore ke ka lebaka la eng a ikwa bjale?

Ge a ikwa a le maatla ge a bapala katara, o nagana gore o ikwa a le bjang ge a sa bapale katara? Efa lebaka.

Na bophelo bja gagwe bo swana le ka fao bo bego bo le ka gona ka 1980? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Ngwala malatodi a mantšu a, ao a tšwago temaneng.

Malatodi ke mantšu ao a ganetšanago. A a latolana. Tlhathollo ya lentšu le ga e swane le tlhathollo ya lentšu le lengwe. Mohlala: manyami le lethabo.

dipolaseng	
bonnyaneng	
bongwaneng	
(ke sa) swane	
(ka) nako yeo	

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a ka mokgwa wa letlago.

Gopola gore o tla swanelwa ke go šomiša “tla” le lediri la gago.

Nothemb o opela mo Kippies.

Nothemb o opela dikoša go tloga bjaneng.

Diopedi di tshepa Nothemb.

Mongwadi wa athekele o theeletša mmino wa Nothemb.

Nothemb o apara diaparo tše dibotse ge a opela.

Ditaba ka ga Nothembì

A re ngwaleng

Bala tše di latelago gomme o arabe dipotši. Lebelela athekele gape, ye e bolelago ka ga Nothembì, gore o hwetše dikarabo.

Tabakgolo ya athekele ya kuranta ka tlwaelo e ba le mantšu a mane goba a mahlano. E leka go goga kgahlego ya babadi ka go ba botša gore kanegelo e mabapi le eng, ka mokgwa wo mokopana, wa go kgahliša.

Tabakgolo ya athekele ke efe?

Go na le mantšu a makae mo go tabakgolo yeo?

Mothaladi wa ka tlase ga tabakgolo o re botša gore mongwadi wa athekele ke mang.

Ke mang yo a ngwadilego athekele?

Matseno ke matsenyagae gomme a fa kakaretšo ya dintlha tše kgolo tša athekele ka go araba dipotši. ka ga mang, eng, neng, kae.

Athekele e bolela ka mang?

Go diregile eng?

Seo se diregile neng?

Seo se diregile kae?

Mmele wa athekele o araba dipotši. tše di lego mabapi le gore bjang le ka lebaka la eng.

Ke eng gape ye o e tsebago ka ga Nothembì?

Ka nako ye nngwe diathekele di akaretša seo motho (a bonego ka mahlo goba setsebi) a se boletšego. Se se tla ba ka gare ga ditsebjana.

Na athekele e na le ditsopolwa? Ge go le bjalo,

Go boletšwe ka eng?

Ke mang yo a boletšego seo?

Athekele e na le seswantšho le mantšu ao a se hlalošago.

Hlaloša seswantšho seo, o be o ngwale mantšu ao a se hlalošago.

A re ngwaleleng

Akanya Nothembí a go ruta go bapala katara, gomme ka morago ga mengwaga ye mentši le ba bagwera ba bagolo. Kuranta ya sekolo sa lena e go kgopela gore o ngwale athekele ka ga Nothembí.

- Efa athekele ya gago hlogo.
- Mo temaneng ya gago ya mathomo, kgonthiša gore o araba dipotšišo tše di arabago gore mang, eng, neng le kae.
- Mo ditemaneng tše: ya bobedi le ya boraro oketša tshedimošo ka ga Nothembí. Ditemana tše di swanetše go araba dipotšišo tše di amanago le gore bjang le gore ka lebaka la eng.
- O se ke wa lebala go šomiša poleloseboledi, gore go be le kgahlego.
- Bofelong, thala seswantšho sa Nothembí, o be o ngwale mo tlase ga sona mantšu a go se hlaloša.

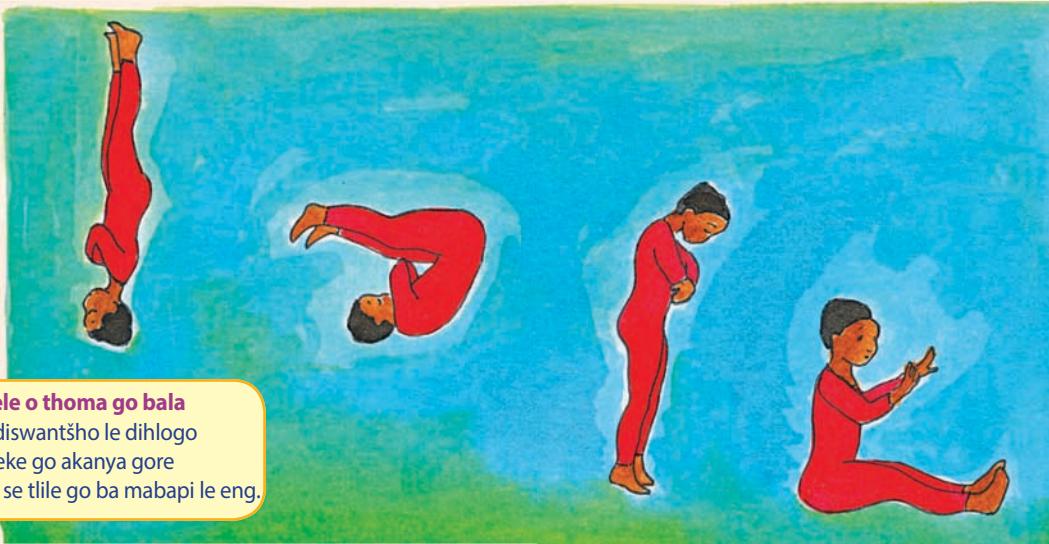

A re boleleng Šomang dihlopheng tša lena.

Lebelela diswantšho. O nagana gore athekele e tlie go ba mabapi le eng?

O nagana gore go bohlokwa gore bafsa bao ba šomago gabotse go tša dipapadi ba thekgiwe? Efa lebaka.

Ge o ka be o le mmegaditaba, o be o tla ngwala ka mohuta ofe wa dipapadi? Efa lebaka.

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlologo
gomme o leke go akanya gore
sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

Edith Moetsi – sebapadi sa dithobollo (jiminastiki) le botabogi

Mongwadi ke Dani Moeng

Mebete e adilwe fase ka mafelelong a lefelo la boitšhidollo ka Senthareng ya tša Setšo ka Polokwane. Ka thoko ye nngwe ya lebato go na le lepheko le legolo. Papetla ya go ba le seporing le pere ya go taboga e eme ka thoko ye nngwe. Godimo lefaufaung kgarebe ye nngwe e dikologa moyeng. Leina la gagwe ke Edith Moetsi.

Lefelo le la boitšhidollo e bile karolo ya bophelo bja Edith go tloga ka 2001. O fetogile go tloga go mosetsana wa mengwaga ye 11 yo a nago le ditoro fela a se na tlhahlo ya go ba sebapadi sa dithobollo le motabogi yo a kgathago tema go diphadišano tša boditšhabatšhaba.

“Ke thomile go itšhidolla dibeke tše mmalwa ka morago ga ge lefelo la boitšhidollo la Polokwane le fetša go bulwa,” gwa bolela Edith. “Ke be ke nyaka go itšhidolla ka ge ke be ke lapišitšwe ke go dula ke sa dire selo.”

Mohlahlhi wa Edith o ile a thoma tlhahlo ya gagwe ka go mo diriša papadi ya go sepela ka matsogo le gore a taboge godimo ga trampoline. Ka morago ga sebakanyana a be a šetše a dira papadi ya go kolokota le go nyedima.

Edith ga se a ka a dula a sa itšhidolla le gatee, ka ntle le ge a itokišetša go ngwala dithlahhahlobo.

Lehono le Edith o tsenela diphadišano lefaseng ka bophara – ka Hungary, New Zealand le Holland.

Edith o ile a hwetša sebaka sa go ba Moahlodi wa Boditšhabatšhaba wa papadi ya Motabogo le go ba Moahlodi wa Dithobollo tša Basadi ka Limpopo. O tšweletše mphatong wa gagwe wa marematlou ka 2008 gomme a akanya go ithutela dithuto tša thutaboagi (architecture) ka yunibesithing. “Fela bokamoso bja ka mo papading ya go taboga bo phadima kudu moo e lego gore nka no ema lebakanyana pele nka ya yunibesiti,” a realo.

Edith gape ke setsebi sa tša bokgabo le seopedi seo se nago le bokamoso bjo bo phadimago. O thopile difoka ka mešomo ya gagwe ya bokgabo le go opela le sehlopha sa mmino sa sekolo sa gabos seo se phagamego. “Go kgona go dira seo ke nyakago go se dira go ntira gore ke ikwe ke thabile,” a realo. “Ke be ke sa nagane gore ke tla fihla mo ke lego gona. Ke thomile go dira dithobollo ka maikemišetšo a go no ithabiša. Katlego ya ka e tlišwa ke go šoma ka maatla ga ka.”

A re ngwaleng

Na bophelo bja Edith bo fetogile bjang go tloga mola a thomago ka go dira dithobollo?

Na ke ka lebaka la eng a ile a thoma go itšhidolla?

Ntle le go ba sebapadi sa dithobollo se sekaonekaone, na ke ditalente dife tše dingwe tseo a nago le tšona?

Na Edith o nagana gore lebaka la katlego ya gagwe ke eng?

Na ke ka lebaka la eng hlogo e ngwalwa ka boso le gona ka ditlhaka tše kgolo?

Maikemišetšo a go ngwala ka mongwalo wo moso ka fase ga hlogo ke afe?

O nagana gore ke ka lebaka la eng leina la Edith le etla ka mafelelong a temana ya mathomo, e sego ka mathomong?

Kanegelo ye e ngwadilwe ke mang?

O nagana gore mohuta wo wa sengwalwa o ka hwetšwa ka go mohuta ofe wa dingwalwa. Ke ka lebaka la eng o realo?

1. Kuranta
2. Puku ya dikanegelo
3. Puku ya direto

Ke ka lebaka la eng o realo? Boela morago go athekele ye e lego mabapi le Edith Moetsi. Thalela maina ka bohubedu, mahlaodi ka botalalerata gomme o dire sediko go matlema (mabopi) ka talamorogo.

Tše dingwe gape ka ga Edith

A re ngwaleng

Lebelela gape kanegelo ka ga Edith.

Ngwala temana yeo e laetšago ka fao Edith a tšwetšego pele ka gona go tloga nakong yeo a thomilego go tsenela dithobollo go fihla ge a tla ba moahlodi.

Ngwala mafoko a mararo.

A re ngwaleng

Lebelela dihlogotaba tše gomme
o dire tše di latelago:

krikete

kgwele ya maoto

rugby

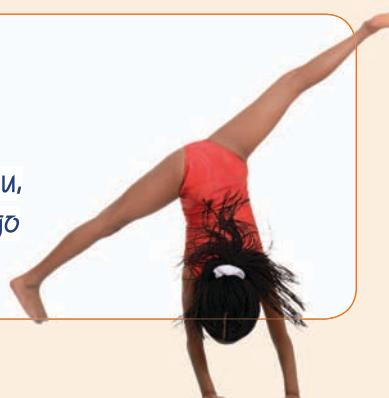
- Bapetša papadi le hlogo ya kuranta. Šomiša dipapadi tša ka go la mmagoja.
- Akanya ka wena o kgopetšwe go ngwala kanegelo ya kuranta ka hlogo ye nngwe le ye nngwe. Ngwala lefoko le bohlokwa ka go sengwalwa se sengwe le se sengwe. Lefoko le bohlokwa le go botša seo kanegelo e lego mabapi le sona. Le fana ka dintlha tše bohlokwa.

Mohlala

Hlogotaba: **MTHEMBU O ROBA REKHOTO YA GO TABOGA**

Dipapadi: Diatletiki

Lefoko le bohlokwa: Nkgwete ya papadi ya go Taboga, Speedy Mthembu, o robile rekhoto ya Afrika-Borwa ya motabogo wa dimetara tše 100 ka go Bonkgwete bia Afrika-Borwa ka Port Elišabéth bošego bia go feta.

**DIWIKHETE DI WA KA LETŠATŠI
LA MATHOMO**

Papadi:

Lefoko le bohlokwa:

**RACHEL O KGONNE GO TSENELA
SEKA-MAKG AOLAKGANG KA
WIMBLEDON**

Papadi:

Lefoko le bohlokwa:

**MOSETSANA O ROBA REKHOTO
YA GO THUTHA KA GO ITAOLA**

Papadi:

Lefoko le bohlokwa:

A re ngwaleng

Thalela madiri ka moka ao a tšwelelago ka go dihlogo tša ka godimo.

Bjale ngwala mafoko ao a fapanego ka go diriša madiri ao ka lefetile.

A re boleleng

A re baleng

Na le na le kuranta sekolong sa lena? Ge le na le yona, ke diathekele tša mohuta mang tše di hwetšagalago ka kuranteng ya lena? Ge le se na le yona, o nagana gore go bohlokwa gore le be le yona? Ahlaahlang taba ye sehlopheng sa lena.

Edith o bonagetše gare ga bokgoni bja tša dipapadi go sa letelwa

JJ Menge

Edith Moetsi, sebapadi sa dithobollo yoo a nyakilego go kgatha tema ka bokgoni bja go thopa medale dipapading tša Kgweranoditšhaba kgwedi ya go feta a sa tsebje, go letilwe gore batho ba tlile go kgeregela phadišanong ya go lwela sefoka sa NGWAGA KA NGWAGA sa Bumbo sa Dithobollommele. Ye ke phadišano ye kgolo ya ngwaga ka ngwaga ya Afrika-Borwa.

Tiragalo ye e tlile go diragatšwa kgwedi ye e tlago, gomme Moetsi o tlile go phadišana le bathobollammele ba boditšhabatšhaba ba maemo a godimodimo.

Moetsi, wa mengwaga ye 20, wa go tšwa Polokwane ka Limpopo, o fentšwe gannyane kudu go makgaolakgang a go ba le ditšitiši, Dipapading tša Kgweranoditšhaba. Le ge go le bjalo, ka mokgwa wo a šomilego ka gona, go dirile gore a tsene mmeipeng wa Afrika-Borwa wa tša dipapadi.

Moetsi o tšere sephetho sa go tsenela dipapadi tša boithobollo a na le mengwaga ye 11 ge a be a lebeletše Dipapadi tša Diolimpiki tše di bego di swaretšwe motseng wa Sydney. Mohlahli, Marie Slabbert o lemogile bokgoni bja gagwe sekolong ka nako ya thutathobollo. O tšere sephetho sa go hlokomela Moetsi, gomme o sa le mohlahli wa gagwe.

Moetsi o bile nkgwete ya bosetšhaba ya bokgabo bja tša boithobollo ka 2011, a be a ba matwetwe wa go pshikologa, mo a lego wa botshelela mo lefaseng.

O dula Polokwane le mmagwe, kokoagwe, rakgadiawe, bomotswala ba babedi le banyanana ba gagwe ba babedi ba basetsana.

“Koko le rakgadi ba a nkgahla; ke bile ke nyaka go swana le bona. Ba ntirile seo ke lego sona,” a realo.

O rata go ya dipaesekopong le bagwera ba gagwe, eupša o re nepišo ya gagwe ke boiphedišo bja gagwe bja go ba sebapadi sa boithobollo le go itšidolla diiri tše mmalwa ka letšatši.

Le ge a tlile go kgatha tema diphadišanong tša bonkgwete lefase ka bophara, tebanyo ya gagwe gonabjale ke go phadišana dipapading tša Diolimpiki tše di latelago.

“Ke tloga ke šoma kudu go fihlelela seo,” a realo.

A re ngwaleng

Na Edith o šomile gabotse dithobollong? Efa lebaka.

O fentšwe gannyane kudu makgaolakganyeng. O tšwele maemo a bokae; le gona, o hweditše medale wa mohuta mang?

Lefokogolo la temana ya mathomo ke lefe? Le ngwale.

Efa tlhalošo ya hlogo ka mantšu a gago.

Ke mang yo a ngwadilego athekele yeo?

Mohlala wa motho yo a ka ekišwago, ke eng? Mohlala go Edith ke bomang?

Wena, motho yo a lego mohlala go wena ke mang? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Šomiša mantšu a gore o feleletše dipotšišo. O se ke wa lebala go thoma lefoko le lengwe le le lengwe ka tlhakakgolo.

Edith o belegetšwe

?

kae

neng

O phadišana papading ya mohuta

?

eng

Ka mehla o itšidolla

?

ga kae

O dula le batho ba ba

?

bjang

Mohlala go yena ke bo

?

A re ngwaleng

Šomang ka dihlopha. Dira mmepe wa monagano go beakanyetša athekele ya kuranta ye mpsha yeo o ttilego go e ngwalela kuranta ya sekolong sa lena ka ga Edith Moetsi.

A re ngwaleng

Ahlaahlang athekele sehlopeng sa lena.

Efa athekele ya lena hlogo.

Temaneng ya gago ya mathomo, kgonthiša gore o araba dipotšišo tše nne ka ga mang, eng le kae.

Temaneng ya bobedi le ya boraro, oketša tshedimošo ka ga Edith. Araba dipotšišo ka ga bjang le mang. O se ke wa lebala poleloseboledi gore go be le kgahlego.

Temaneng ya gago ya mafelelo, fetša athekele. Ge o rata o ka thala seswantšho sa Edith gape o ngwale tlhalošo ya seswantšho seo tlase ga sona.

EDITH

A re ngwaleng

A re direng dithutišo tša polelo. Šomiša mantšu a a lego ka mašakaneng gore o fetole dipegelo di be dipotšišo.

Edith o tšwa Limpopo. (kae)

O lebelela difilimi gore a ipshine. (eng)

O ithuta tšatši ka tšatši. (neng)

A re ngwaleng

Kgetha lentšu la maleba gore lefoko le kwagale.

Motsemogolo wa Limpopo ba/ke Polokwane.

Nothemb i/o belegetšwe polaseng.

Ge pula se/e ena ke šomiša samporele.

Maina ka Sepedi a arotšwe go ya ka magoro. Bontši bja magoro a na le botee le bontši. Dihlogo tša magoro ke tšona di laolago kgokagano ya leina le lediri.

Mohlala:

Sediba se omile.

Didiba di omile.

Šomiša mantšu a a filwego go feleletša mafoko.

Yo mongwe

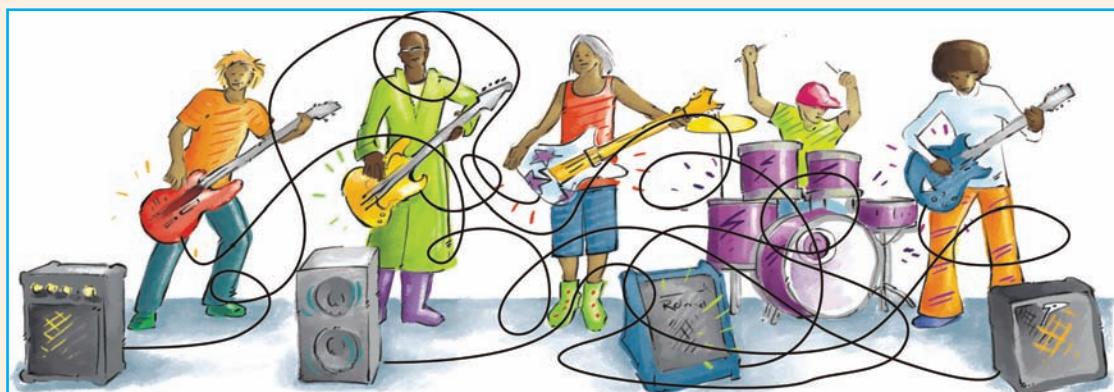
A re ngwaleng

ba bangwe

ō tee

bōhle

ga go le ō tee

Bana ba bapala kgwele ya maoto.

wa bana yo a kgonago go bapala katara.

bana ga ba kgone go bapala piano.

o kgonago go bapala trompeta.

Ke fela yo a bapalago fiolo.

Bjale latela dithapo go nyalanya katara le seboledi.

Tšošwane le leeba

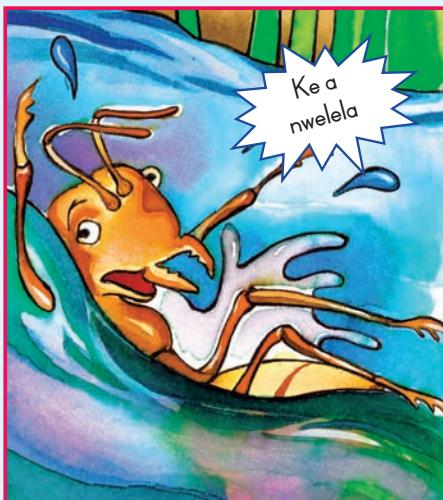

A re boleleng Šomang ka dihlopha.

O nagana gore diphoofolo di a thušana? Bjang?
Na phoofolo ye nnyane e ka thuša ye kgolo? Bjang?
Na motho yo monnyane a ka thuša motho yo mogolo? Bjang?
O nagana gore diphoofolo di a boledišana? Efa mabaka a karabo ya gago.

A re baleng Tšošwane le leeba

Ka letšatši le lengwe go fiša kudu, tšošwane e be e dutše kgauswi le noka. "Go ka ba bose bjang go ruta", ya akanya. E ile ya bea leoto le tee ka gare ga noka, morago gwa latela le lengwe, le lengwe le lona la latela. Morago ga fao ya wela ka gare. Meetse a be a elela ka maatla gomme ya palelwa ke go tšwa.

"Thušang!" ya goeletša. "Ke a nwelela!" Fela gwa se be le yo a kwago ge a goeletša. Mola tšošwane e be e šetše e ekwa gore e a nwelela, gwa feta leeba le fofa. Le ile la lemoga gore tšošwane e kotsing gomme la lahlela lehlare ka moo meetseng. Letlakala le be le le bjalo ka seketswana gomme tšošwane ya itahlela go lona. "Ke a leboga leeba. Ka letšatši le lengwe ke tla go thuša." Leeba le ile la sega.

"O yo monnyane kudu go ka nthuša, tšošwane ye nnyane." Gomme la fofa la ikela.

Dikgwdi tše mmalwa di ile tša feta. Gomme ka tšatši le lengwe tšošwane ya bona leeba le dutše godimo ga mohlare. Pele le ka re "thobela", monna o ile a tla le bora le mosebe.

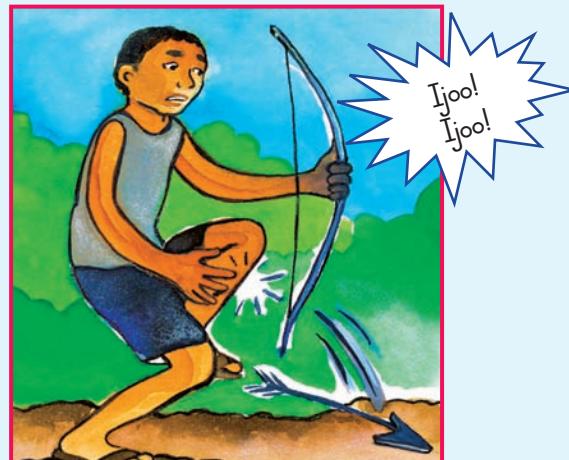
O be a eya go thuntšha leeba. Ka pejana tšošwane ya namela leoto la monna gomme ya mo loma. "Ijoo!" gwa goeletša monna gomme a wiša mosebe wa gagwe.

"Ke a leboga," leeba la bolela le fofa. "O yo monnyane fela o phološitše bophelo bja ka."

Nonwanetsholo e ruta batho maitshwaro. Baanegwa gantši ke diphoofolo. Kanegelo ke ye kopana. Phoofolo ye nngwe e a ikgantšha; eupša ye nngwe phoofolo e laetša gore maitshwaro ao ga a rategē.

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

A re ngwaleng

Ke ka lebaka la eng tšošwane e be e nyaka go rutha?

Go diregile eng ka yona?

Leeba le phološitše tšošwane bjang?

Tšošwane e phološitše leeба bjang?

Na o nagana gore kanegelo ye e mabapi le seo se diragetše go nnate? Efa lebaka.

Na o nagana gore tiragalo ye e diregile mo sehleng sefe sa ngwaga?

Kgetha e tee gomme o e direle sediko.

seruthwane

lehlabula

selemo

marega

Ke ka lebaka la eng o realo?

Kanegelo ye ke nonwanetsholo. Na nonwanetsholo ke eng? Kgetha e tee ya dikarabo tše gomme o dire sediko go nomoro.

1. Kanegelo ya go ba le baanegwa ba diphooftolo yeo e fanago ka thuto.

2. Kanegelo ya badimo le bagale

3. Lengwalo le lekopana

O nagana gore nonwanetsholo ye e re ruta eng?

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu ka go la nngle
le ditlhalošo ka go la mmagoja.

ela ka maatla
nnyane
ka bjako
ntši
nametše

nnyane kudu
tše mmalwa
go sa letelwa
nametše
šutha ka maatla

Go nagana ka ga tšošwane le leeba

A re ngwaleng

Kgetha mantšu a mararo ao a hlalošago tšošwane gomme
o a direle sediko.

bogale

botlaela

go seleka

go leboga

hlòkomela

ka bofšega

ka mereba

Bjale šomiša mantšu ale a mararo, o ngwale mafoko a mararo.

A re ngwaleng

Bala nonwanetsholo ya tšošwane le leeba gape,
ka morago o feleletše tshedimošo ye.

Hlogo ya nonwanetsholo

Tikologo ya nonwanetsholo

Baanegwa ba nonwanetsholo

Thulano ya nonwanetsholo

Tharollo

Thuto

A re ngwaleng

Bjale o ile go ngwala nonwanetsholo ya gago. Go tšwa leotwaneng la mathomo, kgetha phoofolo e 1, go tšwa go leotwana la 2, kgetha semelo sa yona (ke gore ke ye bjang) gomme go tšwa go leotwana la 3, kgetha thuto ya kanegelo.

timana

bojato

fela pelo

íkgogomoša

íkemišeditše

dihlōng

boíkgantšho

tšwafa

Ka nako ye nngwe go kaone o se bolele selo.

Go bonolo go swaswalatša seo se go palelago.

O ka se kgotsofatše bohle.

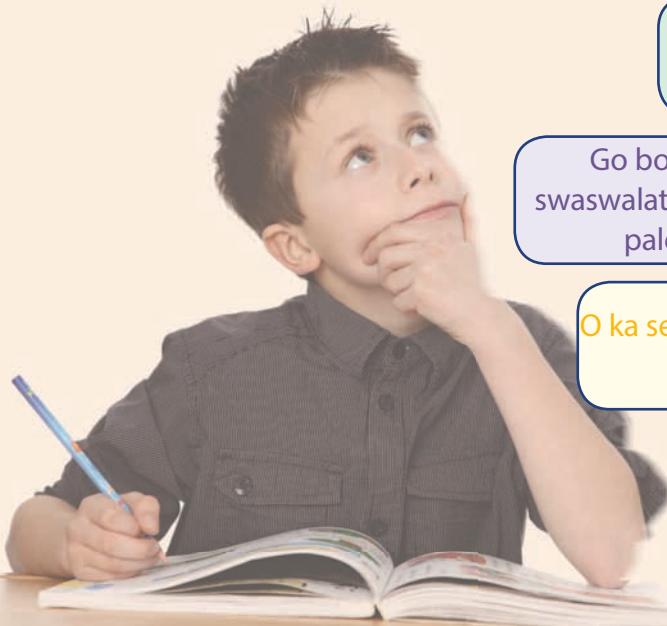
Bao ba šomago kudu ba a tšwelela.

Ge o dira bobotse, o lebanwa ke go direlwabotse.

Ga go yo a ratago yo a hlokomologago maikarabelo.

Go iketla le go se fetoge go latelwa ke go atlega.

Go ikgogomoša go latelwa ke go wa.

A re boleleng

Šomang go ya ka dihlopha.

Na ditšošwane di šoma ka botee goba ka dihlopha?

O nagana gore go na le mohola ge le šoma ka dihlopha?

O na le ditšošwane ka gae? Di nyaka eng?

Go direga eng ge o leka go thibela ditšošwane go ya dijong, ka go thiba tsela ya tšona?

A re baleng

Tšošwane le tšošwane

Na ditšošwane di boledišana bjang? Ga di kgone go bolela fela di nyaka go botšana gore go diragala eng. Na di dira bjang seo? Di ntšha monkgo wa go ikgetha.

O ja sangwetše ya gago. Marathana a borotho a wela fase. Aowa, ga go na bothata. Ga go na ditšošwane mo! Fela, ema gannyane! Go na le ditšošwane tše pedi tše tharo tše di kgokološago marathana. Eupša seo ga se bothata. Ditšošwanenyana tše mmalwa ga di na bothata. Fela lebelediša ka tlhokomelo. Diphootšwana tše dinnyane di emaemiša manakana a tšona moyeng.

Ka pejana e tee ya tšona e kitimakitima le lebato gomme ya timelela. Tlhodi ya tšona e hweditše dijo, gomme e a tloga e ya go botša ditšošwane tše dingwe. Fela e swanetše go gopola tsela ya go boela moo dijo di lego gona. Tšošwane ga e tlogel mehlala ge e sepela. E tlogela mohlala wa monkgo.

Ge tšošwane ya tlhodi e fihla sehlageng, e tsebiša ditšošwane tše dingwe ka monkgo wa yona gore e hweditše dijo. Bjale ke lethabo fela gohle. Ka ponyo ya leihlo di a tloga, di kitima ka morago ga tlhodi ya tšona go latela mohlala wa monkgo wo e o tlogetšego ge e feta. Go se go ye kae go tla ba go šetše go na le mothaladi wo motelele wa ditšošwane mo lebatong.

Marathana ale a borotho a lebile sehlageng.

A re ngwaleng

Ditšhošwane di "boledišana" bjang?

Di hwetša bjang tsela ya go boela sehlageng sa tšona?

O nagana gore ditšhošwane ke diphedi tša go hlweka goba tša ditšhila. Efa mabaka a karabo ya gago.

Kanegelo ye, ye e lego ka ga ditšhošwane e fapano bjang le nonwanetsholo?

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu ao a
lego ka go la nngele le
ditlhalošo tša ona ka
go la mmagoja.

kgokagana
manakana
Mohlape wa ditšhošwane
tlhodi

motho yo a romilwego go yo nyaka tshedimošo
sehlopha sa ditšhošwane seo se dulago mmogo
bolela
dinakana tšeо di melago mo hlogong ya dikhunkhwane

A re ngwaleng

Šomiša mantšu a go feleletša mafoko.

Mašala a ka šomišwa
legatong la maina.

bona

tšona

wena

yena

wona

Ditšhošwane ga di kgone go bolela.

Di diriša manakana a [ ] go boledišana.

Ge [ ] o wiša marathana, ditšhošwane di a a topeleta.

Ge [ ] o wiša marathana a dijo, ditšhošwane di tla a ja. Kgošigadi ya ditšhošwane e dula
mo mohlapeng wa ditšhošwane. Ke tšošwane ye bohlokwa kudu. Ditšhošwane ka moka di
šomela [ ]. ka maatla. Alalaa! Lebelela mola [ ] mohlape wa ditšhošwane.

A re ngwaleng

Mahlathi a le mahlaodi a, a tšwa go nonwanetsholo ya tšošwane le
leeba. Thalela mahlathi ka khubedu gomme o direle mahlaodi sediko ka
talalerata. Bjale a šomiše mo mafokong a gago.

kudu	
monnyane	
ka maatla	
le tee	
le lengwe	

A re ngwaleng

Dinonwanetsholo di šomiša diphoofolo le dipharologantšho tša diphoofolo gore di swane le batho le dipharologantšho tša batho.

Lebelela morago go leotwana la diphoofolo le le lego lephephetšhomong la 26. Kgetha ye nngwe ya diphoofolo yeo o naganago gore e swana le wena go feta tše dingwe gomme o itlhaloše bjale ka ge eke ke wena phoofolo yeo. Ge o nagana gore o tšošwane o ka ngwala ka mokgwa wo o šomago kudu le ka mokgwa wo o šomago gabotse le ba bangwe.

Handwriting practice lines for the first sentence.

A re ngwaleng

Tebanyo ya kanegelo ke go ruta botho. Ahlaahla se le sehlopha sa lena. Bolela ka ga gore go bjang go fa maele. Ahlaahlang dipotšio tše di latelago gomme le ngwale dikarabo tša lena.

Ke neng mo o kilego wa kgopela motho maele?

Handwriting practice lines for the question 'Ke neng mo o kilego wa kgopela motho maele?'

Ke neng mo o ka se kgopelago motho maele?

Handwriting practice lines for the question 'Ke neng mo o ka se kgopelago motho maele?'

O ka dira eng ge o nyaka go fa mogwera wa gago maele, eupša yena a sa nyake maele?

Handwriting practice lines for the question 'O ka dira eng ge o nyaka go fa mogwera wa gago maele, eupša yena a sa nyake maele?'

Botša bagwera ba gago kanegelo ye o e tsebago yeo e nago le thuto goba e fago maele? Ka morago ngwala kakaretšo ye kopana ya kanegelo yeo.

Handwriting practice lines for the question 'Botša bagwera ba gago kanegelo ye o e tsebago yeo e nago le thuto goba e fago maele? Ka morago ngwala kakaretšo ye kopana ya kanegelo yeo.'

Kopanya mafoko. Šomiša makopanyi a mo tlase.

A re ngwaleng

Mohlala

gobane

eupša

le

Leeba le lahletše letlakala ka meetseng. Le be le nyaka go thuša tšhošwane.

Leeba le lahletše letlakala ka meetseng *gobane* le be le nyaka go thuša tšhošwane.

Tšhošwane e be e ekwa go fiša. E be e nyaka go thutha.

Monna o be a swere bora le mosebe. O be a nyaka go thunya leeба.

Leeba le ile la sega. Le be le sa kgolwe gore tšhošwane e ka le thuša.

Monna o nyakile go thunya leeба. Tšhošwane e ile ya mo loma.

A re ngwaleng

Bea mafoko a ka tatelano ya maleba gore a dire temana.

Ka morago ga nako ye nnyane tšhošwane e be e nagana gore e tlide go hwa, gomme ya goelela ya nyaka thušo.

Ka letšatši le go bego go fiša, tšhošwane e ile ya tšeа sephetho sa go hwetša meetse a go e fodiša ka nokeng.

"O se ke wa tshwenyega," ya goelela, "ke tla go thuša."

Madimabe, e inametše kudu ka meetseng gomme ya wela.

"Ke a leboga. O phološitše bophelo bja ka," tšhošwane ya realo. Ka letšatši le lengwe ke tla go thuša."

La lahlela lehlare ka moo nokeng.

Tšhošwane ya šomiša letlakala bjalo ka seketswana.

Tau le legotlo

A re boleleng Ahlaahlang dipotššo tše mo dihlopheng tša lena.

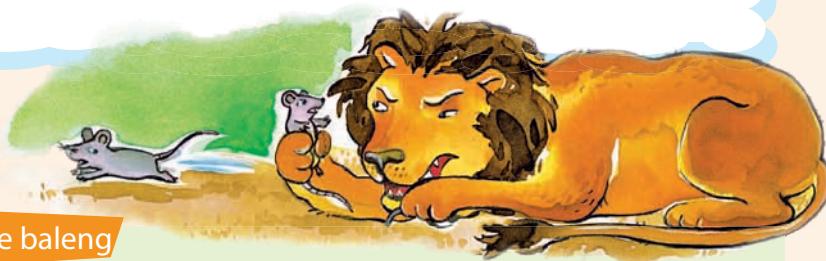
- Na o nagana gore phoofolo ye nnyane e ka thuša phoofolo ye kgolo. Ka mokgwa mang?
- Na o tseba ka ga kanegelo ye nngwe ya beibele moo motho yo a nyatsegilego a ilego a kcona go fenza motho yo mogolo go yena?
- Na o nagana gore bogolo bo bohlokwa ka dinako tšohle? Efa mabaka a karabo ya gago.
- O kile wa thuša motho yo mongwe goba phoofolo?
- Laodišetša bamphato gore ke mang yo o kilego wa mo thuša le gore o thušitše motho goba phoofolo yeo bjang.

Pele o thoma go bala

Lebelela diswantšho le dihlogo
gomme o leke go akanya gore
sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

A re baleng

Ka letšatši le lengwe magotlo a mabedi a mannyane a mmala wo mopududu a be a lebeletše tau ye kgolo ye bogale e robetše mo letšatšing. "Namela mo godimo ga nko ya gagwe," gwa bolela le lengwe. "O bone ge eba e tla tsoga!"

Gomme legotlwana la lešilo la namela godimo ga nko ya tau, namile gwa diregang? Go bjalo, tau ya tsoga gomme ya swara legotlo ka marofa a yona a magolo.

Tau ye kgolo e be e tenegile gomme e be e nyaka go ja legotlwana leo ka motsotsvana. "Aowa hle! O se ke wa mpolaya, tau," gwa phophotha legotlwana leo le bego le roromela. "Ka letšatši le lengwe ke tla go thuša."

Tau ya sega. "Wena? O yo monnyane kudu go ka thuša yo mongwe, legotlwana le lennyane! O ka se nthušel!" Gomme ka gobane e be e se ya swarwa ke tlala, tau e ile ya tlogela legotlo la sepela.

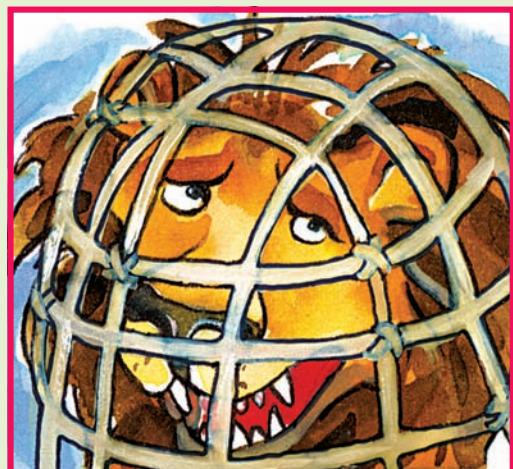
Morago ga fao, tau e be e kitima mo nageng. Ka pejana ya wela godimo ga molaba woo monna a o theilego go swara phuthi. E be e le nnete ye kgolo
gomme tau ya swarwa ka pela. E be e sa kgone go tšwa
ka fao, fela e be e kcona go rora.

"Thušang! Thušang! Thušang" ya rora. "Nthušeng go tšwa molabeng wo."

Phuthi ile ya sepela. "Nka se go thuša," gwa bolela phuthi. "Beke ya go feta o jele morwarre."

Mmutla wa feta o fofafafa. "Nka se go thuše," gwa bolela mmutla. "Beke ya go feta o jele mma."

Gomme legotlwana le lennyane le lesehla la feta le kitima. "Ga se wa mpolaya beke ya go feta", la realo. "Ke tla go thuša."

Gomme legotlwana le lennyane le lesehla la kokona nneta. La kokona la kokona la kokona. Morago ga nako ye telele ka merithi lešoba leo la nneta la ba le legolo go lekana gore tau e kgone go tšwa ka fao.

"Ke a leboga mogweranyana. Bjale ke a tseba gore le diphoofotšwana tše dinnyane di ka thuša diphoofolo tše dikgolo tša go swana le nna," gwa bolela tau.

A re ngwaleng

Ahlaahlang tše di latelago mo dihlopheng tša lena ka morago
le ngwale dikarabo.

O nagana gore kanegelo ye e ka ba e le nneta? Efa mabaka a karabo ya gago.

O nagana gore kanegelo ye e re ruta se sengwe? Na o nagana gore thuto ya gona ke eng?

Ke hlogo efe ye o ka e fago kanegelo ye?

Nonwanetsholo ke kanegelo ye e re rutago setho goba thuto. Na o nagana gore kanegelo ya tau le legotlo e re ruta thuto? O nagana gore thuto yeo ke eng?

Lebelela diema tše gomme o bolele gore ke sefe se se swanelago kanegelo. Ngwala leswao le ✓
kgauswi le karabo.

Tau ye e robetšego e robetše le meno a yona.
Matsogo a hlatswana.

Ditšhwene di tshotshotše bana.
Molato o tšwele ka kgoro.

Ke ka lebaka la eng legotlo le ile la tshwenya tau?

Ke ka lebaka la eng tau e ile ya tšea sephetho sa go se je legotlo?

Go nagana ka ga tau le legotlo

A re ngwaleng

Kopanya seripa sa mathomo sa lefoko le seripa sa bobedi.
Bjale ngwala lefoko leo le nepagetšego mo sekgobeng sa ka tlase.

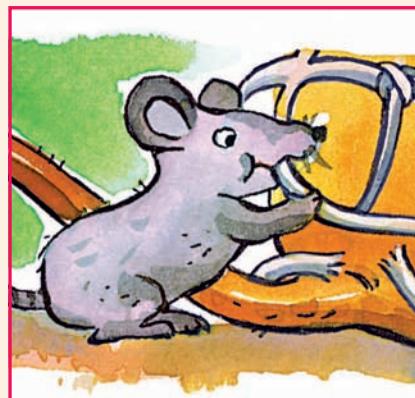
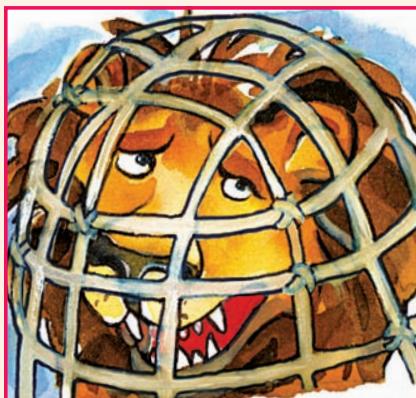
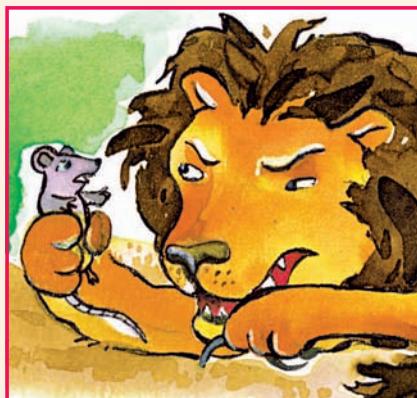
Tau ye kgolo e be e	Bophelo bja lona ba swanetše go gaogelwe.
Legotlwana le lennyane la rapela la rapela	sete ye botse ya meno a bogale.
Tau e wetše ka gare ga molaba ka ge	e be e ithobaletše letšatšing.
Legotlo le be le na le selo se sengwe sa mohola:	ka go ba le hlogo ya nkakanana.
Tau e be e swanetše go kgopela tshwarelo ge	o be a sepela ka go phakiša.

A re ngwaleng

Bala ka lebelo nonwanetsholo ya tšhošwane le leeba.
Ka morago o dire tše di latelago.

- Thalela lentšu leo le laetšago **pefelo**.
- Thala sediko godimo ga lentšu leo le laetšago go **thothomela**.
- Kgabiša ka mebala lentšu leo le laetšago **go sohla marathana a mannyane ka nako e tee**.
- Swaya lentšu leo le laetšago go **naga ye e bulegilego ye kgolo**.
- Swaya lentšu leo le rago go **phophotha**.

A re ngwaleng

Lebelela lephephetshomo la 26 gape, gomme o šomiše phoofolo, mekgwa ya yona le thuto yeo o e ngwadilego.

Hlogo ya nonwanetsholo

Moanegwa le semelo

Tikologo

Ditiragalo

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Thuto

A re baleng

Tau le Legotlo

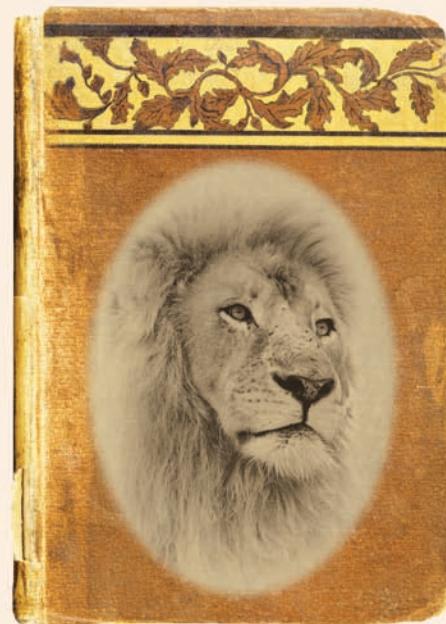
Mongwadi ke Jery Pinkney

Tshekatsheko ka Megan Cox

Diswantšho tše dibotse tša mmala wa meetse tše di lego ka mo pukung ye botse ya dinonwanetsholo tša Aesop di thopetše Jerry Pinkney 2009 Medale wa Caldecott, puku ya diswantšho tša Amerika ya go tuma kudu.

Tau le Legotlo di anega gape kanegelo ya sebata sa sešate sa go boloka bophelo bja legotlo gomme ka moragonyana, sa tanywa ke nete, gomme sona sa phološwa ke legotlwana le lennyane leo le ilego la kokona thapo go se phološa. Kanegelo ye ya go se be le mantšu e diragala molaleng wa Serengeti, lefelo la lešoka le le tletšego dinonyana, diphoofolo le dikhukhwanyane tše di thadilwego tša go hlekesetšwa. Re bona tau e le kgoši ya tšohle ya go se bakišwe, ge e sepela ka makgethe ka gare ga mabjang a gauta, dithutlwla le ditlou di sokolla melala ya tšona go e bogela. Fela kotsi e tšweletšwa ke batsomi bao ba apereo dikhakhi. Banna ba theile melaba ya bona, gomme re bona marofa a magolo ka madimabe a gata ka gare thapo ye e fihlilwego. Go rora ga masetlapelo "RRRRRRRRRR" gwa fihla ditsebeng tša legotlwana gomme la tšabešetša go yo thuša, la thoma "gwap, gwap" le kokona thapo mola mogolegwaa lebeletše ka go nolega moko.

Bana ba mengwaga ya magareng ga 6 le 11 ba tla thabela mokgwa wa segae wo Mna Pinkney a o okeditšego mo kanegelong ye e tlwaelegilego ye. Bobedi tau le legotlo go hwetšagala gore di na le malapa a mafsa a mannyane. Matlakala a mafelelo a laetša tau ye ya go kgahliša e sepela ka go iketla le tau ya tshadi le ditawana e belege kgoro ka moka ya magotlo mokokotlong wa yona.

A re boleleng

- Ke mang yo a ngwadilego puku le go thala diswantšho?
- Ke ka lebaka la eng puku ye e ile ya thopa medale?
- Puku ye e ngwaletšwe bana ba mengwaga efe?
- Kanegelo e diragala kae?
- Ke kotsi efe ye e bego e lebane le diphoofolo?
- Ke eng se se dirago gore kanegelotsholo ye e ya *Tau le Legotlo* e fapane le ya go feta ye o šetšego e badile?
- Ke efe go tše pedi tše ye o e ratago go fetiša? Efa lebaka.

Thala seswantšho seo se swanetšego go sepelelana le tshekatsheko ya puku.

A re ngwaleng

Thala mothala go
nyalanya seripa sa
mathomo sa seema le
mafelelo a sona.

A re ngwaleng

O se bone nong go akalala

Metse e botse re le kgole

Nonyana phakuphaku e

Kodumela moepathutse ga

Mphemphe e a lapiša

Mafato a bokgwale

bea lee le tee.

motho o kgonwa ke sa gagwe.

ke ge e sa le mesong.

ra batamela matlotla.

go lehumo le le tšwago kgauswi.

go wa fase ke go yona.

A re ngwaleng

Kgetha lekgokasediri la maleba gomme o
le thalele.

Moeti yo a nametšego pese o/ba nyaka dibaenokhulase gore a kgone
go bona ditau.

Bobedi Boati le Mogoroši ga se a/ba ya lešokeng la diphoofolo lehono.

Lehono barutwana o/ba ithuta ka ga ditau.

Nonwanetsholo ya bofelo

A re ngwaleng

Lebelela lephephetshomo la 29. Lebelela seswantsho sa legotlo ge le ntsha tau ka molabeng.

Ngwala ka gare ga dipudula tša polelo seo o naganago gore ba a se botšana.

A re ngwaleng

Šomiša tshate ya mo go lephephetshomo la 30 go thala peakanyo ya nonwanetsholo ye o tlilego go e ngwala, ka ga ka fao legotlo le thušago tau. Ngwala dihlogo tša peakanyo ya gago mo dikgobeng tše di filwego ka tlase.

Hlogo

Matseno, mo o alago mathomo a ditaba

Mmele, mo o anegago kanegelo
(Dira gore tau le legotlo di boledišane)

Bofelo, fao o bolelago gore bothata bo rarolotšwe bjang

Letšatšikg wedi:

A re ngwaleng Bjale ngwala nonwanetsholo ya gago.

Ke kgona go

Bala athekele ya kuranta		
araba dipotšišo ka ga athekele ya kuranta		
šupa ditlhalošo tša mantšu		
šomiša matlema		
šomiša makopanyi		
ngwala mafoko a go hlaloša		
bolela ka ga seswantšho		
šomiša lebaka la lebjale, la lefetile le la letlago		
fa kgopolو ya ka		
šupa malatodi		
šupa lefokokgolo		
ngwala athekele		
ngwala temana		
beakanyetša athekele		
fetola dipego gore e be dipotšišo		
feleletša mafoko ka go šomiša makgokasediri		
feletša mafoko ka go ngala mahlathi		
ahlaahla dipharologantšo tša nonwanetsholo		
bala nonwanetsholo		
araba dipotšišo ka ga nonwanetsholo		
šupa dipharologanyo magareng ga kanegelo ya nnete le kanegelo ya boitlhamele		
fa maikutlo		
nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona		
ngwala tlhalošo		
šupa dipharologantšo tša nonwanetsholo		
šomiša mašala		
ngwala mafoko ka go šomiša mahlaodi la mahlathi		
šomiša makopanyi		
ngwala tatelano ya tshedimošo		
šoma ka diema		
bala tshekatsheko		

Morero wa 3: Tshedimošo e a abiwa

Gof a ditaεelol eg ol atelad itaelo
Kotara ya 2: Beke ya 1 - 2

33 Go bala ditlankana 70

Go ſoma ka dihlapha.
Go bolela ka ditlankana tſa mehuta ya go fapania.
Go ahlahlah bohlkwabja go bala ditaεelo ka tlhokomelo.
Go bala setlankana sa kokeletſa ya tſa maphelelo.
Go araba dipotſišo tſe di theilwego godimo ga setlankana.
Go nyalanya mantſu le ditlhalošo tſa ona.

34 Tſe dingwe gape ka ga ditaεetſo 72

Go nyalanya tshedimoſotšo.
Go ſupa lediri ka modiriſotaelo.
Go ſomiša modiriſotaelo ka go mafokonolo.
Go ſomiša maswaodikga ka tshwanelo.
Go ſomiša mahlathi a nako, a mokwa, a lefelo le a leſupi.

35 Go dira sa go ja 74

Go bala motswako.
Go latela ditaεelo tſa go dira ſeno ſa yokate.
Go araba dipotſišo ka go motswako.
Go hlaſha magato a go dira ſeno ſa yokate ka go ſomiša mantſu a go kopanya a bjalo ka ſa pele, morago ga fao, ſe ſe latelago le mafelelong.
Go kopanya mafokonolo go hlama dibopego tſa lefokofkwana, ka go ſomiša gobane, morago, le ge, go tloga le ge.

36 Tſe dingwe gape ka ga dijo 76

Go fa ditaεelo, ka go ſomiša modiriſotaelo: eya, hwetſa, dira.
Go latela ditaεelo tſe di lego go e-meille, tſa go dira dipeskete/dikokisana tſa difahlego tſa go ſegiſa.
Go romela ſms ka go ſomiša mantſu ao a khutſofaditſwego.
Go ngwalolla dikhutſofatſo: I, ml, T, t, g, kg.

37 Pitſa ya ſopo 78

Go bolediſana ka ga ſewantſho.
Go bala kanegelo ye e bitiſwago ſopo ya Maswika.
Go araba dipotſišo tſe di amanago le kanegelo.
Go fa mabaka.
Go ſupa dikgato tſe di ſomiſetſwago go dira ſopo.
Go ſupa poelo.

38 ſopo, ſopo, ſopo ye e tumiſegago 80

Go kgetha mohuta wa ſopo ye e jewago gae.
Go ngwala lenaneo la ditswaki tſe di ſomiſetſwago go dira ſopo.
Go ngwala ditaεelo ka go ſomiša mantſu a go laela, a bjalo ka: hlakanya, kgabelela, ebola, oketſa.
Go ngwala kakanyetſo ya ditswaki le ditaεelo.
Go kweſiša boikemiſetſo bja go ſomiša tlogelo ya mantſu mafelelong a lefoko.
Go ngwala temana ya mafelelo ya kanegelo ka go ſopo ya Maswika.
Go ſoma ka dihlapha go tſwelela ka bokopana ſeo tiragatſo e lego mabapi le ſona.

Go ngwala ka bokopana ſeo tiragatſo e lego mabapi le ſona ka go ſomiša dihlogo tſe di filwego: hlogo, tema, baanegwa le thulaganyo.

39 Boitekelo (eksperimente) ka mebala 82

Go bolediſana dihlapheng tſa bona ka ga molalatladi le mebala ya molalatladi.
Go ela polelo ye e filwego ke ſehlapha.
Go bala boitekelo bja go dira mebala.
Go kgetha hlogo ya boitekelo.
Go ſupa madiri a taelo.
Go feleleſta tſhate ya go laetſa tatelano (tſhate-taetſatatelano).
Go nyalanya mantſu le ditlhalošo tſa ona.
Go ngwalollela mantſu ka go dipukuntſu.
Go ſupa le go ſomiša matlema: gare ga, godimo ga, mo go, go tſwa/tloga, godimo.
Go ngwala mahlodi a maleba a go hlaſha molalatladi le go ſomiša mahlodi mafokong a bona.

40 Go lokiſa dilo 84

Go latela ditaεelo.
Go latela ditaεelo tſa go thala khosetſhumo.

Go bolediſana Kotara ya 2: Beke ya 3 - 4

41 Aga! Se ke feſene 86

Go ahlahlah tshedimoſo ka ſehlapha.
Go ahlahlah mehuta ya dipotſišo tſeo di tlilego go ſomišwa mo go polediſano.
Go ahlahlah gore ke mohuta mang wa tshedimoſotlaleletſo wo o tloga go nyakega, go hwetſa tshedimoſo.
Go bala polediſano.
Go araba dipotſišo tſe di itſego.
Go laetſa maikemiſetſo a polediſano.
Go ngwala dipotſišo tſe tharo.
Go ſomiša maswao a potiſo.
Go ngwala tshedimoſo ka polelopego.

42 Tſe dingwe gape ka ga dikhipha 88

Go ſupa dihlogo tſe go ka ngwalwago ka ga tſona.
Go laetſa gore ke mang yo a ka bolediſwago gore go ngwalwe athekele.
Go ngwala dipotſišo tſe di bulegilego - ke tſa go hloka karabo thwi le tſe di tswallegilego, tſona ke tſa go ba le karabo ya Ee goba ya Aowa.
Go bala kerafo ye e theilwego godimo ga tshedimoſo.
Go araba dipotſišo ka ga kerafo: dikgopolokgolo le dintlha tſe di itſego.
Go lhatholla le go hlopholla tshedimoſo ya kerafo.

Go fa mabaka a tshedimoſo.
Go akaretſa tshedimoſo ye e hweditſwego ka go nyakiſiſa.

43 Go ithuta ka ga kgwele ya mototompetſo (volibolo) 90

Go bolediſana ka ga melawana ka go ſomiša mokwa wa tira.
Go bala sengwalwa ſe ſe nago le dihlogo ka ga kgwele ya mototompetſo.
Go ſupa mothopo wa sengwalwa.

Go fa mabaka a dikarabo.
Go fa sengwalwa hlogo.
Go nyalanya mantſu le ditlhalošo tſa ona.
Go ngwalela mantſu ka go pukuntſu.
Go bea tshedimoſo ka mokwa wa polelopego ka go ſomiša maswaodikga a maleba.
Go ſomiša makopanyi go kopanya mafoko gore a dire temana gomme go ſomiſwe maſala a maleba.

44 Tſe dingwe gape ka ga dipapadi 92

Go ngwala bofelo.
Go feleleſta lenaneo.
Go ſomiša ſewantſho go feleleſta lenaneo.
Go feleleſta polediſano ka go ſomiša mantſu a go botiſiſa: mang, eng, kae le neng.
Go akaretſa tshedimoſo.
Go ſomiša lefetiletſweledi.
Go ſomiša letlagotſweledi.

45 Nose ye e binago 94

Go bolediſana ka ga bohlkwabja go ſoma ka dihlapha.
Go bala sengwalwa.
Go araba dipotſišo tſa go amana le sengwalwa.
Go laetſa mothopo wa sengwalwa.
Go ſupa ditlhalošo tſa mantſu.
Go ngwalela mantſu ka go pukuntſu.
Go kopanya mafoko.
Go ſomiša tirwa.

46 Go nagana ka ga dinose le todi ya tſona 96

Go hlopha tshedimoſo ka tlhatlologanyo.
Go phara ſetlankana ſewantſhong.
Go ngwala temana ya go fa dintlha/ya go ba le nnete.
Go ngwala lefokokgolo le mafoko a go thekga.
Go ngwalolla pego ka tlase ga dihlogo tſe di itſego.
Go ſupa mahlodi, maſala, madiri le mabotiſiſa.

47 Khankaru yeo e makatſago 98

Go bolediſana ka ſewantſho.
Go bala sengwalwa ſa tshedimoſo ka ga khankaru.
Go araba dipotſišo tſe di itſego ka ga sengwalwa.
Go nyalanya mantſu le ditlhalošo tſa ona.
Go fetola dipego gore di be dipotſišo.

48 Go nagana ka ga dikhankaru 100

Go ſomiša tshedimoſo ya go tſwa go sengwalwa, go ngwala temana ya go ba le dintlha/ya go ba le nnete.
Go feleleſta sengwalwa ka go ſomiša poleloſeboledi.
Go ngwala pego ka ga wena ka go ſomiša dihlogo tſe di itſego.
Go ſomiša maswaotlabego.

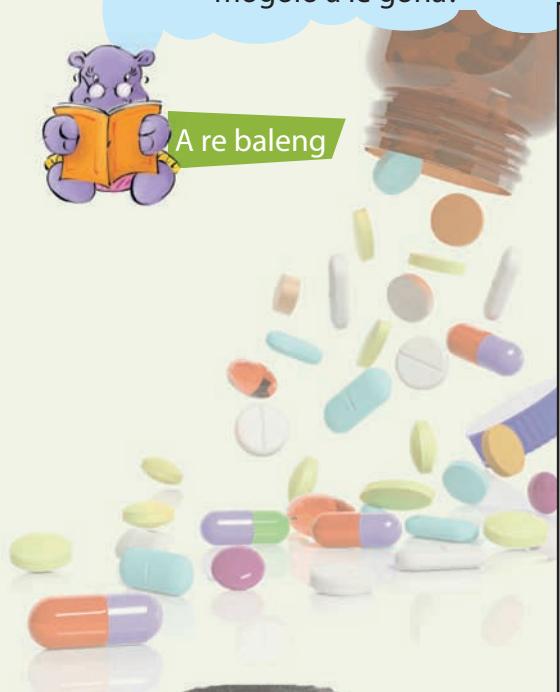

A re boleleng Šomang ka dihlopha.

- Bolelang ka mehuta ye e fapanego ya ditlankana tše di lego gona: ditlankana tša dijo, ditlankana tša diaparo.
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go bala ditaelo tše di lego mo go ditlankana?
- O nagana gore go ka direga eng ge o ka bala fela karolo ya ditaelo tša mo setlankaneng?
- Ge e gore o nwa dihlare, o dib ea kae?
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go bala ditaelo tše di lego mo ditlankaneng tša dihlare gabotse?
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa gore ngwana a nwe dihlare fela ge motho yo mogolo a le gona?

A re baleng

Tshedimošo ya go ba le nnete/ya go fa dintlha

Setswaki se se hwetšwago ka dihlareng (ka go sephuthana se sengwe le se sengwe) *Actigo Mohola*

Anthioksitente

Ditšhomiso

Go fa maatla ao a oketsegilego, mafolofolo le go hlatloša tsela ya gago ya go sontša.

Tshedimošotlaleletšo

- Act –Yu-go ke seoketši se sebose.
- Go fana ka dijo tša phepo tše di kgethilwego ka tlhokomelo gore tekanyetšo ya gago ya maatla e dule e le godimo.
- Go dira gore disele di dule di le maemong a mabotse a bophelo.

Ge o šomiša setšweletšwa se

- O tla kwa o na le tlhatlogo ye e oketsegilego ya maatla, ge o šomiša setšweletšwa sa letšatši le lengwe le le lengwe.

Ditaetšo tša go šomiša:

Batho ba bagolo le bana ba mengwaga ye 10 le go feta

Tshela o feleletše diteng tša lepakana ka galaseng ye e nago le $\frac{3}{4}$ ya meetse.

Hudua gomme o letele gore go tšwe dipudula pele o enwa. O se šomiše go feta lepakana le 1 mo diiring tše 24.

Bana ba mengwaga ya ka tlase ga 10

Tshela o feleletše 1/2 ya lepakana ka go $\frac{3}{4}$ ya meetse.

Hudua gomme o letele gore go tšwe dipudula pele o enwa. O se šomiše go feta 1/2 ya lepakana mo diiring tše 24.

Tshedimošo ye nngwe

Boloka lefelong le le fodilego la go oma la kelo ya go tonya ya ka tlase ga 25°C , bogodimo bjo bana ba ka se bo fihlelelego.

Go na le mapakana a a lekaneng phahlo ya kgwedi ka moka.

Ditswaki tše di se nago mohola kudu: Dvitamini B1, B6, B12, C. Ga di na setatšhe, lektose, swikiri goba dibolokedi.

A re ngwaleng

Boledišanang ka dipotšišo tše dihlopheng tša lena, ka morago le ngwale dikarabo.

Go bolelwa ka eng ge go thwe 'Tshedimošo ya go ba le nnete'?

Seno sa phepobotse ke eng?

O nagana gore ke ka lebaka la eng maletere a hlogotona a le a magolo go feta a dihlogo tša dikarolo?

Go na le dikarolo tše kae mo go setlankana?

Ge re lebelela bogolo bja maletere, dihlogokarolo tše di lego bohlokwa, ke dife?

Di ngwale.

Dihlogokarolo tše di lego bohlokwa go fetwa ke tšohle ke dife? Di ngwale.

Bana ba ka tlase ga mengwaga ye 10 ba ka nwa (dihlare) gakaakang?

Ke ka lebaka la eng o ka nwa *Act-Yu-go*?

O ka ikwa o le bjang ka morago ga ge o nwele *Act-Yu-go*?

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Thala mothalo go tloga go lentšu le
lengwe le le lengwe go la nngela go ya
go tlhalošo ya lona go la mmagoja.

mohola/mafolofolo
setswaki
diteng
kokeletšo
dijophepo
hlaotšwego

oketša; oketšega
tše ngwe; tše itšego
dijo, phepo
karolwana
kgontšago; šomago
ditho/dielemente

A re ngwaleng

Lebelela ditaetšo tše tša go nwa dihlare tša go phediša botse.

Nyalanya tshedimošo mo kholomong ya la mmagoja le kgopolokgolo mo go kholomo ya go la nngele.

Bala gomme o latele ditaelo tše di lego setlankaneng ka dinako tšohle.

Tseba gore o fa motho dihlare tše kaakang le gona, neng.

Le gatee o se ke wa itira ngaka.

Latela dikeletšo tša mellwane ya bogolo (mengwaga), le bana.

Latela temošo ya "BOLOKA MO BANA BA SA FIHLELELEGO"

Ka dinako ka moka, lekola lepakana le seno ka bosona, o bone ge eba lepakana ga se la bulwa.

O se ke wa reka goba wa šomiša seno sa go thuša go tša maphelo, se se lego ka lepakaneng la go laetša go segwa, go gagoga goba go phatloga.

Boloka dino ka moka tša go nwelwa go hlohleletša bophelo bjo bobotse kgole kudu le bana ba bannyane. Gantši dino tša mohuta woo ke tše bose, gomme bana ba ka di nwa ka bontši, ba nagana gore ba nwa namoneiti.

Ge setlankana se re o se ke wa fa bana ba ka tlase ga mengwaga le boima bjo bo itšego o se ke wa ba fa.

O se ke wa nweša, goba wena wa nwa go feta tekano ye o e filwego, o nagana gore se tla šoma bokaone goba ka pela.

Bala gomme o latele setlankana. Tseba khutsofatšo ya **lehwana la go ja** (tbsp.), **lehwana la teye** (tsp.) le **milikramo** (mg.).

Eba le tlhokomelo ye e kgethilwego mabapi le ditaelo tša gore seno sa go alafa se nwewa bjang.

A re ngwaleng

Na o a bona gore re šomiša madiri a go swana le: bala, tseba le latela ge re efa ditaelo? Madiri a a ka lebjale la taelo.

Bjale, thalela madiri a taelo (madiri ao a go botšago gore o dire eng) mo go tema ye.

Seno sa maatla sa go itirela

Seno/sage sa Garenate Seno sa Teye ye Tala

Ditaelo: Faga mokotlana o 1 wa teye ye tala ka komiking ya meetse a go bela, e tlogele e tereke motsotsa o tee go ya go ye meraro. Ntšha mokotlana wa teye. Tšhela lehwana le tee la motswakotii wa garenate. Thothetša todi gore e dire bose bja swikiri. Lokela lehwana la go ja le tee la dithorwana tša seitše gomme o hudue. E re e tereke metsotsa ye 15. Tšhela ka komiking ye e nago le aese. Hudua go fihlela ge go tonya kudu, gomme o nwe o ipshine.

A re ngwaleng

Mantšu a a mo tlase ke a taelo. Dihlopheng tša lena, boledišanang ka ga mehuta ya mafoko yeo le ka e hlamago ka matšo a, ka morago le a ngwale mo methalong ye e se nago selo mo tlase. Šomišang mafokonolo gomme le kgonthiše gore lentšu la mathomo le thoma ka tlhakakgolo, gomme lefoko le felela ka khutlo.

tšea

efa

bala

tswalela

notlela

A re ngwaleng

Somang ka dihlopha. Lebelelang morago lephepheneng la tshedimošo ya go ba le nnete letlakaleng la 70 gomme o thalele lehlathi le tee la nako, a mabedi a lefelo, le tee la mokgwa le lehlathi le tee la felo ka lešalašupi.

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a o itlhamelego, o šomiša mantšu a. Ere mogwera wa gago a lekole mafoko ka morago ga ge o a ngwadile.

leħono

godimo

kudu

gampe

gantsi

Re šomiša lediri ka lebjale ra fa taelo, ra lemoša, ra ipiletša, ra eletša, ra šišinya goba ra laela. O hlama taelo ka go diriša lediri la modirišogo ka ntle le go šomiša lekgokasediri la "go". Lediri la go laela ka mehla le bewa mathomong a lefoko.

Enwa dihlare tša gago!

Dula fase!

Hlokomela!

LEBJALE KA
TAELO**Mahlathi a nako** a go botša gore neng:

bjale, lehono maabane, gosasa.

Mahlathi a mokgwa a go botša gore bjang: gabotse, gampe, kudu, gannyane.**Mahlathi** a felo a go botša gore kae: godimo, tlase, mo, moo, ka gare, **Mahlathi a kelo/Mahlathakae** a go botša gore gakaakang: gantsi, kudu, gatee, nyakile.MAHLATHI
A...

A re baleng

Itirele seno sa gago sa yokate

Ke mathapama a Mokibelo, gomme go fiša kudu. Reabetšwe o gae, gomme o sa tšwa go fetša go dira mošomo wa gagwe wa gae. Bana babo ba babedi ba ba tlago ka morago ga gagwe, wa mošemane le wa mosetsana ba ile mabenkeleng le mma le papa. O a tseba gore ba tla be ba swele ka phišo ge ba boa. A ka dira eng gore a thuše? O ya ka khitšing gomme o hwetša motswako wo o makatšago wa go dira seno sa yokate se sebose se se tonyago. O bala motswako ka lebelo gomme o tšea sephetho sa go tlo makatša bongwanabo bale ba babedi ka seno sa yokate ge ba boa ka iri ya bohlano.

Ditswaki

- $\frac{1}{2}$ ya komikí ya diperekísi, diphaeneapola, distroberi, dimankó goba dipreimi
- $\frac{1}{2}$ ya komikí ya sehutšwetšwa sa dipanana

- $\frac{3}{4}$ ya komikí ya yokate
- Komikí e 1 ya maswi
- Lehwana la go ja le 1 la swikiri

Mokgwa

1. Ebola dienywa.
2. Seg a dienywa di be ditsekana tše nnyane.
3. Tšnela ditswaki ka moka ka pitšeng.
4. Hlakanya ditswaki ka moka di be seela se sekoto.
5. Tšnela ka galaseng,
6. Bea ka setšidifatšing gore se dule se tonya.

A re ngwaleng

Sa mathomo, bolela ka dikarabo tša dipotšišo tše sehlopheng sa lena, ka morago o di ngwale.

O swanetše go lokiša bjang dienywa?

Na o swanetše go ba le maswi a mantši goba swikiri ye ntši?

O swanetše go ba le dipanana tše kae?

A re ngwaleng

Feleletša mafoko ao a hlalošago dikgato tše Reabetšwe
a di latetšego go dira seno sa yokate.

Sa mathomo o swanetše go ...

Ka morago o ...

Se se latelago o ...

Bofelong o ...

Reabetšwe o tlie go ba tšhelela seno sa yokate ka gare ga eng?

Na o nagana gore bana babo bale ba babedi ba ikwele bjang ge ba fihla gae? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Kopanya mafokonolo a, a hlame
mafokofokwana. Šomiša mantšu ao
a lego ka mašakaneng.

Reabetšwe o ebola dienywa. Reabetšwe o nyaka go
dira seno sa yokate. (**gobane**)

Lefokonolo le na le
sediri le lediri, gomme le
tšweletša kgopolo ye e tletšego.
Reabetšwe o dira seno sa yokate.
Lefokofokwana le na le thabe ye e
ikemetšego yeo e kopanego le thabe yeo e
botilego dithabe tše dingwe goba mantšu
a mangwe. O šomiša mantšu a go swana le:
gobane, go tloga, morago ga, le ge, ge, gore,
yo a goba ye e, go kopanya dithabe tše pedi.

*Reabetšwe o tšhetše motswako ka
galaseng ka morago ga ge a o tswakile.*

Reabetšwe o tšhela swikiri. Reabetšwe o tswaka dienywa.
(**morago ga ge**)

Reabetšwe o šetše gae gore a dire mošomo wa gagwe wa gae.
O be a nyaka go ya mabenkeleng. (**le ge**)

Reabetšwe o dirile seno sa yokate. Go be go fiša. (**ka ge**)

Reabetšwe o ntšhitše seno sa yokate ka setšidifatšing. Se be se lokile. (**ge**)

Tše dingwe gape ka ga dijo

A re ngwaleng

Tšea gore o fa Reabetšwe ditaelo ka ga gore a dire eng pele ga ge a ka dira seno sa yokate sa gagwe. O diretšwe taelo ya mathomo.

Sa mathomo eya ... khitšing.

Ka morago hwetša ...

Se se latelago ...

Bofelong dira ...

A re ngwaleng

Kalim o be a nyaka go dira dipeskete tša go swana le sefahlego sa go segiša. O ngwaletše morutiši wa gagwe e-meile, a mo kgopela gore a mo fe ditaelo. Bala e-meile yeo morutiši wa gagwe a mo rometšego yona, gomme o thale sefahlego mo sekgobeng seo se beetšwego seo.

Eya go: 'MakwelaMonene' mm@komaneng.co.za

E tšwa go: Kalim@newtownkzn.com

3 Hlakola 2014

14:22

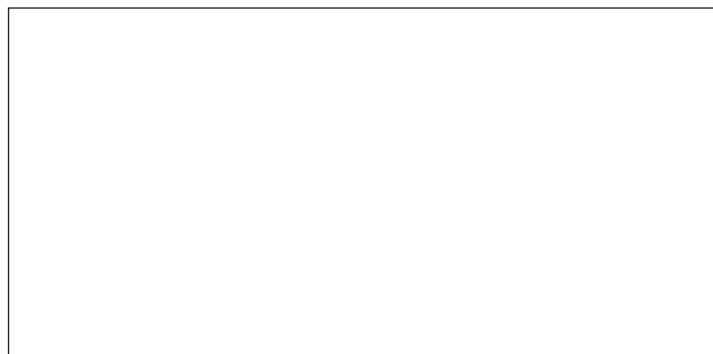
Sererwa: Ditaelo tša go dira aeing

Kalim yo a rategago

Ditswaki tše o swanetšego go ba le tšona šedi, gammogo le **dikgato** tše o swanetšego go di latela gore o dire sefahlego. Ithute go thala sefahlego pele o dira modiro wa nneta wa go dira easing ya nneta.

Ditswaki

- Dikomiki tše 2 tša lerojana la swikiri ya aeing
- Mahwana a mabedi a go ja a meetse
- Sefadijomebala se seserolane
- Lepakana le 1 la dipeskete tša marie
- Lepokisi le lennyane la malekere a dismathisi
- Diripana tše 3 tša malekere a likhorisi
- Lepakana la dinawa tša tšeli
- Dišašetšo tša tšokolete

Mokgwa

1. Sefela mahwana a go ja a 10 a swikiri ya easing ka sebjaneng; tšhela meetse a a lekanego go dira hlama ye o ka e tlotšago.
2. Rothetša marothi a mmalwa a sefadijomebala se seserolane, se sehubedu goba se setalalerata gore o hwetše mmala wa maleba wa sefahlego sa go segiša.
3. Tlotša bokaalo bjo bo ka bago lehwana la teye la aeing godimo ga peskete gomme o e ritele ka thipa.
4. Šomiša lelekere le tee la disimathisi la mmala wo motsotho, o dire mahlo.
5. Segá seripa sa lelekere la likhorisi o se lebelediše godimo gore e be molomo.
6. Šomiša lekwete le letalamorogo la easing gore e be nko.
7. Šomiša dišašetšo tša tšokolete gore e be moriri, maledu le dintšhi.
8. O se ke wa lebala go e thala pele, o be o e fe mmala pele o e dira!

A re ngwaleng

Tše a gore ke wena Kalim, gomme o tše a sephetho sa go romela morutiši wa gago sms, o mo lebogela gore o go thušitše.

Šomiša mantšu a, mo go sms ya gago.

A re ngwaleng

Mogwera wa gago o go romela ditswaki tša motswako.
O šomiša khutsofatšo. Ngwalolla dikhutsofatšo tše o, gore motswala wa gago yo monnyane go wena a kwešiše motswako woo.

Ditswaki tša go dira dikokisana tša
aesing
 $\frac{1}{4}$ l maswi
2 ml meetse
6 T mahwana a go ja a swikiri
1 t lehwana la teye la sefammala
3 g dišašetšo tša tšhokolete

Motswako wo o dira kg e 1 ya
dipeskete.

Handwriting practice lines for the word "ditswaki".

A re boleleng

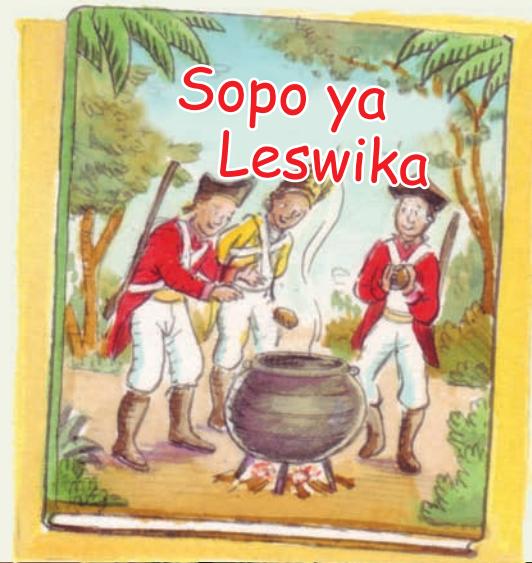
Lebelela seswantšho gomme o arabe dipotšišo,

- O nagana gore o ka dira bjang sopo ya leswika?
- O nagana gore e tla kwagala bjang ka ganong?
- O bona eng mo seswantšhong se se ka go fago tharollo ya gore ke eng seo se tlilego go tsenywa ka pitšeng?

A re baleng

Bala se go tšwa go puku yeo leina
la yona e lego *Sopo ya Leswika*, ka
morago o arabe dipotšišo.

Mašole a mararo a be a etla gae, a etšwa ntweng. Ba be ba se ba ja mo matšatšing a mararo, gomme ba be ba swerwe ke tlala. Ba ile ba bona motse wo monnyane, eupša baagi ba motse woo ba be ba sa nyake go abagana le bona dijo, gomme ba ile ba ja ba fetša dinama, maswi, dikherote, dikhabetše, garase (bali) le matapola.

Ge mašole a botšiša gore na baagi ba motse ba ka se ba abele dijo, lapa le lengwe le le lengwe le ile la bolela maaka, ba fa mabaka ao a dirago gore ba se be le dijo tšeo ba ka ba fago tšona. Mašole a ile a nagana ka maano a gore baagi ba motse wo ba tle ba ba fe dijo.

Gona fao, lešole la mathomo le ile la goelela, la re, "Batho bešo!" Baagi ba motse ba ile ba batamela.

"Re mašole a makgolo a mararo nageng ye re sa e tsebego. Re le kgopetše dijo, gomme ga le na dijo. Ka lebaka leo ge, re tla swanelo go apea sopo ya maswika."

Sopo ya maswika? Seo e tla ba se re tlago go ithuta ka sona.

"Sa mathomo, re tla swanelo go ba le pitša ya maotwana a mararo, meetse a go e tlatša, le mollo wa go e apea," lešole la realo.

"Aga, bjale, hle, maswika a mararo a dikgokolo, a boreledi." Ao go be go le bonolo go a hwetša.

Mahlo a baagi ba motse a ile a kgotloga ge ba bona mašole a lahlela maswika ka pitšeng.

"Sopo efe goba efe e nyaka letswai le pepere," mašole a realo, a thomile go hudua. Bana ba ile ba kitima go yo tšea letswai le pepere.

"Maswika a go swana le a, ka kakaretšo a dira sopo ye botse. Eupša, e! Ge go na le dikherote, go be go tla ba kaone le go feta." Francois o kitimile a ya go lata dikherote ka tlase ga kobo.

"Sopo ye botse ya maswika e swanetše go ba le khabetše," mašole a realo ge a dutše a segelela dikherote ka pitšeng. "Eupša ga se mo go botse go kgopela se o se nago le sona." Marie o ile a kitima a ya go lata dikhabetše tše tharo ka tlase ga mpete. "O a tseba, fela ge nkabe re na le namanyana ya kgomo le matapola a se mmalwa, sopo ye e ka be e le gabotse, e swanelo tafola ya monna wa mohumi!"

Baagi ba motse ba ile ba gopola matapola a bona le marathana a nama ya kgomo yeo e lekeletšego ka leobong. Ba kitimile ba ya go di lata.

Sopo ya monna wa mohumi – le tšohle go tšwa go maswika a mmalwa. Go bile se ekego ke maselamotse!

“O a bona ge,” mašole a buša moy a re, “Ehuu!” ge a dutše a hudua nama ya kgomo le matapola. “Ee! Fela ge nkabe re bile le garase (bali) ye nnyanennyane le komiki ya maswi! Eupša – ga go botse go kgopela seo o se nago naso.”

Baagi ba motse ba tlide le garase go tšwa go setala sa dikgomo, le maswi a tšona go tšwa meriswing ya ona. Mašole a ile a hduela garase yela le maswi ka gare ga moro wo o thunyago muši baagi ba motse ba dutše ba lebeletše.

Bjalegona, sopo yela e loketše go jewa. “Ka moka ga lena le tla kwa tatso” mašole a realo.

Letšatši le le latelago mašole a ile a sepela, gomme ...

Tlogelo:
Marontho a
mararo (...) go
laetša gore
mantšu goba
tshedimošo e
tlogetšwe.

A re ngwaleng

Boledišanang ka dipotšišo tše sehlopheng sa lena gomme le ngwale dikarabo tša lena.

Ke eng ye e dirilego gore sopo e be ye bose? E be e le maswika?

Ke ka lebaka la eng o nagana gore mašole a kgonne go foraforetša baagi ba motse?

O nagana gore mašole a ya kae ge a tloga mo?

Lebaka la gore mašole a kgopele maswika le ditswaki tše dingwe ke lefe?

Ba šomišitše **ditswaki** tše dife?

Ba latetše **dikgato** dife go dira sopo?

Dipoelo tša dikgato tšeо e bile eng?

Sopo, sopo, sopo ye e tumišegago

A re ngwaleng

Kgetha mohuta wa sopo ye o hlwago o e apea kua gae.

Ngwala lenaneo la **ditswaki**

Kjonthiša gore qa o tloqelete selo.

Ngwala ditaelo setsekaneng sa pampiri,
o šomiša mafokotaelo, a bjalo ka,
hlakanya ditswaki gabotse, **kgabelela**
eie, lokela ditswaki tše meetse go
ditswaki tše di omilego. Kgonthiša
gore o fa ditaelo tše di tletšego.
O se ke wa tlogela le ge e ka ba
kqato e tee.

Balela sehlopha sa gago
motswako wa gago. Kgonthiša
gore yo mongwe le yo mongwe
o kwešiša dikgato tše o di
tšeago go dira sopo yeo.

Ka morago, ngwala kakanyetšo
ya ditswaki le ditaelo. Kgopela
yo mongwe mo sehlopheng sa
lena a qo kgonthišetše wona.

A re ngwaleng

Ditswaki Ditswaki tša sopo ya ka ya mamoratwa

Lebelela lefoko la mafelelo la kanegelo ka ga sopo ya maswika. Ga se la felela. Na o kgora go bona marontho mafelelong a mothalo? Marontho a, a ra gore kanegelo ga se ya fela. Ngwala temana ya go feleletša kanegelo.

A re boleleng

Šomiša kanegelo ya sopo ya maswika go hlama tiragatšo.

- Šomang ka dihlopha. Go swanetše go ba le baanegwa ba ba latelago mo tiragatšong ya gago: mašole a 3, baagi ba motse ba 6.
- E re lešole le lengwe le fe ditaelo mabapi le gore sopo e dirwa bjang.
- E re lešole la boraro le dire sopo, gomme o kgonthiše gore o latela ditaelo ka tshwanelo.
- Kgonthiše gore yo mongwe le yo mongwe o ba le seo a se bolelago, le gore bohle ba kgatha tema mo go direng sopo.
- Ngwala kalo ya tiragatšo ya gago. Šomiša dihlogo tše.

● Šomiša mmepe wa monaganogo gore o go thuše go beakanyetše sengwalwa sa gago ● Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinyo ● Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago ● Boletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago ● Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

A re ngwaleng

Ngwala sebolepego(sethalwathalwa) sa tiragatšo ya gago. Šomiša dihlogo tše.

Hlogo

Tema

Bolela gore kanegelo e diragala kae le gona neng.

Baanegwa

Bolela gore ke baanegwa bafe bao ba lego mo go temana, mathomong. Efa tlhalošo ya bona ka bokopana. Se e ka ba bogolo (mengwaga), mošomo goba tswalano le moanegwa yo mongwe.

Thulaganyo

Boitekeloleksperimente) ka mebala

A re boleleng

- Molalatladi ke eng?
- O bona neng molalatladi kua leratadimeng?
- Mebala ya molalatladi ke efe?
- Melalatladi e hlolwa ke eng?

A re baleng / Bala temana ye gomme o boledišane le ba sehlopha sa lena ka yona.

O ka kgolwa gore mebala ka moka kua leratadimeng e tšwa go mokgwa woo diphatalo tša lerole kua lefaufaung di bonagatšago di bilego di monago seetša sa letšatši? Ge o dira eksperimente bjo bonolo bjo, o tla kcona go bona ka mahlo a gago gore na se ke nnete goba aowa.

Diphetho ga di ke di eba bonolo go bonagala, ka fao, o swanela go dira eksperimente godimo ga tafola ka phapošing ye e fifetšego.

Tlatša galase ye telele ka meetse gomme o tšhele $\frac{1}{2}$ lehwana la go ja la maswi ka meetseng. Swara thotšhe kgauswi le galase. Bonega galase yeo ka thotšhe go tšwa mathokong a go fapanaganayane.

Tšhela $\frac{1}{2}$ sa lehwana la go ja se sengwe sa maswi, o bone gore go direga eng.

Bofelong tšhela 1 lehwana la go ja la maswi. Šuthišetša thotšhe godimo le fase. Bonega ka thotšhe go tšwa mahlakoreng a mehutahuta ye e fapanago. Lebelela gore go direga eng.

A re ngwaleng

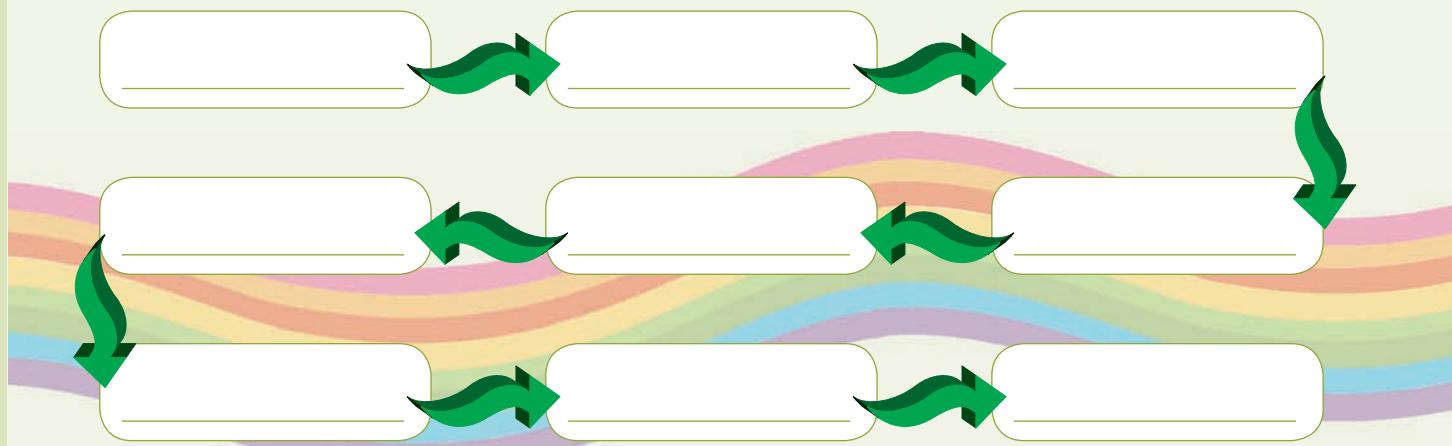
Kgetha hlogo ye kaone go feta ya tema ye, gomme o bolele gore ke ka lebaka la eng o nagana gore ke ye kaone go feta.

Mebala ye e fapanego leratadimeng

Boitekelo (eksperimente) ka mebala

Legohle la rena

- Thalela mantšu ka moka a taelo (madiritaelo) ka bohubedu.
- Ngwala mantšu ao a lego mo go tšhate ya go laetša tatelano ya ka tlase, ka lenaneo la maleba.

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu ao a tšwago mo go temana ya go la nngelile ditlhalošo tša ona go la mmagoja.

Ngwala mantšu ao a ngwadilwego ka bokoto, ka pukuntšung ya gago.

Mantšu	Tlhalošo
leratadima	ka fao motho a itshwarago ka gona
lefaufau	dilo tša go fapania
boitekelo	moya wa gase wo o dikologago lefase
diphatlo	eksperimente
boitshwaro	lefelo leo go lona maru a sepelago le efa mmala wo motalalerata
mehutahuta	ditsekana

A re ngwaleng

Dira sediko go matlema ao a lego mo temaneng ka bohubedu. Bjale ngwala mafoko a gago o šomiša matlema.

ka gare

godimo ga

go

go tšwa go

godimo

A re ngwaleng

Khalara molalatladi. Ka morago o ngwale mahlaodi a maleba mo go molalatladi.

merune	talalerata	hubedu	koporo	namune
serolane	talamorogo	ntsho	phiswa	talalerata
mastete	intiko	purepure	mouve	phepholo

Bjale ngwala mafoko a gago o šomiša mahlaodi a mmala a mararo ao o sego wa a šomiša mo go molalatladi.

A re ngwaleng

Šoma le mogwera. Yo mongwe wa lena o swanetše go fa ditaelo gomme yo mongwe a di latele. Lekola gore o bone gore mogwera wa gago o latetše ditaelo gabotse. Šomiša setsekana sa pampiri seo se lego lephepheng le le latelago.

- 1 Ngwala leina la gago mothalong wa mafelelo wa pampiri mo mollwaneng wa la nngele.
- 2 Mo mothalong wa mathomo wa pampiri ngwala dinomoro 1 go fihla go 9. Thoma go la nngele o gatiše dipampiri. Šia sekgoba gare ga nomoro ye nngwe le ye nngwe.
- 3 Dira sediko go nomoro ye 6.
- 4 Thala naledi godimo go la nngele, khoneng ya lephephene.
- 5 Mena pampiri ya gago seripagare ka botelele.
- 6 Bula pampiri ya gago, gomme o e bule go putla bogare.
- 7 Šomiša ntlhana ya phensele go phula lešoba mo bogareng bja pampiri (lefelo leo mameno a mabedi a gahlanago gona).
- 8 Thala pelo go dikologa lešoba leo o le dirilego ka mo pampiring ya gago.
- 9 Ngwala tlhakapele ya sefane sa gago khoneng ya godimo ya la mmagoja ga lephephene.
- 10 Mothalong wa mafelelo wa lephephene, ngwala lentšu leo le dirilwego kgauswi le mollwane.

A re ngwaleng

O mo tiragatšong ye e bitšwago "The Rainbow Creature". Mmago o swanela go dira khosetšhumo. Latela ditaelo lephepheng le le latelago go thala khosetšhumo, e khalare o be o e fe setlankana gore o e fe mmago.

- gempe ye khubedu ya go phadima
- mabone a matalamorogo a botala bja emeralte
- kuane ya mmala wa namune ya khutlonnethwi, ka mafofa a mabedi ao a hlomilwego godimo
- dieta tša mmala wo serolane tša felete, tša marala a matalalerata
- ditsebjana tša ntlha tše bogale tša ntiko
- lepanta le lepurepure

Aga! Se ke fešene

A re boleleng

Na o kile wa hlabo motho ka dipotšišo dipoledišanong?
 Ge o kile wa dira bjalo, botša sehlopha sa gago gore o ile wa botšollisa mang,
 le gona, ka lebaka la eng?
 Ge go se bjalo, botša sehlopha gore o kganyoga go botšollisa mang, ka lebaka la eng.
 O ka nyaka go botšisa motho dipotšišo dife, ge a kile a ba moakanyetši wa difešene?
 Ka ntle le go botšollisa, ke dithuši dife tše o ka di šomišago
 gore o nyakišiše ka ga moakanyetši wa difešene?

A re baleng

Bala poledišano ye ya Xoli Mtshali go tšwa kgatišobakeng ya
 Seventeen, ye a bego a e swere le Heny Holland,
 moakanyetši yo a šomago a le Londone, yo a
 šomago mabenkeleng a dieta a Mr Print.

Pele o thoma go bala
 • Lebelela diswantšho le dihlogo
 gomme o leke go akanya gore
 sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

XM: Go tliele bjang gore o šome le Mr Print?

HH: Go tliele motho go nna kua Londone, ke be ke se a ka ka kwa ka ga Mr Print, eupša
 ge ke thoma go dira dinyakišišo, gomme ke bona ka fao Maafrika-Borwa a ratago
 leswao le la kgwebo, ke ile ka nagana gore go ka ba kaone go nna gore ke tsene
 go mmarakwo.

XM: Ke sekhipha sefe sa Mr Print seo e lego mamoratwa wa gago?

HH: Aowi, go molaleng, ke rata sekhipha sa go gatišwa diphoofolo!

XM: O tsebega ka go hlama dikhipha tše di makatšago. Keletšo ya gago ke efe ya go
 dira dikhipha tše moswananoši?

HH: Go na le dikgetho tše ntši. Di apare ka merumo ya dibenyabje tše di ipolelago.
 Gape, ke nagana gore ke mo gobotse go apara sekhipha ka selo se se sa letelwago,
 se bjalo ka sekhethe sa mafofa.

XM: O nagana eng ka setaele sa Afrika-Borwa?

HH: Ke rata ka mokgwa wo Afrika-Borwa e gokarelago ka lerato, mebala le dikgatišo.
 Go thabiša kudu. Go na le dinaga tše ntši moo batho ba gona ba boifago go
 apara mebala.

XM: Na o rata go bala?

HH: Ke rata go eta kudu. Le gona, ke rata dikgatišobaka. Di fa botsana bja go swana le
 bja motho yo a tšerwego seswantšho a se a itokiša.

XM: O thomile o le mojenale, gomme wa ya go akanyetša dikhipha. Lehono o
 moakanyetši wa difešene yo a tsebegago kudu. O ka eletša bjang baakanyetši
 ba bafsa?

HH: Ke nagana gore batho ba bafsa ba swanetše go dira dinyakišišo mo go intasteri
 ya difešene, gomme ba lebelele mekgwa ya go
 fapano ya go šoma mo go intasteri ye. O ka
 ba moakanyetši goba motsenyafešeneng
 goba morekela maabenkele diaparo!

XM: Feleletša tše di latelago: ge ke be ke na le
 mengwaga ye 14 ...

HH: Ke be ke sa tsebe gore ke ile go dira eng.
 Eupša ke be ke dutše ke na le kgahlego
 ka go tša intasteri ya tša fešene!

A re ngwaleng

Boledišanang ka dipotšišo ka dihlopheng tša lena, ka morago le ngwaleng dikarabo.

Na Xoli Mtshali o šomela mang?

O botšišolla mang?

O nagana gore ke mang yo a ka bago le kgahlego ya go bala potšišollo ye?

Na boikemišetšo bja potšišollo ye ke eng?

Ke karolwana efe ya diaparo yeo ba bolelago ka yona?

A re ngwaleng

Hlama dipotšišo tše tharo tše o ka ratago go di botšiša Henry Holland. O se ke wa lebala go thoma dipotšišo tša gago ka tlhakakgolo le go feleletša ka leswao la potšišo.

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a ka polelopego.

Henry Holland o re o ratile go šoma le baakanyetši ba Afrika-Borwa.

Henry Holland o re, “

Xoli Mtshali o re Henry Holland ke moakanyetši wa difešene wa go tsebega.

Xoli Mtshali o re, “

Tše dingwe gape ka ga dikhipa

Henry Holland le Mr Print ba hlakantše mabokgoni/ditalente tša bona tša bokgabo le tša kgwebo go hlama setlankana se sefsa sa Dikhipa. Dikhipa di ile tša atlega kudu. Karolo ya bona ya katlego e dirilwe ke go šomiša ga bona ga baakanyetši ba bafsa bao ba sa ithutago, e lego Flora le Tina ba Floral Designs. Mr Print o nyaka gore ba ngwale athekele ka ga fešene ya bafsa.

Ngwala dihlogo tše tharo tša fešene tšeо ba ka ngwalago ka ga tšona, tša bana ba mengwaga ye 11 le ba ye 12.

A re ngwaleng

O tšeа sephetho sa go ngwala athekele ye e bitšwago, "Go phara setlankana goba go se se phare." Ge o ngwala athekele ya gago, o swanetše go botšišolla batho gomme o šomiše dithuši.

O nagana gore o swanetše go botšišolla mang? Ngwala dithuši tše pedi tša go fapana, tše bjalo ka bana, mabenkele goba baakanyetši. Efa lebaka la go kgetha dithuši tšeо di ngwadilego.

Mehuta ye mebedi ya dipotšišo

Potšišo ye e tswalegilego: yona e nyaka karabo ya Ee goba ya Aowa.

Potšišo ye e bulegilego: karabo e nyaka gore o nagane o be o naganišiše, gomme o tla fa kgopolole maikutlo a gago.

A re ngwaleng

O boledišana le bana ba mengwaga ye 12, ka gore o nyake se bohlokwa go bona ke eng ge ba reka diaparo. Na go bona tshenyegelo e bohlokwa? Lebenkele leo ba rekago diaparo go lona le bohlokwa? Se bohlokwa kudu ke eng? Go apara dilo tša fešene, goba wa apara wa iketla? Na go bohlokwa go reka selo seo se tsebegago gabotse? Na ba nyaka diaparo tšeо di tla ba tšeago nako ye telele goba e be tša go tšeа sehla se tee? Ke mang yo a tšeago sephetho sa gore go rekwa eng? Bona goba bommagobona?

Ngwala dipotšišo tša gago mo. Ngwala dipotšišo tše pedi tšeо di bulegilego tswaletšwego le tše pedi tšeо di bulegilego.

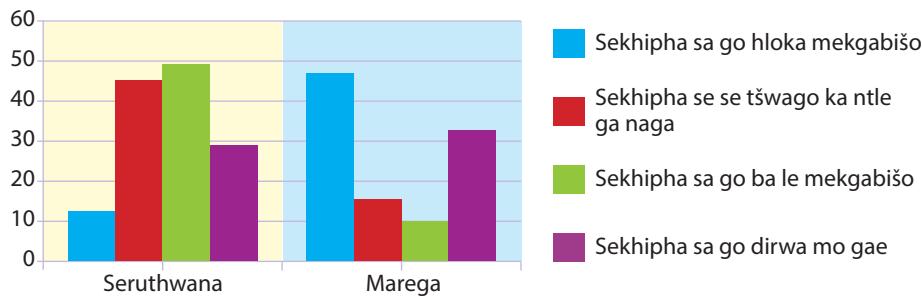

A re ngwaleng

Ka morago ga go boledišana le sehlopha sa bana ba mengwaga ye 12, o tsea tshedimošo ya dinyakiššo tša gago, o thala kerafo yeo e ithekglego godimo ga tshedimošo yeo.

Na o lemoga eng ka ga dikhipha tša go se be le mekgabišo le sa go ba le mekgabišo tša go rekišwa ka seruthwana le ka marega?

Go rekišwa palomoka ya dikhipha tše kae tša go tšwa ka ntle ga naga? Go rekišwa dikhipha tše kae tša go dirwa mo gae? Phapano ke eng?

O nagana gore ke ka lebaka la eng dikhipha tša go tšwa ka ntle di tumile ka nako ya seruthwana?

Na o nagana gore na bana ba rata dikhipha tša maina goba tša mohuta wo itšego? Efa mabaka a karabo ya gago.

Ke bana ba bakae bao ba rekilego dikhipha tša go hloka mekgabišo ka seruthwana?

Ke bana ba bakae bao ba kgethago dikhipha tša go tšwa ka ntle ga naga, ge di bapetšwa le tša mo gae?

Ke bana ba bakae bao ba rekilego dikhipha tša go hloka mekgabišo marega?

Ke ka lebaka la eng go le bjalo?

Ngwala methalo ye mmalwa o bolele gore ke eng gape ye o e lemogilego go tšwa go dinyakiššo tša gago.

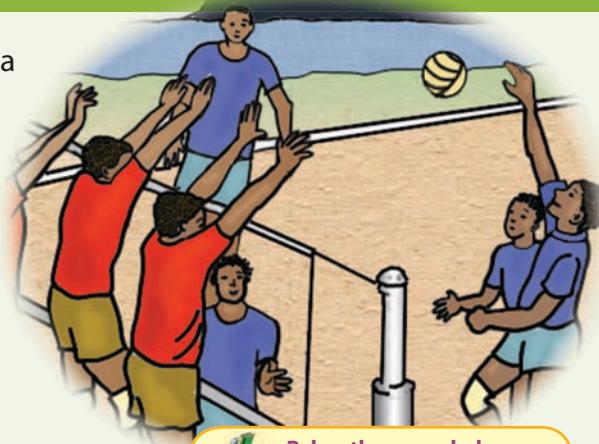

A re boleleng

Botša sehlopha sa gago gore wena o bapala mohuta ofe wa papadi. Bjale, ba botše gore melawana ya papadi yeo ke efe. Šomiša mafoko ka mokgwa wa tira.

Mokgwa wa tira: Sediri sa lefoko se dira tiro yeo e bolelwago ke lediri.

Mohlala: Mōsetsana o bethile kgwele.

A re baleng

Lebala la papadi ya kgwele ya mototompetšo la

Hout Bay le bilogana ka basetsana

le bašemane bao ba ralokago papadi ye. Na ke eng seo se ba tlišago mo

Tsebišo ka kuranteng papading ye?

Mengwageng ye e ka bago ye mebedi ya go feta maphodisa a Hout Bay ba be ba tshwenyegile ka malaeta a tikologo yeo, gomme ba be ba kgolwa gore ge ba ka ba dira gore ba be le kgahlego go tša dipapadi go tla ba dira gore ba se ke ba ba maloko a malaeta. Ka fao, ba ile ba tsenya tsebišo ka kuranteng, ba kgopela batho bao ba ka bago le kgahlego ya go ba bahlahli ba bafsa ka go tša dipapadi, ba ikopanye le bona.

Amanda Coetšee o bone tsebišo, a ba a letša mogala. "Ke nna mosadi wa mothomošweu yo a kilego a bapala kgwele ya mototompetšo." A botša maphodisa. "Go lokile", ba realo. "A re nape re thomeng." Gona mowe, Amanda a thoma mošomo wa gagwe wa go ba mohlahli wa kgwele ya mototompetšo.

Go tloga go le bodutu go ya go kgwele ya mototompetšo

Letšatši la mathomo ka holong ya sekolo, bašemane bao ba tliego ka go neneka, ba be ba bonagala ba jewa ke bodutu. Eupša ba bangwe ba bile le kgahlego, gomme ba botša ba bangwe gore bat le ba bapale. Amanda o ile a kgopela dikhamphani gore di thuše ka didirišwa. Bofelong, go bile le dihlopha tše pedi gomme tša thoma go bapala le dihlopha tše dingwe tša go tšwa Muišenburg, Cape Flats le Khyelitsha.

Naletšana e a utologa

Amanda o re naletšana ye mpsha ya go atlega, ke Thandi Nkomo. O na le mengwaga ye 11, le gona, o ile a bapalela sehlopha sa profense sa ba mengwaga ya ka tlase ga 14. Sehlopha, gape, se tsenetše makgaolakgang a profense, eupša se ile sa fenywa ke sa Algoa Bay.

E a phakiša, e a kgahliša ebile e a thabiša

Thandi o ile a tlogela hokhi, a tsenela go bapala kgwele ya mototompetšo. O re "Kgwele ya mototompetšo e lebelo, ebile e kgahliša go feta. E a thabiša."

Sehlopha sa Hout Bay se ithutiša gabedi goba gararo ka beke.

Eupša Thandi o no fela a le lepatlelong, a ipapadiša go fihla ge letšatši le sobela. O dira bjalo ka gore o a e rata papadi ye, le gona o na le maano a ka tša moso.

A re ngwaleng

Ke ka lebaka la eng kgwele ya mototompetšo (volibolo) e thomile Hout Bay?

Na dihlopha di bile le tšwelopele?

Ke nako ye kae ba dutše ba raloka kgwele ya mototompetšo?

O nagana gore sengwalwa se se tšwa kae?

Kgetha se tee sa tše di latelago, o be o fe lebaka la karabo ya gago.

1. Kanegelo   2. Tiragatšo   3. Kuranta

Efa sengwalwana se hlogo.

A re ngwaleng

Bala seo Amanda a se bolelago ka ga kgwele ya mototompetšo le dipapadi.

Ngwala se a se bolelago ka polelopego.

"Ke ralokile kgwele ya mototompetšo ke sa le yo mofsa."

Yena o rile

"Re swanetše go dira gore bafsa ba rena ba be le kgahlego go tša dipapadi gore mebele ya bona e dule e le gabotse, e phetše."

Yena o rile

A re ngwaleng

Šomiša makopanyi a a mo tlase go kopanya mafoko a. Kgonthiša gore, ge go nyakega, o šomiše lešala la maleba.

ka fao

le

eupša

Thandi o na le maano a magolo ka ga bokamoso. Thandi o hutša gore o tla fetša sekolo ka dipuelo tša marematlou, tše botse kudu. Thandi o kgona kudu kgwele ya mototompetšo. Thandi o nyaka gore bofelong a ralokele Afrika-Borwa. Thandi o ithuta ka maatla. Thandi ga a nyake gore kgwele ya mototompetšo e mo šitiše go dira mošomo wa gagwe wa sekolo. Thandi ke yo motelele. Maloko a mangwe a sehlopha, a leka go fa Thandi kgwele gore a e noše.

Tše dingwe gape ka ga dipapadi

A re ngwaleng

Feleletša temana ya mafelelo ya kanegelo ka ga Thandi, o bolele gore ke maano a mohuta mang a o naganago gore o na le ona. Ngwala, bonnyane, mafoko a mararo.

A re ngwaleng

Feleletša lenaneo le la mo tlase. Ngwala ka ga tiro ya tša dipapadi. O ka no kgetha mohuta wo mongwe le wo mongwe wa papadi wo o o ratago.

Leina la papadi	
Palo ya batho yeo e nyakegago go bapala papadi yeo	
Didirišwa tše di nyakegago	
Tekanyetšo ya bothata: bonolo, bothata, bothata kudu	
Molawana o tee wa papadi	

A re ngwaleng

Akanya o boledišana le Thandi mabapi le kgatišobaka ya sekolo sa lena. Feleletša poledišano. Šomiša mantšu a a potšišo a a latelago: mang, eng, kae, neng.

Mmegi

Ke kgolwa gore o yo mongwe wa dinaletšana tša sehlöphä sa lena sa kgwele ya mototompetšo. Sephiri sa go atlega ga gago ke sefe?

Thandi

Maano a gago a ka bokamoso ke afe?

Thandi

Mmegi

Thandi

A re ngwaleng

Bušeletša o bale temana ka ga Thandi. Tshedimošo e ngwadilwe ka tlase ga dihlogo tša go fapana, tše di ngwadilwego lenaneong la mo tlase. Kgauswi le hlogo ye nngwe le ye nngwe ngwala kakaretšo ya botelele bjo bo sa fetego lefoko le tee la tshedimošo ye e filwego ka tlase ga hlogo yeo.

Tsebišo ka kuranteng**Go tloga bodutung go fihla go kgwele ya mototompetšo****Naletšana e a utologa****E a phakiša, e a kgahliša ebile e a thabiša**

A re ngwaleng

Lebelela seswantšho se sa batho bale o ba swantšitšego ka phakeng. Letšatši le le latelago sekolong o laetša mogwera wa gago seswantšho le gona o mmotša gore batho (bao) ba be ba dira eng. Šomiša letlagotšweledi. Ngwala seo o se boditšego mogwera wa gago.

Mohlala

Bašemane ba tla be "ba namela" dithuthuthu tša bona.

*Lebaka la lefetiletšweledi
le la letlagotšweledi*

O hlama **lefetiletšweledi** ka go šomiša "be ke/be a/ be le bj.bj. (lefetile la lediri "go ba" le "be ke".

Go hlama **letlagotšweledi** ka go šomiša "tla ba" (letlago la lediri "tla ba") le "eba".

Bjale nagana gore medirwana ye e lego mo seswantšhong e tlo direga letšatši le le latelago. Ngwala lefoko ka lebaka la letlagotšweledi.

Mohlala

Bašemane ba tla be ba namela dithuthuthu tša bona.

A re boleleng

Lebelela diswantšho gomme o bolele ka tšona.
 Na dinose di šoma di le noši goba di šoma le dinose tše dingwe?
 Ke ka lebaka la eng o nagana gore se se bjalo?
 Na mehola ya go šoma mmogo ke efe?
 O rata go šoma mmogo le batho goba o rata go šoma o le noši? Efa lebaka.

A re baleng

Dinose tše di binago

Gopola ka letšatši la selemo le borutho. O dutše ka ntle mo letšatšing, o sora senotšididi. Tšohle di homotše, ka ntle ga modumo wa go bobolela fase. Go bobola go a homola. O otlolla letsogo la gago o nyaka senotšididi sa gago, gomme o a se bona. Khukhwanyane ye nnyane, ya botsotho bja go tswakana le ye mengwe mebala, e latswa morumo wa galase ya gago. Ke nose! Gabotse, ke nose ya go tsoma dijо, yeo mošomo wa yona e lego go nyaka dijо, e nyakela dinose tše dingwe ka kua phagong.

Sa mathomo se e se dirago ge e boela morago phagong ke go thakgatša dinose tše dingwe. E dira se ka go kitima e dikologa. Ge nose e bina koša ya yona, e ka

ke go re dijо di kgole. Ge e ka šikinya mmele wa yona ka go iketla, dijо di kgauswi. Bjale, dinose di tseba gore di bile di tseba gore di ile go fofa sebaka se sekaakang go fihla go senotšididi sa gago.

Ka fao, o se tšeé nako ye telele o sora senotšididi sa gago; o ka ikhwetša o šielana le dinose tše makgolo a mmalwa!

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

šikinya le mmele wa yona. Dinose ka moka di a kgobokana, tša dupelela todi mo go nose ya mosedi ka dinakana tša tšona.

Ge dinose di rata monkgo wa senotšididi sa gago, di hlokomela motsomi. Kgoši, nose ya motsomi, e tšwela pele go bolela le tše dingwe ka go di binela, e šikinya mmele wa yona.

Ge e šikinya mmele wa yona ka lebelo,

o se tšeé nako ye telele o sora senotšididi sa gago; o ka ikhwetša o šielana le dinose tše makgolo a mmalwa!

O nagana gore temana ye e tšwa kae? Swaya karabo ya gago.

A re ngwaleng

Kuranta

Puku nya
dikanegelo

National Geographic for Children

Ke ka lebaka la eng nose e latswa e nkgelela senotšididi sa mosetsana?

Ke ka lebaka la eng nose e boela bonyaumong?

Dinose tše dingwe di dira eng go bona ge eba di rata se motsomi a ttilego le sona?

Mantšu a, "go fa šedi" a ra eng? Swaya e tee ya tše di latelago.

go lebelela ka
tlhokomelogo batamela mo nose e lego gona,
bokgauswi bjo bo ka kgonagalagogo kgobokana kgauswi le
nose

Dinose di dira eng go bona gore dijо di kgole kudu goba di kgauswi?

A re ngwaleng

Mothalang wo mongwe le wo mongwe, nyalanya lentšu le lehlalošetšagongwe la lona. A mangwe mantšu mo mothalang a tloga a era selo se tee. Kgetha lentšu le le kaonekaone.

Ngwala mantšu ao a kotofaditšwego le ao a nyalanago le ona ka pukuntšung ya gago.

rimi	notlela	freimi	morumo	mollwane
mothopo	lebaka	taboga	beakanyetša	phepo
motsomi	motsomi	mohlwekiši	mohumanī	monyakišiši

A re ngwaleng

Mafoko a a arotšwe ka diripa tše tharo tše di hlakahlakantšwego.
Nyalanya dikarolo.

Dinose
Morutwana
Bana ba bangwe
Morutiši wa ka

tl̩ ba a šeditše
o tl̩ ba a eja
ba a lekile
be di bobola

ka phagong ya tšona.
sangwetše ya gagwe ya todi ya nose.
go hwetša todi phagong.
lenaneo la TV ka ga dinose.

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a ka tirwa.

Dinose di lomile mosetsana.

Dinose di dirile todi.

Lefoko la tira le la tirwa

Lefoko le ngwalwa ka tira ge sediri sa lefoko se dira tiro mo lefokong, mohlala. **Mosetsana o ūlapiša mpša.**

Lefoko le ngwalwa ka tirwa ge sedirwa se tšeа boemo bja sediri mo lefokong. Lefoko le thoma ka sedirwa e sego sediri. **Mpša e ūlapišwa ke mosetsana.**

A re ngwaleng

Beakanya mafoko a ka tshwanelo. A nomore go tloga go 1 go ya go 6.

A re direng sangwetše ya todi
Sega sangwetše seripagare.
Eja ka pela ka mo go kgonagalago.
Rothetša todi selaing sa borotho se se tšašitšwego potoro.
Bea selai se tee sa borotho se se sa tšašwago godimo ga se se tšašitšwego.
Tšaša selai se tee sa borotho ka thipa ya potoro.
Tšea dilai tše pedi tša borotho.

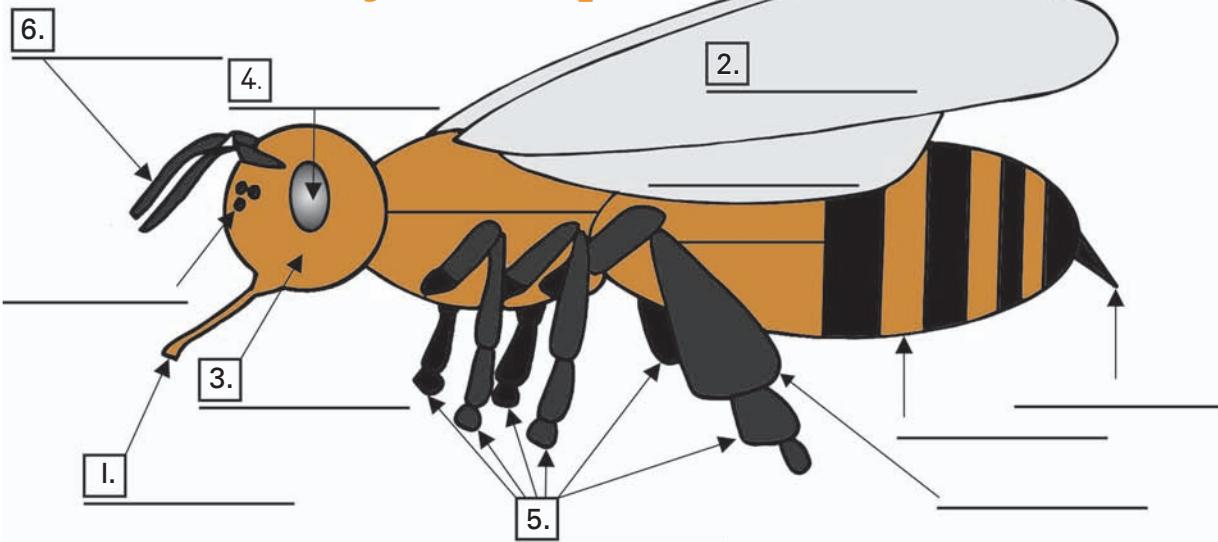
A re ngwaleng

Na o bona mapokisi ao a se nago selo mo seswantšhong se sa dinose? A fao gore o tle o kgone go phara ditlankana mo dilaiking ka go ngwala lentšu la maleba lepokising le lengwe le le lengwe.

Šomiša mantšu ao a lego mo lenaneong go phara setlankana mo laiking.

1. leleme le o ka rego ke tšupu
2. lefego
3. hlogo
4. leihlo
5. maoto
6. dinakana

Nose ya Lemapo

A re ngwaleng

Šomiša mantšu ao a lego ka lepokising go ngwala temana ya dilo tša nnete ka ga dikarolo tša nose. Kgonthiša gore temana ya gago e na le lefoko le le rwelego tabakgolo le a a thekgago, gomme o šomiše makopanyi go kopanya mafoko.

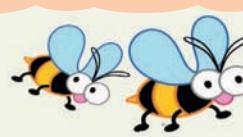
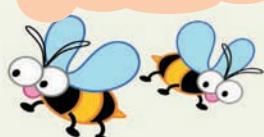
A re ngwaleng

Jimmy o na le kgahlego dinoseng, gomme o kgopetšwe go ngwala pego ka ga tšona. Le ge go le bjalo, go na le se se sa sepelego gabotse; bjale tshedimošo ye e lego pegong ya gagwe ga e ka tatelano ya maleba. Ngwalolla pego, o kgonthiše gore e na le tše di latelago.

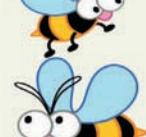
- Hlogo
- Pego ya matseno
- Tlhalošo ya gore nose ke ye bjang
- Tshedimošo ka ga mo e dulago
- Tshedimošo ka ga se e se dirago
- Pego ya bofelo ye e akaretšago pego.

Ka morago ga ge o beakantše pego gabotse, dira tše di latelago:

- Thalela mahlaodi ka botalalerata.
- Dira sediko go mašala.
- Thalela madiri ka bohubedu.
- Thalela mahlaodi ao a re botšago gore dinose di lebelega bjang ka botalamorogo.

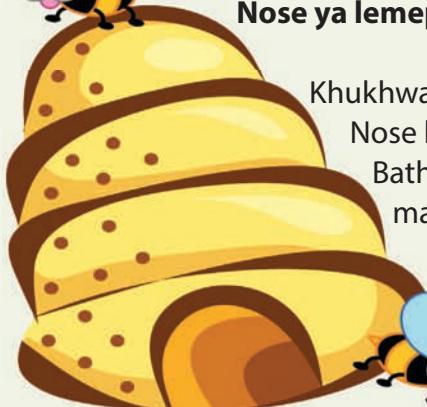
Dinose tše di kgoboketša manopi gore di dire todi. Di bina godimo ga lemepe, go laetša dinose tše dingwe gore matšoba a makaonekaone a todi a mo kae. Dinose tša todi di ka fofa dikelometara tše 20 000 go nyaka manopi a a lekaneng todi ya 500 g.

Mmala wa nose ke boserolane bjo bo tagilego le mmala wa namune. Botelele ke 12 mm, e na le maoto a tshela. Nose e na le dikarolo tše di ahloganego tše tharo.

Nose ya lemepe

Khukhwanyane ye e dula dikarolong ka moka tša Afrika-Borwa.

Nose ke khukhwanyane.

Batho ba bantši ba rata todi yeo dinose di šomago ka maatla gore di e dire.

A re boleleng

Dikhankaru di dula fela ka Australia. Na go na le phoofolo yeo o e tsebago, ya go dula fela ka Afrika-Borwa? Hlalošetša sehlopha sa gago ka ga phoofolo yeo. Go na le seo o se tsebago ka dikhankaru? Ge go le bjalo, ke eng? Lebelela diswantšho tša dikhankaru gomme o bolele ka tšona.

A re baleng

Kopana le khankaru – mma yo a makatšago – motlolatlola ka lebelo

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Ge motho a ka go kgopela gore o hhole phoofolo ya sebopego sa go segiša, kgonagalo ke gore o tla swara bothata bja go nagana ka phoofolo ya go tlabu le go kgahliša go feta khankaru.

Dikhankaru di dula fela ka Australia. Di ja bjang gomme di sepela ka go fofa. Di na le lebelo kudu le gona di kgora go kitima dikilometara tše masometshela ka iri (di feta pere gannyane ka lebelo). Di kgora go taboga go fihla go dimetara tše tharo.

Dikhankaru di diriša meno a tšona a mo pele go sohla. Ge meno ao a šetše a lapile, a wa ka bo ona. Meno a mangwe a ya pele go ema sek gobeng sa ao e lego a kgale. Ge e na le mengwaga ye masomehlano e diriša meno a yona a mafelelo.

Khankaru e na le mokotla. E swara ngwana wa yona yoo a bitšwago “joey” ka moo gare ga mokotla woo go fihlela e kgora go ithhokomela.

Ka mokgwa woo e golago ka gona go a kgahliša.

Ka morago ga matšatši a masometharo-tharo a go gola ka gare ga popelo ya mmago yona, e lebelelega bjalo ka seboko sa mmala wo mopinki wa go tiba. E ka ba disentimetara tše tharo ka botelele. Maoto a yona a morago a thoma go gola.

Maoto a pele ao e lego a mannyane kudu a tiile kudu go e thuša go namela ka gare ga mokotla wa mmago yona. E tla dula ka gare ga mokotla wa mmago yona tekano ya dikgwedi tše tshela e enwa maswi go tšwa go mmago yona. Mo nakong ye, e fetoga go tšwa go mmala wo mopinki gomme ya ba khankaru yeo e feletšego yeo e nago le maboya. Maoto a pele le a morago a thoma go gola le go tia. Ditsebe, mahlo le nko le tšona di thoma go gola ka botlalo.

Khankaru, mme wa makgonthe!

A re ngwaleng

Na o nagana gore khankaru ke phoofolo ya sebopego sa go segišago?
Ka lebaka la eng?

Na meno a khankaru a fapanabj ang le a gago?

Na khankaru e sepela bj ang?

Na o nagana gore ke batswadi ba makgonthe? Ka lebaka la eng?

Na khankaru e na le lebelo le lekaakang?

Na ngwana wa khankaru o bitšwa eng?

Na ke ka lebaka la eng mmagoyona a na le mokotla?

Na ngwana wa khankaru o dula nako ye kaakang ka gare ga mokotla wa mmagoyona.

A re ngwaleng

Kgetha lentšu go tšwa lenaneong le lengwe le le lengwe leo le nago le tlhalošo
yeo e nyakilego go swana le lentšu leo le ngwadilwego ka bokoto. Ngwala
mantšu ao a ngwadilwego ka bokoto ka gare ga pukuntšu ya gago.

makatša	bapadiša	tlaba	šelete	segija
mokotla	sekhwama	moraba	kgetsi	potla
kgahliša	thabiša	goketša	botse	gogela
hloma	gola	katologa	oketšega	ahlamiša

A re ngwaleng

Fetolela lefoko le gore le be potšišo. Šomiša lentšu leo le lego ka
mašakaneng. O se ke wa lebala leswao la potšišo

Mohlala

Dikhankaru di dula ka Australia fela. (**na**) **N**a dikhankaru di dula ka Australia fela?

Dikhankaru di ja bj ang, dienywa le ditloo. (eng)?

Dikhankaru di kgora go taboga dimetara tše
tharo go ya godimo. (bj ang)?

Go nagana ka ga dikhakanru

A re ngwaleng

Diriša lepokisana la tshedimošo ka gare ga lenaneo go ngwala temana yeo e nago le dintlha mabapi le khankaru.

Leina:	khankaru
Botelele:	0,6 – 1,5m
Boima:	18-95 kg
Lebelo la godimo:	55 km/h (ka iri)
E phela nako ye kaakang:	9-20 mengwaga
Mmala:	tshehla, sotho, pududu
Dijo tša mmamoratwa:	bjang

A re ngwaleng

Mma wa khankaru o tshwenyegile ka ngwana wa gagwe. O a bitša o tla go yena a tabogataboga. Tše ke tše dingwe tša tše ba di boletšego. Šomiša leswao la tlabego.

KHANKARU:

Ke go boditše gore o boele ka gare ga mokotla wa ka ka seripagare go tšwa go iri ya bohlano. O a tseba gore le dikela ka pela marega le gona ga go a bolokega gore o be o le kua ntle!

NGWANA:

KHANKARU:

NGWANA:

Aowa hle mma, ke be ke sa ipshina. Na bjale re ka ja dilalelo?

KHANKARU:

NGWANA:

KHANKARU:

NGWANA:

A e be boroko. Ke a go rata!

● Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago ● Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinyo ● Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago ● Boletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago ● Ka morago, ngwala bothakga ka pukung ya gago.

Pego ka ga nna!

A re ngwaleng **Na o itseba bokaakang?**

Akanya e le wena mmegi wa kgatišobaka. O ka ngwala pego ka ga wena? O be o ka reng? Tsela ya go itseba še.

Ka tlase ga hlogo ye nngwe le ye nngwe mo tlase, ngwala dikgahlego tša gago, dikhwalithi, mabokgoni le mehola.

Dikgahlego tša ka

Mehlala: go bapala kgwele ya mototompetšo, go thala, go apea

Mabokgoni a ka le ditalente

Mehlala: seapei sa maemo, go kgora kudu go bolela metlae, go ithuta dikhomphutha

Dikhwalithi tša ka

Mehlala: go ba le tlhokomelo, go kgora go phedišana le batho, go se bolele kudu, (na le) mafolofolo

Mehola ya ka

Mehlala: botshepegi, go botega, go šoma kudu

Ke kgona go

šoma le sehlapha le go šupa mabaka a go šoma le ba bangwe

kgatha tema dipoledišanong

bala sengwalwa sa go ba le tshedimošo

araba dipotšišo tša go tšwa go sengwalwa sa go ba le tshedimošo

kgoboketša tshedimošo go tšwa go kerafo

šomiša maswaodikga a maleba

sekaseka tshedimošo go tšwa go kerafo

ngwala tshedimošo ka polelopego, ke šomiša ditsebjana

ngwala dipotšišo tše di butšwego le tše di tswaletšwego

bopa kgopololego le go fa mabaka

akaretša tshedimošo go tšwa go kerafo

šomiša polelotira le pbolelotirwa

bala pego, fa pego, fa hlogo le go ngwala pego

nyalanya mantšu le dithhalošo tša ona

šomiša makopanyi go kopanya mafoko le go šomiša mašala a maleba

ngwala temana go feleletša sengwalwa

feleletša lenaneo

šomiša diswantšho go ngwala sengwalwa

feleletša poledišano ka go šomiša mabotšiši a maleba

akaretša tshedimošo

šomiša lefetiletšweledi le letlagotšweledi

šupa mothopo wa sengwalwa

nyalanya dikarolo tša lefoko

ngwala mafoko ka polelopego

beakanya tshedimošo

phara setlankana seswantšhong

ngwala temana ya dintlha, ka go kgonthiša gore go na le hlogo le

mafoko a go thekga

šupa mahlaodi, mašala, madiri le mabotšiši

fetola dipego e be dipotšišo

Morero wa 4: Ntlha le boitlhamele

Go itlhamele mafase

Kotara ya 2: Beke ya 5 - 6

49 A re direng morethetho 104

Go kgatha tema dipoledišanong tša dihlopha.
Go bala limeriki.
Go šupa sebopego sa limeriki.
Go ntšha maikutlo.
Go araba dipotšio tše di itšego.
Go bala sereto ka lebelo.

50 Morumokwano 106

Go šupa mantšu ao a nago le morumokwano
Go ngwala mafoko a a nago le morumokwano.
Go šomiša tshwanthanyo mo mafokong.
Go šupa dipatrone tša morumokwano.
Go ingwalela limeriki.
Go šupa mešito ya dinoko.

51 Thetho ye nngwe gape 108

Go bolela ka ga sehla sa gago sa mamoratwa.
Go bala sereto sa go bolela ka ga lehlabula.
Go araba dipotšio tše di itšego ka ga sereto.
Go fa ditlhalošo tša dikafoko.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Go šupa mothofatšo.
Go ngwala sereto sa gago ka go šomiša mothofatšo.

52 Go šoma ka mantšu 110

Go balela sereto godimo le molekane.
Go šupa mantšu a go ba le morumokwano
mo seretong.
Go šomiša mantšuthalooši ka ga selemo.
Go ingwalela sereto sa go ba le
morumokwano ka ga selemo.
Go ngwala mafoko a o thekgilwego ke
seswantšho ka go šomiša lebjalešweledi.
Go thalela madirí mo mafokong.
Go ngwala temana ka go šomiša mahlathi a
go halooša.

53 Iilo! A sereto sa go makatša! 112

Go bala sereto.
Go diragatša sereto pele ga sehlopha sa
gago.
Go fa sereto hlogo.
Go araba dipotšio tše di itšego ka ga sereto.
Go ngwala mantšu a go halooša.
Go halooša ditlhalošo tša mantšu.
Go fa lebakla la go rata goba go se rate sereto.
Go šupa malahlelwla le maswao a tlabego.

54 A re itlhameleng 114

Go lebelela mantšu ka pukuntšung.
Go lebelela mantšu ka pukuntšung go laetša
kutu le tlhalošo.
Go ingwalela sereto sa go šomiša peakanyo
ye e itšego ya morumokwano.
Go halooša sethalwa.
Go thala seswantšho sa go nyalana le sereto.
Go šupa poeletšomedumo mo seretong.
Go hlama maina a diphoofolo ka go šomiša
poeletšomedumo.
Go ngwala sereto ka go šomiša
poeletšomedumo.

55 Ke mang?

116

Go bolela le modirišani ka ga yena goba ka
ga motho yoo a ratago go ba yena.
Go itlhaloša.
Go bala sereto.
O fa sereto hlogo.
Go šupa seboledi sa sereto.
Go araba dipotšio tše di itšego ka ga sereto.
Go bolela ge eba o rata theto ya go ba le
morumokwano.
Go dira sediko go dikologa mainakgopololo.
Go ingwalela mainakgopololo.
Go ngwala lefoko ka go šomiša leinakgopololo.

56 Ka fao ke kgonago go ikgopolela ka gona? 118

Go ngwala temana ya go halooša ka go
šomiša mainakgopololo.
Go ngwala sereto ka ga wena ka go šomiša
thulaganyo ye itšego.
Go bala sereto sa go šomiša leinakgopololo.
Go šupa tshwantšhišo mo seretong.
Go fetola tshwantšhišo gore e be
tshwantšhanyo.

Ditaelo

Kotara ya 2: Beke ya 7 - 8

57 Nonwane mabapi le tlholego ya Barwana 120

Go boledišana ka ga tlholego le sehlopha sa
gago.
Go bala nonwane ya kakanyatlhaloošo ya
Barwana.
Go araba dipotšio tše di itšego mabapi le
nonwane ya kakanyatlhaloošo.
Go šupa tlhalošo ya lentšu le, Morwana.
Go ngwala temana.
Go hwetša mantšu ka go sengwalwa le go
nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

58 Go nagana ka ga Mmaseletswana 122

Go hlopha mafoko gore go hlangwe temana ye
e kgohlaganego.
Go šomiša maswaodikga a maleba.
Go ngwala temana ya go halooša.
Go šomiša makopanyi.
Go feleletša lenaneo ka go šomiša mahlaodi a
go bapiša.
Go fetola pego gore e be potšio ka go
šomiša mabotšiši a itšego.
Go šomiša leswao la potšio ka mokgwa wa
maleba.

59 Phikoko e hwetša moputso 124

Go boledišana ka ga seswantšho sa phikoko.
Go bala nonwane ya kakanyatlhaloošo ka ga
phikoko.
Go araba dipotšio tše di itšego ka ga phikoko.
Go kgethela kanegelo hlogo.
Go halooša gore ke ka lebaka la eng kanegelo
ka ga phikoko e le nonwanetsholo.
Go fa kgopolo ka lebaka.
Go šupa ditlhalošo tša dika.

60 Tše dingwe gape ka ga phikoko 126

Go šupa hlogo le mafoko ao a thekgago, mo
seretong.
Go ngwala sereto o tlogela tshedimošo
ye e sego ya maleba.
Go feleletša lenaneo o šupa baanegwa,
tikologo, ditiro tše di išago go thulana le
thutasetho ya kanegelo.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošišo tša ona.
Go šomiša mantšu a go halooša phikoko pele
le morago ga go fetogafetoge.
Go fetosa mafoko go tloga go poleloseboledi
go ya go polelopepegelo.

61 Anansi, segokgo sa megabaru le Khudu 128

Go rarolla tlhalošo ya nonwanetsholo go
tšwa go diswantšho.
Go gopolela pele ka ga nonwanetsholo go
tšwa go diswantšho.
Go bala, ka morago wa araba dipotšio tše di
itšego ka ga nonwanetsholo.
Go šupa kgopologkolo, thulaganyo le
moanegwa.
Go bolelela pele gore nonwanetsholo e ile
go fela bjang.
Go bala pukutšhomu ka lebelo go hwetša
tshedimošo.
Go šomiša dihlogo go hlama mantšu a mafsa.

62 Tše dingwe gape ka ga Anansi 130

Go beakanyetša kanegelo.
Go šupa kgopologkolo, thulaganyo, tikologo
le baanegwa.
Go šupa mahlaodi go halooša Anansi,
segokgo.
Go ngwala mafoko ka go šomiša mahlaodi.
Go botša ba sehlopha sa gago ka ga yo
mongwe yo o mo tsebago, ka go šomiša
mahlaodi.
Go ngwala tatelano ya ditiragalo ka go
šomiša makopanyi.
Go feleletša mafoko ka go šomiša
modirišogo.
Go fa lefoko maswaodikga ka go šomiša
dithhakgolo, dikhutlo, fegelwana, leswao
la potšio le ditsebjana.

63 Ka fao pitsi e hweditšego methalo ya yona ka gona 132

Go šupa kanegelo ye o ka rego ke nnete.
Go bolela kanegelo yeo o ka rego ke nnete.
Go bolela ka ga khabara ya puku, o bile o šupa
mokgabiši, tshedimošo go tšwa khabareng
gomme a bonela pele seo se tiliego go
direga ka mo kanegelong.

Go bala kanegelo.
Go araba dipotšio tše di itšego ka ga
kanegelo.

Go šupa pharologano gare ga kanegelo ya
nnete le nonwane ya kakanyatlhaloošo.

Go šomiša makopanyi go kopanya mafoko.

64 Itlhamele kanegelotsholo ya gago 134

Go šupa ditlhalošo tša tshwantšhanyo le
mothofatšo.
Go ngwala lefoko ka go šomiša
tshwantšhanyo.
Go fetola mafoko go tšwa go botee go ya go
bontši.
Go ngwala nonwane ya kakanyatlhaloošo.
Lenanetekolo

A re direng morethetho

A re boleleng

Na o kile wa ba mathateng a go raga kgwele gomme wa pšhatla selo?
Botša sehlopha sa gago gore go diregile eng.

Na Ferrari ke sefatanaga sa go tura? Bolela gore ke ka lebaka la eng o nagana bjalo.

Na o tseba motho yo a nago le sefatanaga sa posh? Botša molekane wa gago gore ke se sebjang.

A re baleng

Go bala direto.

Go kile gwa ba le naletšana ye botse**Ye e bego e nagana go tsena motse****Go fihlela e wela fase****Ya bonagala e le tlase****E tsebile gore e ka se ye gabotse.**

Boitlhamelo

Mohuta wo wa sereto o bitšwa limeriki

A re ngwaleng

Ke sereto sefe se o
naganago gore se
segija go feta? Efa
lebaka.

Go be go na le monna wa Ferrari**Yo a bego a kitima Kalahari****Go reka dipuku dingwe**
A bona batho ba bangwe**A nyaka go di rwala ka thari.**

Boitlhamelo

Go be go na le monna yo mongwe
a etšwa Peru**Yo a lorilego a ejá seeta a re ke setšhu.****A tsoga bošego bongwe,****A tsena motseng mongwe,****A khunama gona fao fase ka ditšu.**

Boitlhamelo

Fetola taelo gore e be

Lebelela dilimeriki ka tlhokomelo gomme o bolele gore na tše di latelago ke nnete
goba maaka. Swaya N ge e le "Nnete" gomme o swaye M "Maaka"

Dilimeriki di na le methalo ye mehlano	N	M
Dilimeriki ke direto tše di laetšago phišego	N	M
Methalo seretong sa limeriki e na le morumokwano	N	M

A re ngwaleng

Na o nagana gore monna wa Ferrari le lekgarebe la naletšana ba be ba nagana gore ke ba ba kgethilwego? Efa lebaka.

Monna wa Ferrari o be a nyaka go dira eng?

Go diregile eng ka monna yola a lorilego ka ga seeta sa gagwe?

O nagana gore limeriki ya go bolela ka seeta e a segiša? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Ge o bala sereto ka lebelo, o nyakana le mošito wa sona. Se se tloga se le bonolo. Balela sereto godimo, o ipalela, gomme o theeletše dinoko tše o di gatelelago. Dinoko tše dingwe di a gatelelwawa, tše dingwe, aowa. Mohlala: Mo go wona re swaile dinoko tše di gatelelwago, ka **X**, gomme, tše di sa gatelelwego, ka **✓**.

Mohlala: **Ba bolle mo ba bego ba ile ka senamelwa?**

Bjale leka go bala sereto se ka lebelo. Šoma le mogwera wa gago. Sa mathomo, phaphatha matsogo, go ya ka morethetho wo o kwagalago ge go bolelwawa. Swaya dinoko tše di gatelelwago le tše di sa gatelelwego.

Leobu le fetola mebala ya lona;

Le ka swana le mohlare ka morago la swana le leboto;

Ke lefšega ebile le na le dihlong le gona ga le nyake go bonwa,

Ka fao, le no dula fase mo bjanyeng la bjala llone,

Gomme la itira tše o ka rego ga se lona selo le gannyane.

A re ngwaleng

Ngwala mantšu a go ruma ka go swana le a a lego mo tlase:

noga	bobedi	roko	karolo	lokile

A re ngwaleng

Bjale, šomiša a mabedi a mantšu a, o ngwale
mafoko a mabedi a go ruma ka go swana:

Möhlala:

Lebelela noga.

E a nanoga

A re ngwaleng

Lebelela sereto sa go bolela
ka leobu, gape. Sereti se re le
kgon a go swana le mohlare,
goba leboto. Sereti se šomiša tshwantšhanyo. O nagana gore sereti se ra eng
ge se re **leobu le swana le mohlare?****Tshwantšhanyo**Tshwantšhanyo e šomiša mantšu
a, "bjalo ka", go bapetša selo se
sengwe le se sengwe, le ge e ka ba
dikgopololo.Möhlala: O ya gödimö le fase
bjalo ka nose.Ngwala ditshwantšhanyo tša gago tše tharo, o be o hlaloše gore di ra eng. Šomiša diphere tše tša
mantšu ka go ditshwantšhanyo tša gago.

öpela

le

nonyana

lebelo

le

mpšhe

hubedu

le

madi

A re ngwaleng

Direto tše dingwe di ruma ka go swana. Direto tše di rumago ka go swana di na le methalo ya dipatrone tša go ruma ka go swana. Go na le mokgwa wo o kgethilwego go laetša gore ke methalo efe yeo e rumago ka go swana.

Ngwala **A** kgauswi le mothalo wa mathomo. Ge lentšu leo le lego mafeleleong a mothalo wo o latelago le ruma ka go swana le lentšu la mafelelo mothalong wa **A**, ngwala **B** mafelelong a mothalo woo wa bobedi. Ge o hwetša lentšu la go se swane le la mafelelong a A, ngwala B. Bala limeriki ye, ka morago o arabe dipotšišo:

Go kile gwa ba mosetsana wa go tšwa Nee	(A)	Limeriki ye e na le methalo ye mekae?
Yo a alago fase sejo sa go swana le lee		
Wa maitshwao a mabe		
Wa go logela mmagwe manomabe		Ke mantšu afe ao a rumago ka go swana? Laetša patronye ya merumo ya go swana. Re go thometše patronye.
O dirile tatagwe gore a rore, a be a bee		

A re ngwaleng

Bjale, ingwalele limeriki, o thoma ka tsela ye:

Go kile gwa ba mošemanne wa go kgona go opela

Lapologa

Phaphatha matsogo go laetša dinoko mo mantšung
a. Gopola morethetho wo tee o emela senoko se
tee. Bjale, aroganya mantšu go ya ka dinoko mo
mantšung a.

Mohlala:

Khonsata khon/hsa/ta

Willie Wonka le fabriki ya tšhókolete

dibapadi tša volibolo

A re boleleng

A re baleng

Go šoma dihlopheng tša lena.

• Sehla sa gago sa mamoratwa ke sefe? Efa lebaka.

• Ke sehla sefe seo o se beago moragorago lenaneong la dihla. Efa lebaka.

Mešomo ya lehlabula

Selemo se thomile go otsela bjalo;
Go se kgale go tla ba go otselwa.
Matšoba a khupetša dihlogo tša ona,
Sehla se sengwe se a tswalela.

Lehlabula le a batamela;
Selemo se thomile go otsela bjale,
Le fela pelo gore le thomiše,
Le na le mošomo wo le nyakago go o dira,
Pele lehlwa le ewa.

“Ke swanetše go penta matlakala,” a realo
A be mebala ye mehubedu le ya gauta,
Gomme ke rake dinonyana,
Pele go thoma go tonya kudu.

Matšatši a borutho bja letšatši a a fokotšega;
Ke tla oketša ka go tonyanya, moyo ya ka
o a kgahla,
Re tla ikhutša go fiša ga selemo,
Ga ke ithole.

Ke šaletšwe ke go dira selo se tee;
Mošomo wa ka o batametše go fela,
Matlakala ke tla a fetola bošwahlašwahla
bj a sekgobotho,
Gore bana ba ipshine ka lethabo la selemo!”
Joanna Fuchs (e amantšwe)

A re ngwaleng

Ahlaahla dipotšišo le molekani wa gago, ka morago le arabe dipotšišo.

Sereto se bolela ka sehla sefe sa ngwaga? Swaya karabo ya maleba.

	Seruthwana	
	Selemo	
	Lehlabula	
	Marega	

Go tlile go diragala eng ka selemo?

Matlakala a fetoga mmala ofe pele a ewa mehlareng?

Lehlabula le tlile go dira eng ka matlakala gore bana ba bapale ka ona?

Efa tlhalošo ya dikafoko tše:

batametše go fihla

sehla se a fela

A re ngwaleng / Nyalanya mantšu kholomong ya go la nngele, le mantšu a go la mmagoja.

otsela
fela pelo
bošogošogo
tapološo
palegile
mošomo

tiro; mošomo
tiile, gape omeletše
khutša
itlhaganetše
otsela
fodile

A re ngwaleng

Thalela mehlala ye mene ya mothofatšo ka go sereto.

A re ngwaleng

Bala košanatlhaletšo ya bana. Na o kgona go bona ka fao kgomo, mpša le sebjana di fiwago dipharologantšo tša setho ka gona?

Itlhamele sereto seo mo go sona o šomišago mothofatšo.

Tshwantšhišo: Tshwantšhišo e tšweletša ntlha goba e thala seswantšho sa polelo ka go šomiša papišo. Tshwantšhanyo e bolela gore o swana le selo se sengwe (**leobu le ka swana le mohlare**); tshwantšhišo e re thwi – e re o selo seo (**leobu ke mohlare**). **Mothofatšo** ke mohuta wo mongwe wa tshwantšhišo, moo dipharologantšo tša motho di fiwago selo se sengwe, seo e sego motho.

Mohlala: Lewatle le betħile ka pefelo.

Dumela wena kgomo mmelegabatho,

Ke gahlane le katse le mpša ba eme le motho,

Ka go bona o fofafafa o rothiša maswi o duma;

Mpša e segela godimo e re o a loma,

Go bona tšeob sebjana sa ipha naga,

Se tħaba go kgopelwa go dubišwa leraga.

A re boleleng

- Balela godimo sereto sa **Mešomo ya Lehlabula** le molekani wa gago.
- Na o lemogile gore mantšu a mangwe a ruma ka go swana?
- O hwetša mantšu a go ruma ka go swana methalong efe? Na se se diragala temathetong ye nngwe le ye nngwe?

A re ngwaleng

O tlie go ingwalela sereto se se nago le morumokwano.

Bala methalo ye ya mo tlase. Ke methalo ya mathomo ya sereto sa go bolela ka marea. Mantšu a mafelelo a methalotheto ye mebedi ya go latelana(phere) e ruma ka go swana.

Ka Mošupologo dipula tša go tonya di be di tsorotla
Ditsela di be di tletše dikgomo di gotla.

Phefo ya Labobedi e loma ditsebe
E tonya wa go tšidifatša le lebebe.

Bjale ngwala sereto sa go swana le seo ka ga beke ya selemo.

Sa mathomo ngwala mantšu ka moka ao o ka naganago ka ga ona go hlaloša boso bja selemo. Bona ge eba go na le a mangwe ao a rumago ka go swana. Ngwala mantšu a mantšinyana a o ka a šomišago gore a rume ka go swana le mantšu ao o šetšego o na le ona. Bjale o ka šomiša mantšu a go go thuša go ngwala sereto.

Gopola go šomiša mantšu ao a rumago ka go swana mafelelong a phere ye nngwe le ye nngwe ya methalo. Gomme o thome temana ye nngwe le ye nngwe ka "Ka". Mohlala: **Ka Mošupologo, letšatši leratadimeng le le botala bja legodimo**

Ngwala sereto sa gago sa go ba le morumokwano mo.

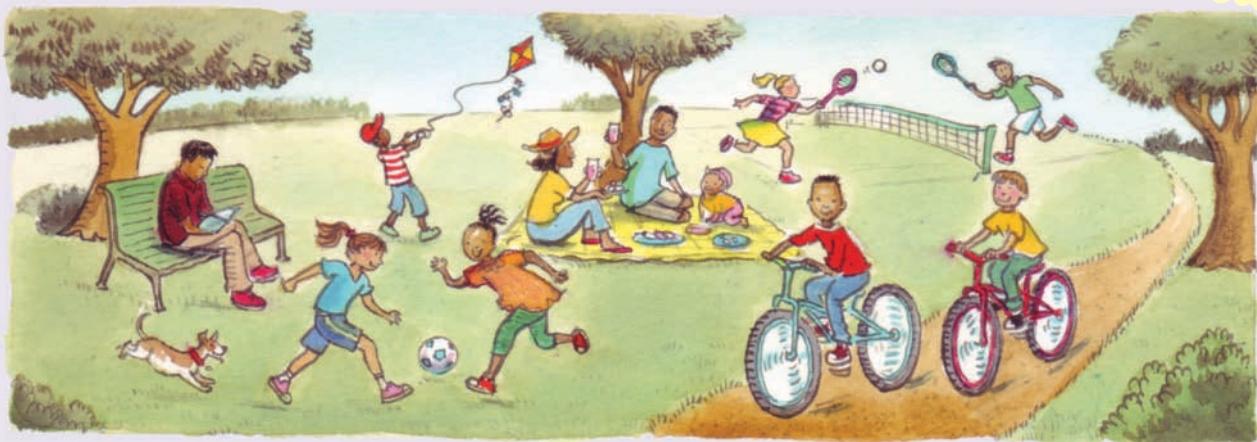
Temathetho ke sehlopha sa methalo mo seretong. Direto tše dingwe di na le temathetho e tee, tše dingwe di na le ditemathetho tše ntši. Sereto sa "Mešomo ya Lehlabula" se na le ditemathetho tše tlhano.

A re ngwaleng

Botša sehlopha sa gago gore batho ba ba dira eng. Šomiša lebaka la lebjaletšweledi. Bjale ngwala mafoko a gago o be o thalele madiri.

Re šomiša lebjaletšweledi go bolela ka ga tiragalo ye e diragalago gona bjale. Re bopa lebaka le ka go šomiša sa le lediri le lego ka lebjale. Mohlala: Noga e sa thelela.

Mohlala: Basetsana ba sa bapala kgwele ya maoto.

A re ngwaleng

Lebelela sereto sa "Mešomo ya Lehlaula" gape. Moreti o šomiša mahlaodi go hlaloša Lehlabula. Go ena le gore a re "**phefšana**" o re "**phefšana ye tshehlana**"; go na le gore a re "**tlhatlagano ya matlakala**" o bolela ka "**matlakala a matala**".

Ngwala temana ya methaladi ye mene ka ga sehla sa ngwaga. Šomiša mahlaodi go dira gore bongwadi bja gago bo be le bophelo.

Ijoo! A sereto sa go makatša!

A re boleleng

Ke rata papadi ye mpsha
 Ke thabela go bona ye mpsha,
 Ba fofa tše ekego ke magotlwana,
 Ba bangwe ba bona ba fofa eke ditawana,
 Ba rakile mahodu.
 Baemanokeng ba goa,
 Bjalo ka maribiši,
 Ge baraloki ba phoša bolo,
 Ya mahlo a magolo, ka hlogo ya nkekenene,
 Gomme gae gona mosegare,
 Ba goba bjalo ka ge nke,
 Ba tla go ba bolaya,
 Ka mantšu a bona a bonolo.
 Ge baraloki ba lwela go swara bolo,
 Melomo ya babogedi,
 Etšwa manga ka lebaka la go letša melodi,
 Ge sehlopha sa bona se lahlegelwa,
 Ba kwa bohloko le go tlala lehufa,
 Gomme ba thabela go bona papadi e fela.
 Gomme ba menagano ye mebe,
 Le monna ka mahlo a mahubedu,
 A tlie a rotogile makgatheng ga dikgwa,
 Gomme a thabela go ipona a boela gae!
 Nngwe, pedi! Nngwe, pedi; go ya pele le pele,
 Legare la ya la jewa ke rusu!
 O ile a e tlogela e hwile, ka hlogo ya yona,
 Gomme a boela gae a fofafafa.
 (Mongwadi ga a tsebje.)

Bala sereto se gomme ka morago o diragatše tematheto ya bobedi, ya boraro le ya bone mo pele ga sehlopha sa gago.

Efa sereto se hlogo.

A re ngwaleng

Moreti o šomišitše mantšu a mantši a maitirelo. O nagana gore ke ka lebaka la eng a dirile se? Swaya karabo ye o naganago gore e nepagetše.

O be a nyaka gore sereto se be sa mehlolo.
O be a nyaka gore babadi ba inaganele ge ba bala sereto.
O be a tšwafa kudu go šomiša mantšu a nnete.
O be a sa nyake gore babadi ba kwešiše sereto.

O diragaditše karolo ye nngwe ya sereto. O nagana gore sereto se bolela ka ga eng?

Ge o ka gahlana le leribiši mo leswiswing, na le ka go tšoša? Efa lebaka.

Ngwala dilo tše tharo tše di hlalošago leribiši.

Ngwala se o naganago gore mantšu a ra goreng.

seketsa

rakediša

baemanokeng

mahodu

boso

leswiswi

Na o ratile sereto se? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Hlogo ya lephephetshomo le, **Ijoo! A sereto sa go makatša!** E na le maswaotlabego a mabedi. La mathomo le ka morago ga lelahlelwa le le lego lentšu le le kopana, le le šomišitšwego go hlagiša makalo.

Thalela malahlelwa gomme o dire sediko go maswao a tlabego mo go sereto se sekopana se se latelago:

Ge Motswaledi a be a swerwe ke sehuba, hu-hu-ethiaa,

Ngaka e be e tseba gore e dir -re hu-hu-ethiaaa.

E fodišitše bolwetše

Ka lemao ke bogetše

Ge Motswaledi a bolela ditšiebadimo a lla...

Heela! Go botse!

Ijoo! Ke eme ka ntle!

Ijoo! Mošemane yo mongwe ba mo thuntšhitše!

Malahlelwa ke mantšu ao a šomišetšwago go tšweletša maikutlo a maatla goba maikutlo a tšhoganyetšo. A tsenya mo mafokong – gantsi kua mathomong – go tšweletša makalo, go tenega, boitumelo, lethabo goba phišegelo

Leswaotlabego (!) le šomišwa ka morago ga lefoko le le tšweletšago maikutlo a maatla kudu.

A re ngwaleng

O thekga seholpha sefe sa kgwele ya maoto? O ikwa bjang ge se lahlegelwa ke papadi? Na o a bone?

Aowa! ka gobane ga di gona. Ke mafoko ao a itiretšwego.

Bjale nyaka **papadikgolo**. O tla lemoga gore ke kopanyo ya papadi le kgolo. Mongwadi o itiretše se le yena. Na dibapadi tša kgwele ya maoto di na le lebelo? Ke mantšu afe ao a go botšago se? Efa lentšu le lengwe le le lengwe leo le bolelago ka ga babogedi. Babogedi ba ikwa bjang ge dibapadi di ragela bolo ka godimo ga dipala?

Šoma le seholpha sa gago. Lebelela mantšu a go bona gore a bopiwa ke mantšu afe gape:

ditšlebadimo

leswaotlabego

baraloki

sehuba

makalo

thuntšhitše

fofafafa

rotogile

A re ngwaleng

Ngwala tematheto ya gago ka go šomiša mantšu ao o itlhamelelo ona. Šomiša thulaganyo ya morumokwano wa sereto sa Jebewaka: ab; ab.

A re ngwaleng

Lebelela seswantšho se se lego kgauswi le sereto. Se hlaloše.

Na seswantšho se go fa kakanyo ya se sereto se lego mabapi le sona? Efa lebaka?

Ge o be o ka kgopelwa go thala seswantšho sa sereto a Jebewaka, o be o tla thala eng? Efa lebaka?

A re ngwaleng

Ge re ngwala theto re šomiša mantšu ka mokgwa wo o kgethegilego. Mokgwa wo mongwe wo o kgethegilego o bitšwa poeletšomodumo. Bala sereto se gomme o dire sediko go mehlala ka moka ya poeletšomodumo.

Poeletšomodumo ke ge mantšu ao a batamelanego a šomiša medumo ye e swanago. Gopola, e sego tlhaka ye e swanago fela eupša le modumo wo o swanago.

Mohlala: Rakgolo o kgoboketša dikgogo kgole le ngwako.

Papadi ya kgwele ya maoto

Lebotlelo le bolo di bapile
Duba dikuku le dipepenene.
Bona le bana ba bona ba bone bothata.
Selo se se sesago ka meetseng ke se se sesesane kudu
Bolo ya bona ke ye botse ye boleta.
Amogelang Amo mo mebileng le mmone

Efa diphoofolo tše dingwe maina ka go šomiša poeletšomodumo.

A re ngwaleng

Mohlala: *Tħutli Tħutlwa, Gwagwi Segwagwa, Tawi Tau*

	katse		mpša
	hlapi		nkwe

A re ngwaleng

Katološa mothalo gore o be sereto sa kanegelo. Ithabišeng!

Boročo bōse, bō bonwa ke mōng

(A)

(B)

(A)

(B)

A re boleleng

Bolela le molekane wa gago ka ga dipotšišo tše.

- Na o thabela gore o mang goba o ka rata go ba motho yo mongwe? Efa lebaka.
- Botša molekane wa gago ka ga motho yo a tlogago a kwešiša gore o motho wa mohuta mang.

- Hlalošetša molekane wa gago gore o mang. O ka no bolela ka ga gore o lebelega bjang goba o motho wa mohuta mang.
- Bjale hlaloša mogwera wa gago yo bohlokwa. Na o nagana gore o tla dumelana le tlhalošo ya gago? Efa lebaka?
- Akanya gore o be o nyaka go ba motho yo mongwe. Ke mang yo o ka ratago go ba yena? Efa lebaka?

A re baleng / Bala sereto se.

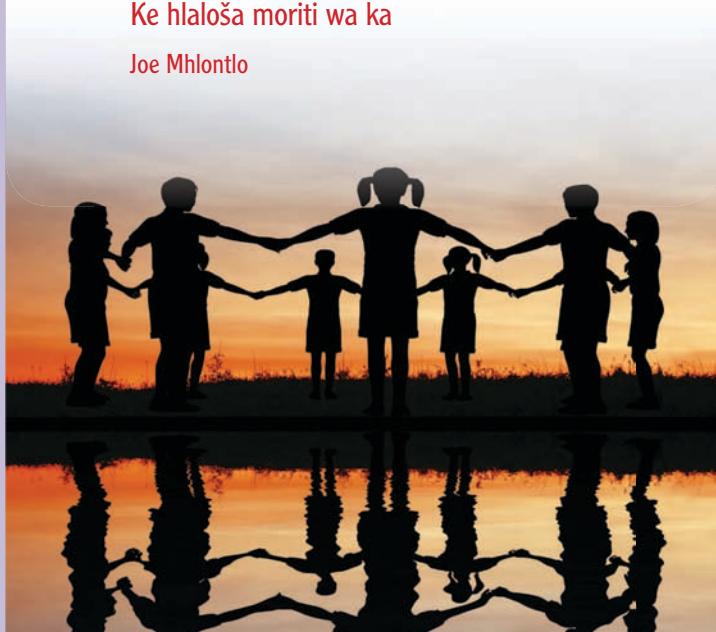
Batho bangwe ba nagana gore ba a ntseba
 Ba bangwe ba nagana gore ba ntseba
 Bokaone go feta ba bangwe
 Eupša ke nagana gore ka moka ba fošitše.
 Nako ye nngwe ke yo motelele
 Nako ye nngwe ke yo mokopana
 Nako ye nngwe ke makhura
 Nako ye nngwe ke yo mosesane.
 Go le bjalo ba sa nagana gore ba a ntseba
 Eupša ga ba ntsebe
 Ka gobane ga ke itlhaloše
 Ke hlaloša moriti wa ka
 Joe Mhlontlo

A re ngwaleng / Efa sereto hlogo.

Ke mang yo a bolelago mo seretong se?

Batho gantši ba ngwala sereto ge selo se sengwe se ba hlohleletša goba se dira gore ba nagane ka ga se sengwe. O nagana gore ke eng se se hlohleeditšego sereti go ngwala sereto se sa gagwe?

Hlaloša ka fao moriti wa motho o ka bago wa go nona, wo mosesane, wo motelele le wo mokopana ka gona.

Sereto ga se na morumokwano. Bala mohuta wa sereto wa ka tlase wo o se nago morumokwano.

Na o nagana gore sereto se šoma gabotse? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Dira sediko go mainakgopol
mo mafoko a ka tlase.

Batho bangwe ba nagana gore ba a ntseba
Bangwe ba nagana gore ke makhura
Eupša ge o ka bona moriti wa ka ge ke dutše
Ke yo mosesane ke sephaphathi ke a tura.

Mogwera wa ka o nkgopetše gore ke nagane ka ga bohlokwa bja segwera.

Lerato la mme mo ngwaneng le be le itlhaloša.

Ngwana o ile a lebelela ngatana ya dimonamonane ka mahlo a megabaru.

Mahlo a gagwe a be a tletše tlhogelgo ge a dutše a lebeletše dimpšanyana.

O ile a opa diatla tša gagwe ka lethabo ge sekolo se fenza thonamente ya kgwele ya maoto.

A re ngwaleng Nagana ka mainakgopol a mararo a gago. A ngwale ka tlase.

Mainakgopol a ke dikakanyo,
maikutlo goba diponagalo tša
go swana le lerato, letšhogo,
tenego, lethabo, botse le bodutu.
Ga a kgone go bonwa goba go
kgomiwa.

Ngwala lefoko ka go šomiša le lengwe la mainakgopol a gago.

Ka fao ke kgonago go ikgopolela ka gona?

A re ngwaleng

Ngwala temana ya methaladi ye mehlano ye mo go yona o itlhalošago.
Leka go šomiša bonnyane mainakgolo a mabedi mo tlhalošong ya gago.

A re ngwaleng

Ngwala sereto ka ga wena. Šomiša thulaganyo ye.

Mothaladi wa 1: _____ (Leina la gago)

Mothaladi wa 2: _____,

(dintlha tše 3 ka ga sebolepego sa gago)

Mothaladi wa 3: buti goba sesi goba morwa / morwedi wa

Mothaladi wa 4: Ke mang yo a ratago _____, le
(batho ba ba 3, dilo, dikakanyo)

Mothaladi wa 5: Ke mang yo A nago le maikutlo ka ga (maikutlo a 1 ka ga selo se 1)

Mothaladi wa 6: Ke mang yo a hlokago _____, le
(dilo tše 3 tše a di hlokago)

Mothaladi wa 7: Ke mang yo a fago _____, le
(dilo tše 3 tše a di aroganago)

Mothaladi wa 8: Ke mang yo a boifago _____, le
(dilwana tše 3)

Mothaladi wa 9: Ke mang yo a nyakago go bona, (lefelo le 1 goba motho)

Mothaladi wa 10: Ke mang yo a lorago ka ga (selwana goba kakanyo e 1)

Mothaladi wa 11: Morutwana wa (sekolo sa gago goba leina la morutiši)

Mothaladi wa 12: _____ (Leina la go hlaletša goba
poeletšo ya leina la gago)

A re boleleng

Bala sereto se, se se šomišago "lethabo" bjalo ka leinakgopol o gomme ka morago o itlhamele sereto sa gago o šomiša leinakgopol o. Balela tlelase sereto.

LETHABO

Lethabo ke namune
Le nkga bjalo ka tšhem o ya matšoba
Le latswega bjalo ka aese khirimi ya tšhokolete
Le lla bjalo ka tshipi ya sekolo kua mafeleleong a letšatši
Le kwala bjalo ka boy a bja serui waratwa sa ka sa katse
Le phela ka ntlong ya ka nako ye ntši

Bjale bala sereto se.

Letšatši ke nkgokolo ya namune
Le sesa go kgabaganya lewatle le le homotšego
Ke kgwele ye serolane ya lebopo
Ye e ragetšwego godimo kua leratadimeng

Ngwalolla ye nngwe ya ditemana gomme o fetole tshwantšhišo gore ebe tshwantshanyo.

A re ngwaleng

Kgaoganya mantšu a go ya ka dinoko tša ona.

Kgaoganya lentšu ka morago ga senoko se senngwe le se senngwe, mohlala: le/wa/tle, se/le/pe, mo/tho.

O se ka wa kgaoganya lentšu la senoko se tee.

hla/lo/ša

mohlašana

fošagetše

moriti

gobane

A re ngwaleng

Nonwane mabapi le tlholego ya Barwana

A re boleleng

A re baleng

le phaphametše.

Ya bea Mmaseletswana gare ga letšoba gomme ya bjala godimo ga wona peu ya motho wa mathomo. Peu e be e šireletšegile kgahlanong le diphefo le meetse.

Gomme nose ya hwa. Mmaseletswana wa tsoga mo mesong ya letšatši gomme motho wa mathomo wa Morwana a tswalwa.

Mmaseletswana wo o rapelwago ke modingwana wa Barwana yo a hlodilego le go fa maina a dilo tšohle. Mmaseletswana o romela pula le go tliša go tsoma go gobotse. O šireletša batho malwetšing le dikotsing. Fela Barwana ga ba rapele Mmaseletswana. Ba rapela letšatši, ngwedi le dinaledi, e sego Mmaseletswana.

O kile wa bona Mmaseletswana wo o rapelago?

Ke lentšu lefe leo o ka le šomišago go hlaloša Mmaseletswana wo o rapelago?

Ke dilo dife tše botse tše Mmaseletswana wo o rapelago o di dirago go batho ba Barwana?

- O nagana gore lentšu le, "tlholego", le ra goreng?
- O kile wa bopa selo se sengwe?
- O nagana gore lefase le bopilwe ke mang?
- O nagana gore wena o bopilwe ke mang?

- Sehlopha se sengwe le se sengwe se na le dikanegelo tša sona tša bomamoratwa tše batho ba di bolelago bjale le bjale.
- Dikanegelo tše di bitšwa dinonwane.

Pele o thoma go bala
Lebelela diswantšho le dihlogo
gomme o leke go akanya gore
sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

Go bohlokwa go direla batho ba bangwe dilo tše dibotse?

Boledišanang ka ga dilo tše pedi tše dibotse tšeо le kilego la di dira.

Na lentšu le lengwe la batho ba "ma-San" ke eng? Kgetha go tšwa mantšung:

Barwana

Mathosa

Mazulu

Matsonga

Tshwantšhišo (e bitšwa ka mokgwa wo: Tshwa-ntšhi-šo) ke sekapolelo seo se hlahošago se sengwe. Ga e šomiše "bjalo ka".

Nose le Mmaseletswana wo o rapelago di netefatša gore ngwana wa mathomo wa Morwana o a belegwa. Na o nagana gore ke ka lebaka la eng go kgethilwe nose go dira mošomo wo? Kgetha mantšu a maleba go feleletša lefoko le:

raga

hlaba

Mongwadi o kgethile nose ka gore e kcona go: _____
dikhukhwane tše dingwe tšeо di lekago go e thibela.

loma

gobatša

Mmaseletswana o šireletša Barwana kgahlanong le eng?

Na Barwana ba rapela mang?

Akanya o bona Mmaseletswana yo a rapelago godimo ga letlakala. O be o tla dira eng?

Na o be o tla dira selo se se fapanago ge o ka be o le yo monnyane, mohlomongwe bogolo bja go lekana le khunkhwane? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Nyaka mantšu go tšwa sengwalweng, a go ba le ditlhalošo tše, ka dikgobeng tša maleba. Ngwala mantšu a gago ka pukuntšung ya gago.

	go na kudu
	morwalo wo boima
	šireletša
	tiilego
	go ba lefelong le le itšego.

A re ngwaleng

Beakanya mafoko a ka tatelano ya maleba, a dire temana.

Mmaseletswana wa tsoga mo mesong ya letšatši gomme motho wa mathomo wa Morwana a tswalwa.

Gomme nose ya hwa.

Mafelelong letšoba le legolo le lešweu leo le bego le bulegile ka bogare la tla le phaphametše.

Ya bea Mmaseletswana mo gare ga letšoba
gomme ya bjala godimo ga lona peu ya motho wa
mathomo.

Mmaseletswana o be o dutše o le gona go tloga mathomong a tlholego ya lefase.

Nose e ile ya o rwala ya sepela le wona mo leswiswing la meetse a ledimo ao a bego a khupeditše lefase le lefsa.

Mmaseletswana wo o rapelago ke modingwana wa Barwana yo a hlodilego le qo fa maina a dilo tšohle.

Mmaseletswana o romela pula ebole o dira gore go tsoma go be bonolo.

A re ngwaleng

Šomiša mantšu a, o nqwale temana ye e hlalošaqa ka qa Mmaseletswana wo o rapelaqa.

Šomiša mahlaodi le mantšu a, go kopanya mafoko:

yena mola le gagwe goba

Hlogo e sokologela 180°; mahlo a lebelela tikologo ka lebelo go nyaka sebolawa; letela sebolawa; khukhunetša sebolawa; tshesane; mmele wo motalamorogo; matsogo a matelele a ka phuthega ka pele ga mmele; methaladi ya ditšhika tše telele maotonq a pele; hlasela.

Feleletša lenaneo ka go šomiša mahlaodi a go bapiša.

A re ngwaleng

Mohlala: telele	teletšana	teleletelele
tala		
botse		
kopana		
koto		
šoro		★

A re ngwaleng

Fetola mafoko a, a be dipotšišo.
Thoma potšišo ye nngwe le ye nngwe ka ★
lentšu le le lego ka mašakaneng.
O se ke wa lebala leswao la potšišo.

Mohlala

Barwana ba rapela letšatši, ngwedi le dinaledi,
(mang) Ke mang yo Barwana ba mo rapelago?

Mmaseletsvana o be a dutše a le gona go tloga mathomong
a tlholego ya lefase. (Ke kae)

Nose e o rwaletše thoko yela ya lewatle (Ke mang).

Nose e be e ekwa e tonyetšwa ebile e lapile. (Bjang).

Nose e ile ya nyaka mo go omilego. (Eng)

Nose e ile ya hwa ka morago ga ge e hweleditše Mmaseletsvana lefelo la go oma. (Neng)

A re boleleng

● Lebelela seswantšho sa phikoko. Boledišanang ka mafofa a yona, mosela wa yona, ka moo e emago ka gona.

● Na o nagana gore ke nonyana ye botse?

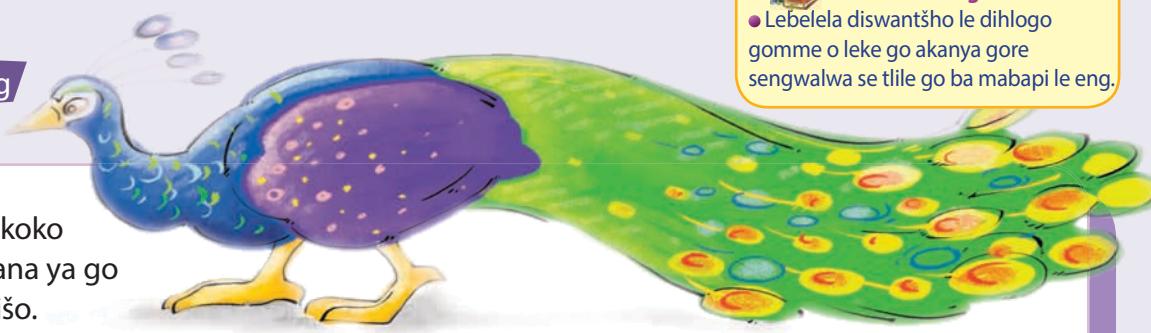
● Ke eng se sebotse mabapi le yona?

● Nyakiša gore phikoko ya tshadi e bitšwa eng?

A re baleng

Kgalekgale phikoko
e be e le nonyana ya go
hloka mekgabišo.

Mafofa a yona le mosela di be di le tše tsotho le gona di le ditšila, gomme e be e na le maoto a go befa a mašošo. Ka tšatši le lengwe ge Phikoko e be e le gare e kgoboketša dijo mo fase, Indra, modingwana wa lefaufau, a feta ka lebelo.

"O ya kae o le lebelong ka tsela ye?" gwa botšiša Phikoko.

"Kgoši Ravana yola yo mobe o leka go nkitimisa. Le ge e le gore ke mindingwana ebile nka kgona go diriša legadima go gobatša batho, ga go seo se ka kgomago Ravana. Seo nka se dirago go itšireletša ke go khuta. Fela ga go na lefelo leo nka khutago go lona mo."

"Etlia ka pela. Ke tla emiša mosela wa ka gomme o tla khuta ka fase ga wona".

Rivana ga se a kgona go bona Indra gomme a mo feta a ya ka sethokgweng.

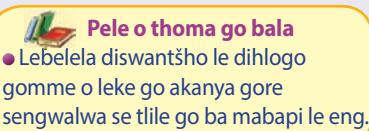
"Ke a leboga, ke a leboga," gwa bolela Indra. "Ga o na mekgabišo fela o na le sebete. Seo ke go lebogago ka sona ka lebaka la go ba le sebete ga gago ke gore, ke tla go dira nonyana ye botse kudu lefaseng ka bophara".

Ge a dutše a bolela, phikoko ya fetoga. Mafofa a yona a fetoga a ba le mmala wo matalalerata wa go taga gomme mosela wa yona wa ba bjalo ka fene ye talamorogo ka mahlwana a go gadima a gauta.

Phikoko e ile ya itebelela mo meetseng gomme ya bona ka fao e lego botse ka gona. E ile ya ikwa e na le makoko gomme ya sepela e emišeditše hlogo ya yona godimo. Nako le nako ge e bona phikoko ya tshadi, yeo mafofa a yona a bego a sa le a matsotho, e be e tla emiša mosela wa yona go e laetša ka mo e lego botse ka gona.

Fela ke eng seo se bego se se sa fetoga? Maoto a yona! Nako le nako ge Phikoko e lebelela maoto a yona gomme e bona ka moo a befilego ka gona, e be e tla iša ditšhela tša yona fase gomme ya lla!

Ka India kgale go be go dumelwa gore nako le nako ge Phikoko e lla go be go laetša gore go tla ba le ditladi, magadima le pula. Indra, mindingwana wa ditladi le magadima, o dirile phikoko go ba mmaditsela wa gagwe.

Pele o thoma go bala

● Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

A re ngwaleng / Phikoko e be e lebelega bjang pele ga ge e fetoga?

E be e lebelega bjang ka morago ga ge e fetogile?

E ile ya itshwara bjang ka morago ga ge e ile ya fetoga ya ba botse?

Go na le motho yo o mo tsebago yo o naganago gore o botse kudu?

O itshwara bjang?

Phikoko e be e lebelega bjang pele e fetolwa?

Na o nagan gore kanegelo ya phikoko ke
kanegelotsholo? Efa lebaka.

Indra o tšhabela modingwana yo maatla.

Ka fao phikoko e hweditšego mafofa a yona.

Phikoko ya tshadi le ya pholo.

Ke ka lebaka la eng Indra a fetotše mafofa le mosela wa phikoko.

O nagan gore phikoko e be e le botse kudu pele ga ge e fetoga go ba nonyana
ye botse goba ka morago ga ge e bile ye botse? Efa mabaka a karabo ya gago.

Nonwanetsholo ke
nonwane yeo gantši
e nago le diphoofolo
bjalo ka baanegwa,
le gona e mabapi le
ditiragalo tšeо e lego
nnete. E re ruta se
sengwe. E re fa thuto.

A re ngwaleng

O badile kanegelo ka ga phikoko ya go befa ye e ilego ya ba ye botse.

O nagan eng ka "o ikgantšha bjalo ka phikoko" e ra eng?

Bjale bolela gore
o nagan gore
tše di ra eng mo
sehlopheng sa
gago ka morago o
ngwale ditlhalošo.

Ke ye kgolo bjalo ka tlou.		E na wa go epolla baahu.	
Ke yo moso bjalo ka lelahla.		O bogale bjalo ka tau.	

Tše dingwe gape ka ga phikoko

A re ngwaleng

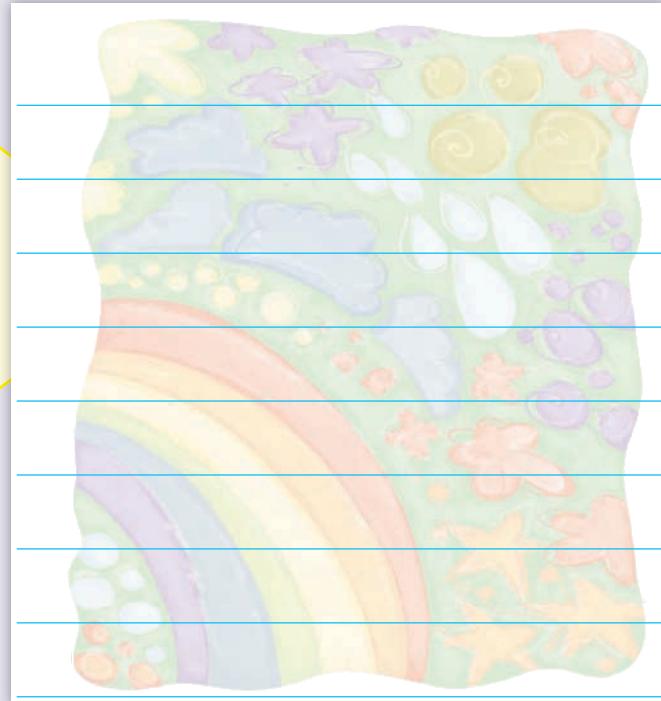
Lebelela hlogo le lefoko la mathomo la sereto mo tlase. Di go botša gore se bolela ka ga eng. Mafoko a mangwe ke mafoko a go thekga. A go botša tše ntši ka ga lefokokgolo. Le ge go le bjalo, mafoko a mangwe ga a sepelelane le sereto se. Mafoko a, ga a go botše tše dingwe gape ka ga kgopolokgolo. Ngwalolla sereto gomme o tlogele mafoko ao.

Phikoko

Phikoko, Phikoko, mebala ya gago e a kgahliša,
Phorogohlo ye nnyane ya lethabo
Botalamorogo bja lewatle, Ke duma ge nkabe o le wa ka.
Mekgabišo ya gago e lebelelega bjalo ka molalatladi,
Ka mebala ye mebotse ya botalamorogo, talalerata le serolane,
O kgana mo, o kgana mola
Mosepelo wa gago o botse, ka bothakga le ka boikgantšho,
Modumo wa sello sa gago o kwala kgole,
Mahlo a gago a mabotsana le botala bja go makatša
Tswiri! tswiri! o bitša bagwera ba gago
Ka nnete o pono ya go bogelwa.

A re ngwaleng

Feleletša lenaneo la ka tlase. Mo kholomong ya mathomo, ngwala baanegwa bao ba lego mo go nonwanetsholo gomme o be o hlaloše tikologo. Mo kholomong ya bobedi, ngwala ditiragalo tše di tlišitšego bothata goba thulano. Mo kholomong ya boraro, hlaloša thulano goba bothata, ka morago o ngwale gore go diragetše eng ka lebaka la thulano. Mafelelong, ngwala molaetša goba thuto ya nonwanetsholo.

Baanegwa le tikologo	Ditiragalo tše di tlišago thulano	Kgogakgogano mo kanegelong	Ditiragalo tše di bakwago ke thulano	Molaetša

A re ngwaleng

Bala tlhalošo gomme o ngwale lentšu
la maleba mo dikgobeng ka lentšu le
lekaone go ao a lego mo lenaneong.

hlōkago mekgabišo

mōromiwa

go ba le sebete

gaela

sello se bogale

motho yo a re tlišetšago ditaba go tšwa go yo
mongwe

go ikgantšha ka mo o bopegilego ka gona

go kgona go itebanya le go rarolla kotsi

A re ngwaleng

Šomiša mantšu ao a lego ka lepokisaneng ao a
hlalošago ka moo phikoko e bego e lebelega ka
gona pele ga ge e ka ba botse le ka morago ga
ge e tla ba botse.

segša

tsotho

šošobane

hlōkago
mekgabišo

botse

talalerata
ya go taga

talamorogo

ditshilla

mahlwana a gauta

Pele ga	Morago ga

A re ngwaleng Fetola mafoko a go tšwa go poleloseboledi go ya go polelopegelo.

"O ya kae o le mo lebelong ka tsela ye?" gwa botšiša Phikoko.

Phikoko ya botšiša Indra

"Kgoši Ravana yo mobe o leka go ntshwara."

Indra o rile

"Go go lebogela go ba le sebete, ke tla go dira nonyane ye botse go feta mo lefaseng."

Indra o rile

Anansi segokgo sa megabaru le Khudu

A re boleleng

Šomang ka dihlopha tša lena.

- Lebelela hlogo ya nonwanetsholo le diswantšho gomme o botše sehlopha sa gago gore o nagana gore kanegelo e ile go bolela ka ga eng.
- O nagana gore kanegelo e tla ruma bjang?

Mantšiboeng a mangwe, Anansi o ile a dula fase a ja dilalelo tša matsaka. Fela ge Anansi a leka go lahlela sejo ka ganong, a kwa go kokotwa lebating la gagwe. O butše lebat. Khudu šo, o bonagala a lapile kudu. Khudu a re, "Anansi, hle, mpulelele ke tsene.

Ke sepetšesebaka se setelele lehono, gomme ke lapile kudu ke bile ke swerwe ke tlala."

Eupša Anansi o be a timana, a sa nyake go ja le mang goba mang. A napa a tla ka maano a mabe. Fela ge Khudu a dula fase tafoleng a napa a thoma go iša letsogo. Anansi a mo kgalema, "Khudu, matsogo a gago bobedi bja ona a ditšhila kudu! O ka se je matsogo a gago bobedi a le ditšhila! Tloga o yo hlapa." Diatla tša Khudu di be di le ditšhila ka nneta, ka lebaka la ge e sepetše ka ona lešatši ka moka. Ka fao Khudu a gaputša a iketlide a ya nokeng, a hlapa matsogo a gagwe, a gaputša gape a boela morago tafoleng.

Anansi ya ba o thomile go ja dijo tšela. Ge Khudu e šala e fihla, dijo di be di batametše go fela. Fela ge Khudu a dula fase, Anansi a thoma go mo kgareetša gape, "Khudu, matsogo a gago a sa le ditšhila! Tloga o yo hlapa gape!" Nnete, a be a le ditšhila, ka gore Khudu o be a a šomišitša go ya nokeng. Ka maswabi, Khudu a emeleta a yo hlapa matsogo a gagwe gape.

Ge Khudu a šala a fihla, ka morago ga go gaputša gape, dijo di be di sa hlwe di le gona. Khudu o ile a lebelela Anansi a re, "Ke leboga ge o ntaleditše go tla mateneng. Letšatši le o ka ikhwetšago o le kgauswi le ga ka, o tle o je tša mantšiboa le nna."

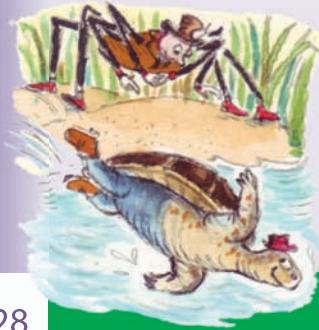
Aga, ge nako e dutše e eya, Anansi, segokgo, a thoma go nagana ka ga ka fao Khudu a ilego a mo tshepiša go mo fepa. Ge go le bjalo, ka letšatši le lengwe o ile a sepela a ya lapeng la Khudu ka nako ya dijo tša mosegare, ge letšatši le le godimo, le bonegile noka. Khudu o be a patlamile letlapeng a ora letšatši, bjale ka ge dikhudu di dira. Ge Khudu a bona Anansi, a re, "Thobela, Anansi! Na o tlile go tlo ja tša matena le rena?" Gomma Anansi a re, "Ee, e ka ba taba ye botse kudu, ke a leboga." Tlala ya gagwe ya gola, ya golela pele.

Napile Khudu a pogela ka meetseng. Anansi o ile a leta mo maswikeng a kgauswi le noka. Ka pelenyana Khudu a tsupologa ka bodibeng a phaphamala, a re, "Go lokile Anansi! Di lokile bjale. Etla o be le nna dijong tša matena." Gomme Khudu a thinya gape a ya fase ka meetseng, a thoma a ja matlakala a matale ao a bego a a swere e le a matena. Anansi o lekile go thinyetša fase bodibeng bja noka, eupša o be a

le segokgo, e sego Khudu, gomme o be a ka se kgone go thinya go sobelela. O ile a no fela a boela godimo a phaphamala gape le gape. Olekile go pogela, o lekile go thinyetša fase, eupša gwa se thuše selo. O be a tloga a ka se kgone go ya fase kua dijong tša matena.

Mafelelong Anansi a tlelwa ke kgopolole ye nngwe. O loketše matlakala a mantši ka potleng ya paki ya gagwe, go fihla ge a le boima bjo bo lekanego go mo theošetša

fase, botlaseng bja noka. O bone tafola ya Khudu, e tletše matlakala a mabose a mata la, le tše dingwe dijo tše dintši, tše di bose. Eupša, fela ge Anansi a re o a fihla dijong tšela tše bose,

Khudu a mo thibela.

Khudu a re, "Anansi, ga o yo ja matena o apere jase ye ya gago. Ga se ka mokgwa wo re dirago dilo ka mo lapeng la ka." Anansi a hlobola paki ya gagwe. Eupša, ka ntle ga maswika ka dipotleng tša gagwe, ao a bego a mo ganeletša fase, o ile a phaphamala, a ya bogodimong bja noka gape, a betsegela godimo, ya ba o tšwele ka meetseng.

Kanegelo e ka ga mang?

Kanegelo e diragala kae?

Kanegelo e mabapi le eng?

Molaetša wa kanegelo ye ke eng? Swaya ye e di phalago.

	Tšohle tše di felelago gabotse, di lokile.
	Ge o leka go radia motho yo mongwe, o tla hwetša e le wena yo a radiilwego.
	Ka hlagolela leokana la re go gola la ntlhana.

A re ngwaleng Bala pukutšomo ya gago ka lebelo gomme o arabe dipotšišo tše.

Kanegelo ya Anansi, segokgo, e letlakaleng lefe?

Mošongwana wa mathomo wo o swanetšego go o dira ke ofe?

Mošongwana wa mafelelo wo o swanetšego go o dira ke ofe?

O ithuta ka ga dihlogo mo bekeng efe?

Hlogo ke sehlopha sa ditlhaka ye e hlomesetšwago pele ga kutu ya lentšu go fetola tlhalošo ya lona le go hlama lentšu le lefsa.

A re ngwaleng

Šomiša dihlogo go bopa
mantšu a mafsa:

mo-

se-

ba-

le-

me-

n-

ma-

di-

Tše dingwe gape ka ga Anansi

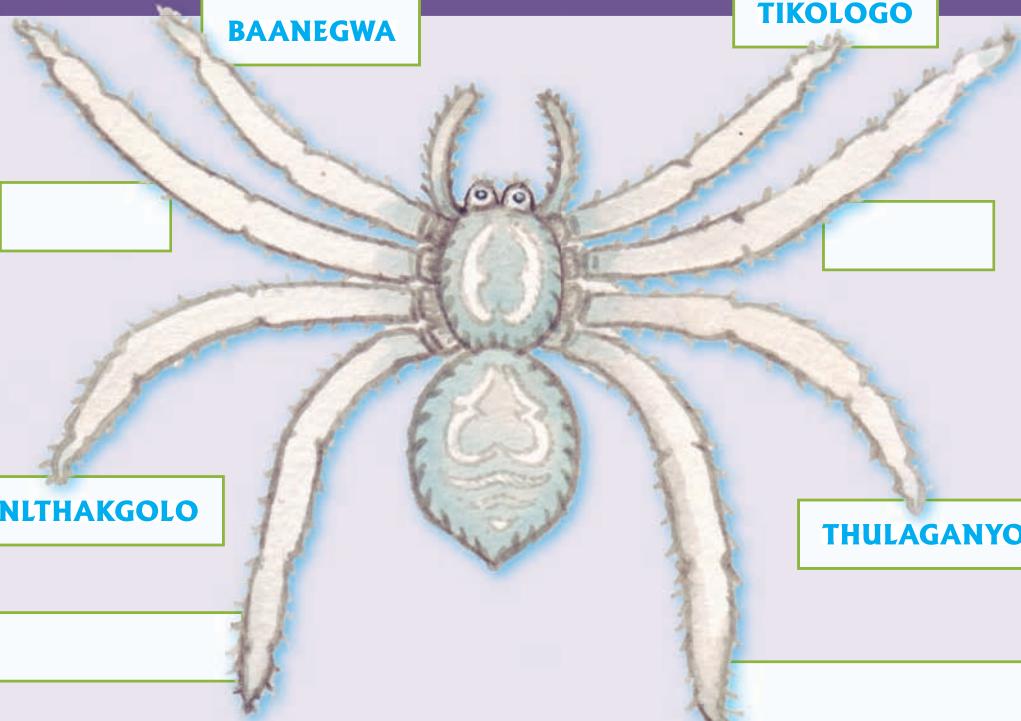

A re ngwaleng

Hlama kanegelo ka ga segokgo. Tlatša dikgoba tše di lego mo maotong a Segokgo. Feleletša maoto a a dikgoba a segokgo ka: baanegwabagolo, ntlhakgolo, tikologo le thulaganyo.

BAANEGWA

TIKOLOGO

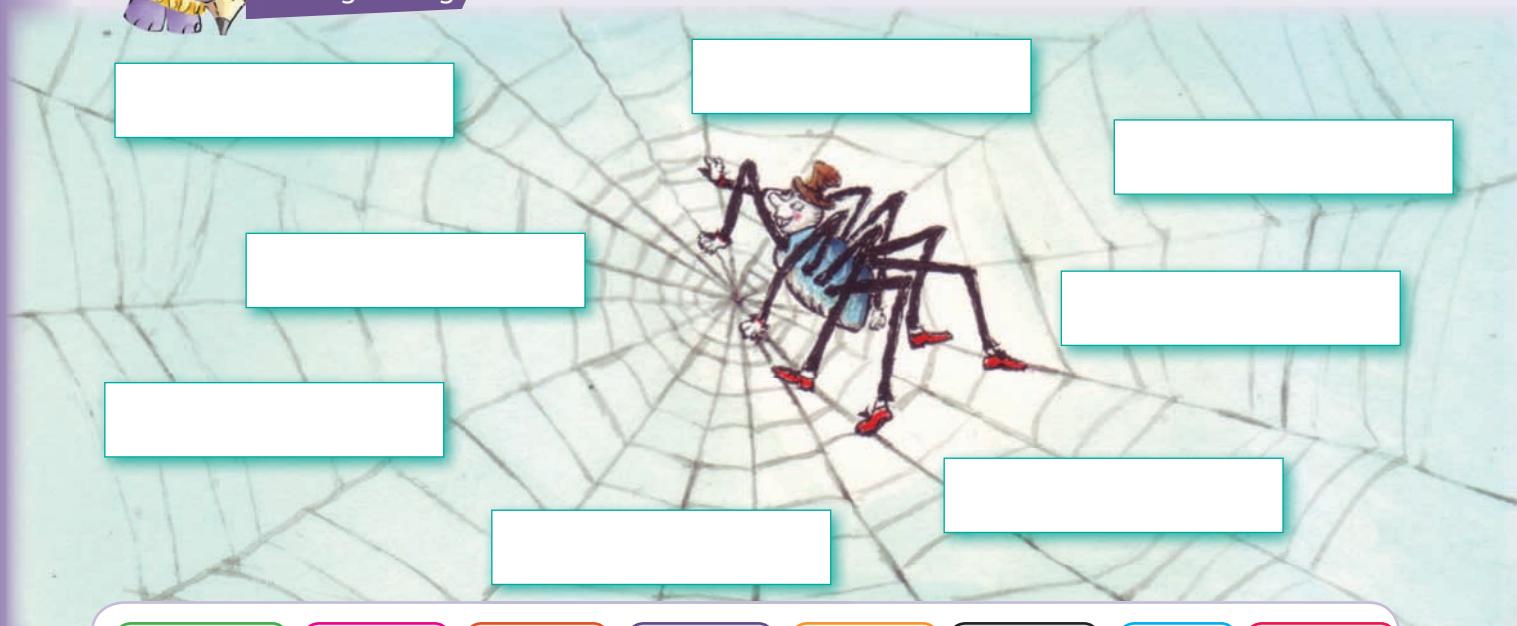

THULAGANYO

A re ngwaleng

Ngwala mantšu a go hlaola ao a tlhalošago semelo sa Anansi. Kgetha a mangwe go tšwa lepokising la ka tlase.

sejagobe

šišimiša

lökile

bošula

bojato

bötse

golo

nnyane

swerwe ke tlala

bonolo

lapile

bofsa

bohlale

sehwirihwiri

Mo dikgobeng tše ka tlase, ngwala mafoko a mararo ao a feletšego ka go šomiša mantšu a go tšwa mo tlhalošong ya gago.

A re ngwaleng

Bjale nagana ka motho yo o mo tsebago, o mo hlaloše, ka go šomiša mantšu ao a lego lenaneong le.

mofsa goba motšofadi	tiilego goba fokolago	telele goba kopana	digobagoba goba sesane
hlalefile goba tlaetše	lokile goba senganga	balabala goba homotše	tlhokomelo goba sejato

A re ngwaleng Ngwala tatelano ya ditiragalo mo kanegelong ye.

Sa mathomo segokgo se ile sa dula fase go ja dijo tše dibose.

Morago

Morago

Morago ga fao

Ka nako ye nngwe ye e latelago Anansi o ile a ya go etela khudu ka kholofelo ya gore o tla hwetša dijo tše dibose.

Morago

Morago

Mafelelong

Modirišo-go ke sebolego sa madiri ao a šomago bjalo ka maina. O kgonago šala madiri le mahlaodi a mangwe morago. Modirišo-go, o kgonago šala mahlaodi morago. Modirišo-go (gantši o thoma ka 'go') ke leina le le bopilwego go tšwa go lediri. Modirišo-go, o bopiwa ka 'go' + lediri.

A re ngwaleng

Ngwala modirišo-go.

Re mo tutueditše (bala) bontši bjo a ka bo kgonago bja dinonwanetsholo.

Ga go a loka (gapeletše) (bala) ka ga Anansi

ge a sa nyake.

Ke tshepišitše (hlokomela) digokgo eupša ga ke na bokgoni bja
(hlokomela) digokgo.

Filimi ka ga digokgo e be e thabiša (bogela) ka fao re ile ra dira gore.

Thandi a ye (bogela) le rena.

Gantši ke rata (sepela) eupša lehono ke nyaka
(dula) ka gae.

Na o ka kwa bohloko (mpona) ke dutše mo gae?"

A re boleleng

- Kanegelo ye ke kanegelo ya boitlhamelo ye e ka se kgonego go diragala. O nagana gore kanegelo ya boitlhamelo ke eng?
- Na o tseba dikanegelo tša boitlhamelo tša go se kgonagale? Mogongwe makgoloago goba rakgoloago o go anegetše tše dingwe tša tšona? Ge o na le ye o e tsebago, e anegele sehlopha sa gago.
- Ke ka lebaka la eng o nagana gore kanegelo ye e bolelwa gape le gape?
- Sekgabiši ke mang?
- Bolelela pele gore o nagana gore go ile go direga eng mo kanegelong.

A re baleng

 Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlie go ba mabapi le eng.

Kgalekgale, Tšhwene ye nngwe ye bogale e ile ya tloga ya ya go dula leribeng la noka. Tšhwene e ile ya hlola pherehlego ye ntši diphoofolong tše di bego di dula leribeng la noka, ka khutšo. Tšhwene e rile naga ka moka ya go hlehla le leriba la noka ke ya yona, gomme ya re ga go na yo a nago le tokelo ya go nwa meetse ka nokeng yeo. Diphoofolo tše dingwe di ile tša befelwa di bile di swerwe ke lenyora eupša ga go na yo a bego a le bogale goba a tiile mo a bego a ka hlohla sephetho sa Tšhwene – ka ntle le Pitsi.

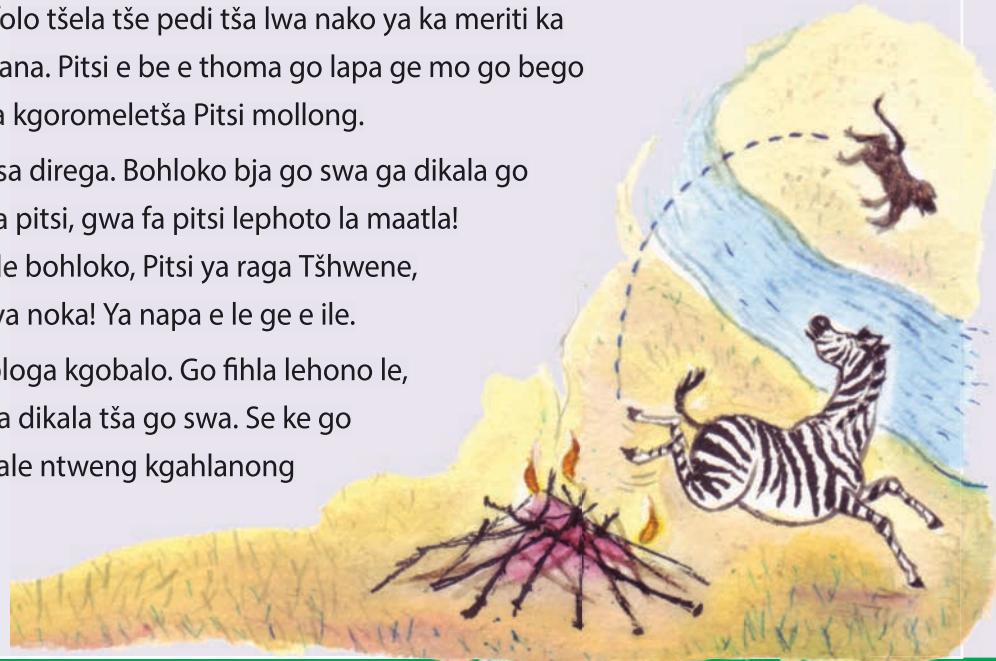
Ka nako ye, pitsi e be e na le paki ye tšhweu ya bošweu bja maswi, gomme e bile e swana le pere ye Tšhweu.

Pitsi ye bogale ya hwetša Tšhwene e iketlile kgauswi le mollo wo mogolo, a mo hlohla a re etla re lwe. Go ile gwa kwanwa gore yo a fentšwego o swanetše go tloga moo leribeng la noka. Diphoofolo tšela tše pedi tša lwa nako ya ka meriti ka moka, go fihla ka leswiswana. Pitsi e be e thoma go lapa ge mo go bego go sa letelwa, Tšhwene ya kgoromeletša Pitsi mollong.

Selo sa go makatša se ile sa direga. Bohloko bja go swa ga dikala go putlaganya mokokotlo wa pitsi, gwa fa pitsi lephoto la maatla!

Ka motswinyo wa pefelo le bohloko, Pitsi ya raga Tšhwene, ya e wetša ka thoko yela ya noka! Ya napa e le ge e ile.

Pitsi ga se ya napa ya phologa kgobalo. Go fihla lehono le, Pitsi e sa rwele methalo ya dikala tša go swa. Se ke go gopotša bohole ka ga bogale ntweng kgahlanong le Tšhwene.

Hlaloša gore Tšhwene e dirile eng go ferehla diphoofolo go hlehla le leriba la noka.

A re ngwaleng

Ke eng se se filego Pitsi maatla a mantši ge go lwewa?

Ke eng se se dirilego gore e hwetše methalo ya yona?

Na o nagana gore Pitsi e be e le bogale? Efa lebaka.

Na kanegelo ye ke nonwane goba ke nnete? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Ngwala mantšu a makaone a go kopanya mo
mafokong a ka tlase. Kgetha go tšwa mantšung
ao a lego ka lepokising.

le ge

le

gobane

gomme

goba

neng

bjalo

ntle le ge

go fiňla

Tshwantšhanyo e swantšhanya selo se le selo se sengwe, ka go šomiša mantšu a go swana le:

bjalo ka" goba "swana le" goba "eke ke"

Mohlala: Amo o bogale bjalo ka tau, batho ge ba mmoma ba a tšhaba. Letšatši le be le
fiša bjalo ka mollo.

Tshwantšhišo e bapiša dilo thwi: Mohlala: Amo ke tau.

1. Sekolo se be se fapani le seo ke bego ke le go sona mengwaga ye mehlano.
2. Ke dira mošomo wa ka wa gae ke nyaka go phasa moleko
3. A re dule mo re emele gore pula e khule.
4. Ke mmone a etšwa diiri tše pedi tše di fetilego.
5. Ke puku ya go tura ye bohlokwa.

Itlhamele kanegelotsholo ya gago

A re ngwaleng

Thalela tshwantšhanyo le tshwantšhišo mo lefokong le lengwe le le lengwe.

Kgetha tlhalošo ya maleba ya tshwantšhanyo le tshwantšhišo ye nngwe le ye nngwe go tšwa ka lepokising. Morago o ngwale tlhalošo mothalong wo o lego ka tlase ga lefoko le lengwe le le lengwe.

lapile kudu

sepela ka go ikgogomoša

boleta kudu

befetšwe kudu

ditšhila go feta

O be o kgona go bona gore morutiši o befetšwe kudu. Sefahlego sa gagwe se be se swana le pula ya matlakadibe.

O ikgantšha bjalo ka phikoko.

Ke be ke lapile kudu ge ke be ke eyo robala ebile moseamelo wa ka o swana le leru.

Phapoši ya mofsa wa matšatši a ke legolo la ditau.

Ke be ke ekwa nke ke seaparo se se šogaganego ka morago ga go kitima thabeng dikilometara tše lesome.

Ngwala lefoko la gago mo o šomišago tshwantšhanyo go bapetša selo se le selo se sengwe.

A re ngwaleng

Fetola botee gore e be bontši. Kgonthiša gore o fetoša madiri.

Phikoko e be e sepela ka go gwataka e eya godimo le fase.

Bohloko bja kala ye e swago go putlaganya mokokotlo wa pitsi, go mo file maatla ao a tliego ka lebelo!

Tshwene ye kgolo e be e dula leribeng la noka.

Phikoko e ile ya ipona ka meetseng gomme ya bona ka mokgwa wo e lego ye botse ka gona.

A re ngwaleng

Ngwala nonwane ya kakanyatlhalošo (letlakaleng le le latelago).
Dinonwane tše ntši tša kakanyatlhalošo di leka go hlaloša ka mokgwa wo
selo se tliego ka gona mo lefaseng.

Mehlala še: "Ka mōo tlou e ūweditšego pōgo ya
yona ka gona" goba "Ka mōkgwa wō molalatladi o
ūweditšego mebala ya wōna ka gona" goba "Ke ka
lebača la eng ngwedi o etšwa bošego".

Baanegwa ka go nonwane ya kakanyatlhalošo e ka
ba batho ba go makatša (batho ba go ba le maatla
a kgethilwego bjalo ka Rasegokgo le Ramaatla),
goba diphoofolo, goba baanegwa ba maselamotse.
Baanegwa ka go dinonwane tša kakanyatlhalošo, ba na
le maikutlo a go swana le a batho (ba kgonas go thaba,
go swaba goba go befelwa).

- Ngwala ditemana tše
tharo – matseno, mmele
le bofelo.
- Ngwala kanegelo yeo
batho ba ka ratago go
e theeletša.

● Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go
beakanyetša sengwalwa sa gago ● Ngwala ka
mokgwa wa go kgwarakgwarinyo ● Kgopela
mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo
wa gago ● Boletša sengwalwa sa gago gomme o
dire ditokišo tše di nyakegago ● Ka morago, ngwala
ka bothakga ka pukung ya gago.

Ngwala hlogo ya nonwane ya kakanyatlhalošo
yeo o e ngwadilego mo:

Temana ya mathomo:

Temana ya ya bobedi:

Temana ya ya boraro:

Pukuntšu ya ka

A
a

B
b

C
c

D
d

Pukuntšu ya ka

E
e

F
f

G
g

H
h

Handwriting practice lines for the letter E.

Handwriting practice lines for the letter E.

Handwriting practice lines for the letter F.

Handwriting practice lines for the letter F.

Handwriting practice lines for the letter G.

Handwriting practice lines for the letter G.

Handwriting practice lines for the letter H.

Handwriting practice lines for the letter H.

Pukuntšu ya ka

I

i

J

j

K

k

L

l

Pukuntšu ya ka

M
m

N
n

O
o

P
p

Pukuntšu ya ka

Q
q

Handwriting practice lines for the letters Q and q.

Handwriting practice lines for the letters Q and q.

R
r

Handwriting practice lines for the letters R and r.

Handwriting practice lines for the letters R and r.

S
s

Handwriting practice lines for the letters S and s.

Handwriting practice lines for the letters S and s.

T
t

Handwriting practice lines for the letters T and t.

Handwriting practice lines for the letters T and t.

Pukuntšu ya ka

U
u

Handwriting practice lines for the letters U and u.

Y
y

Handwriting practice lines for the letters Y and y.

V
v

Handwriting practice lines for the letters V and v.

Z
z

Handwriting practice lines for the letters Z and z.

W
w

Handwriting practice lines for the letters W and w.

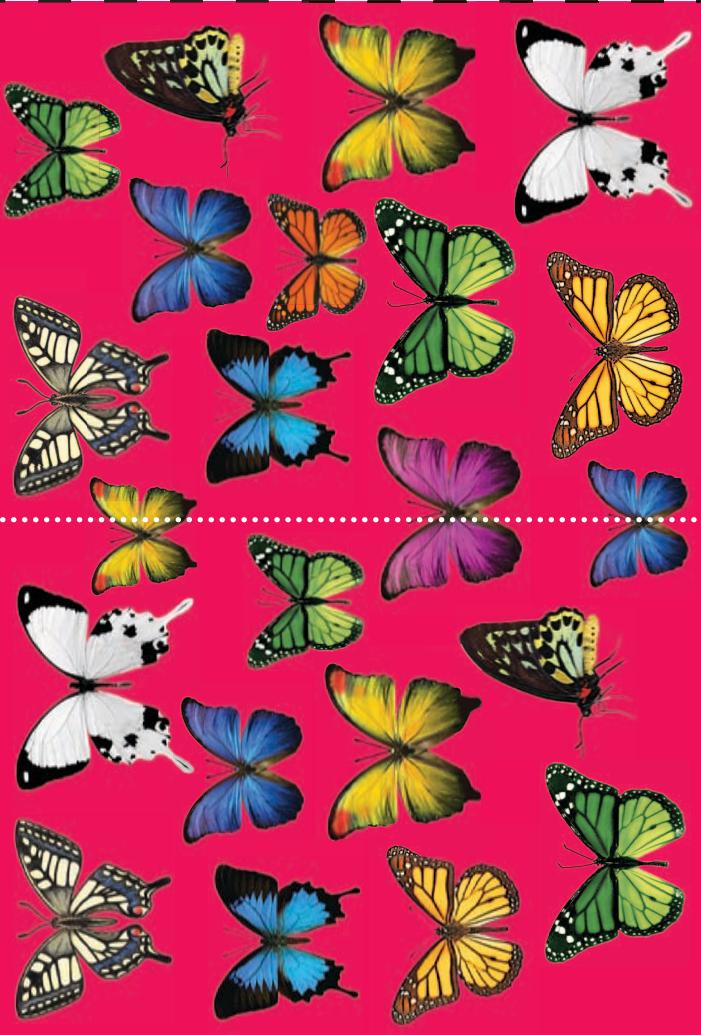
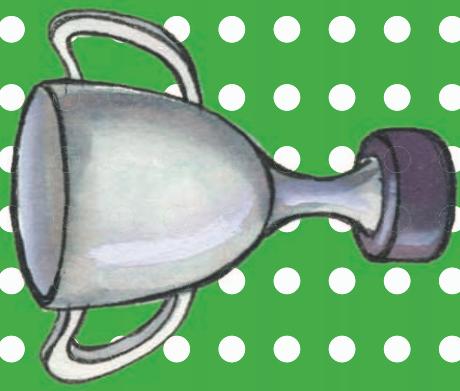
Handwriting practice lines for the letters W and w.

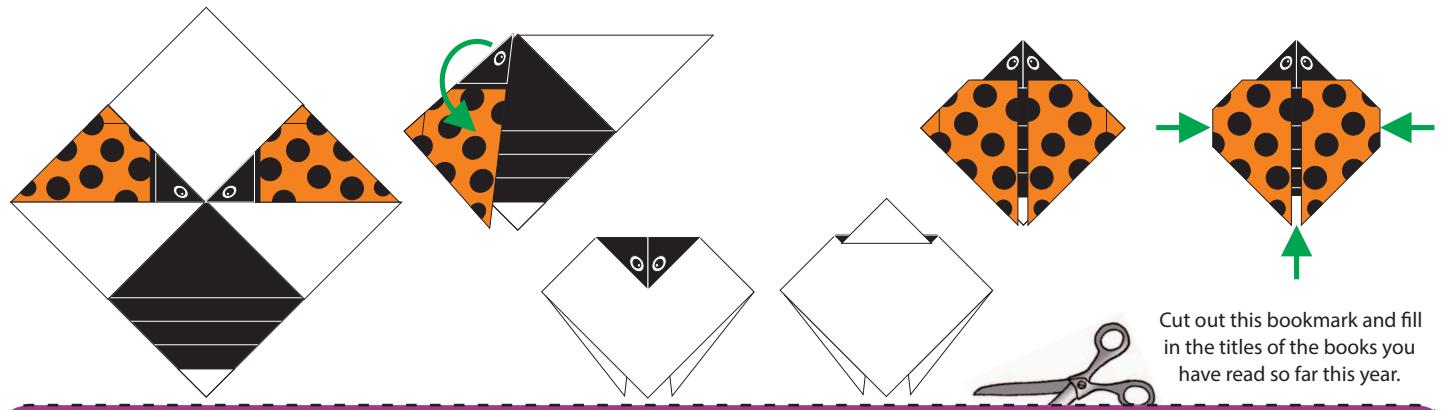
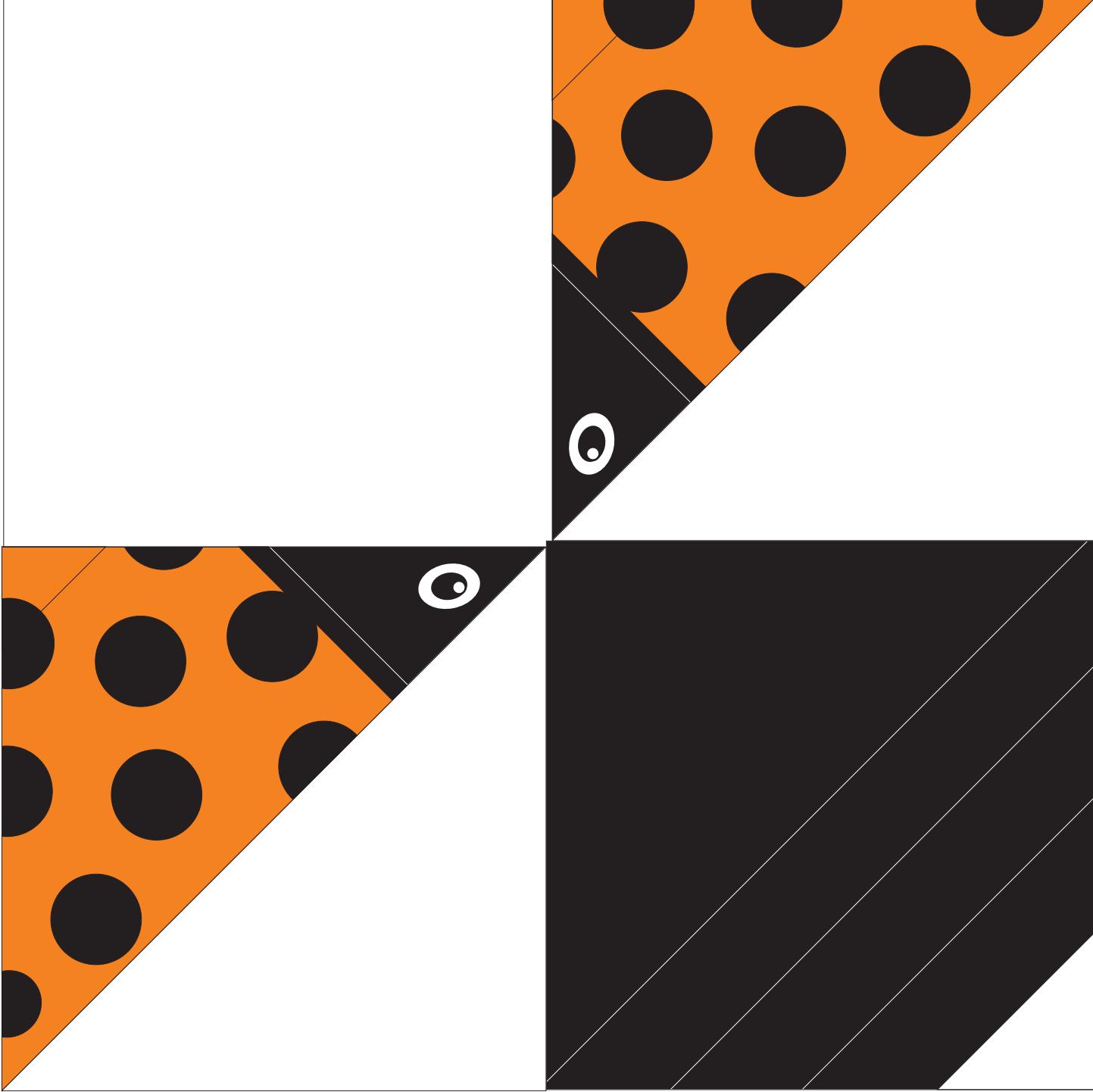
X
x

Handwriting practice lines for the letters X and x.

Handwriting practice lines for the letters X and x.

Cut out this bookmark and fill in the titles of the books you have read so far this year.

book 7:	book 6:	book 5:	book 4:	book 3:	book 2:	book 1:	
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---

